

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Reakce na nástup Adolfa Hitlera k moci v německé literatuře

Bc. Marie Kunčarová

Olomouc 2024

Vedoucí práce: Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Reakce na nástup Adolfa Hitlera k moci v německé literatuře* vypracovala samostatně a že jsem využila pouze uvedenou literaturu a další zdroje, které jsou uvedeny v závěru práce.

V Olomouci dne

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Milanu Mašátovi, Ph.D., MBA. za vedení této práce a poskytnutí cenných rad. Poděkování patří rovněž žákům Waldorfského lycea v Olomouci.

OBSAH

ÚVOD	5
1 NÁSTUP ADOLFA HITLERA K MOCI	6
1.1 ŽIDÉ V NĚMECKU	7
1.2 MINISTERSTVO INFORMACÍ A PROPAGANDY	8
1.3 PÁLENÍ KNIH NACISTY.....	9
2 NĚMECKÁ LITERATURA V LETECH 1933-1945.....	11
2.1 EXILOVÁ LITERATURA	12
2.1.1 Hlavní centra exilu a významné exilové časopisy.....	13
2.1.2 Literární tvorba exilu.....	18
2.2 LITERATURA „VNITŘNÍ EMIGRACE“	19
2.3 LITERATURA NÁRODNÍHO SOCIALISMU	21
3 REAKCE NA NÁSTUP ADOLFA HITLERA K MOCI V NĚMECKÉ LITERATUŘE.....	23
3.1 BERTOLT BRECHT: MATKA KURÁŽ A JEJÍ DĚTI: KRONIKA Z TŘICETILETÉ VÁLKY	23
3.1.1 Základní údaje o knize	23
3.1.2 O autorovi.....	23
3.1.3 Časoprostor.....	24
3.1.4 Charakteristika postav	24
3.1.5 Kompozice a jazykové prostředky	27
3.1.6 Děj	28
3.1.7 Motivy	29
3.2 KLAUS MANN: MEFISTO: ROMÁN JEDNÉ KARIÉRY	30
3.2.1 Základní údaje o knize	30
3.2.2 O autorovi.....	30
3.2.3 Časoprostor.....	30
3.2.4 Charakteristika postav	31
3.2.5 Děj	34
3.2.6 Kompozice a jazykové prostředky	34
3.2.7 Motivy	34
3.3 LION FEUCHTWANGER: OPPERMANNOVI	36
3.3.1 Základní údaje o knize	36
3.3.2 O autorovi.....	37
3.3.3 Časoprostor.....	37
3.3.4 Charakteristika postav	38
3.3.5 Děj	40

3.3.6 Kompozice a jazykové prostředky	41
3.3.7 Motivy	41
3.4 ANNA SEGHERSOVÁ: SEDMÝ KŘÍŽ.....	42
3.4.1 Základní údaje o knize	42
3.4.2 O autorovi.....	43
3.4.3 Časoprostor.....	43
3.4.4 Charakteristika postav	43
3.4.5 Děj	45
3.4.6 Kompozice a jazykové prostředky	46
3.4.7 Motivy	46
4 PRAKTICKÁ ČÁST.....	48
4.1 METODICKÉ NÁVRHY	48
4.1.1 Mefisto: román jedné kariéry – Klaus Mann.....	49
4.1.2. Matka Kuráž a její děti – Bertolt Brecht	55
4.1.3 Sedmý kříž – Anna Seghersová.....	60
4.1.4 Oppermannovi – Lion Feuchtwanger	64
4.2 OVĚŘENÍ PRACOVNÍCH LISTŮ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	69
ZÁVĚR.....	72
POUŽITÉ ZDROJE A LITERATURA	74
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	78
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	79
SEZNAM PŘÍLOH	80
ANOTACE	119

ÚVOD

30. ledna 1933 byl jmenován říšským kancléřem Adolf Hitler, který stál v čele nacistické strany. Nacisté nedlouho po převzetí moci zrušili demokratické instituce, zakázali všechny politické strany kromě NSDAP¹ a postupně získali kontrolu nad všemi oblastmi života.

Vznik totalitního režimu měl negativní dopad na německou kulturu a umění. Byla zavedena cenzura uměleckých děl, literatury a filmů. Mnozí umělci, kteří nesouhlasili s nacistickou ideologií, byli pronásledováni, vyhnáni ze země nebo vězněni v koncentračních táborech.

Cílem této diplomové práce je zhodnotit literární reakci na nástup Adolfa Hitlera k moci v německé literatuře. Mohlo by se zdát, že literární díla reagující na dobovou situaci v Německu, tedy nástup Hitlera k moci, nemají současným čtenářům co nabídnout. Tato díla však podávají obraz doby a upozorňují na nebezpečí totalitních režimů.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř částí. Teoretické části věnujeme celkem tři kapitoly. V první kapitole se zabýváme stěžejními událostmi, jež nastaly po nástupu Adolfa Hitlera k moci a měly dopad na život německých spisovatelů. Ve druhé kapitole se zaměřujeme na vývoj německé literatury po roce 1933. Pozornost věnujeme především exilové literatuře, která vznikla v důsledku emigrace většiny německých spisovatelů a intelektuálů do Evropy nebo Spojených států amerických. Ve třetí kapitole se zabýváme interpretací čtyř knih německých autorů. Nami vybraní autoři opustili Německo po nástupu nacistů, neboť se neztotožňovali s ideologií nacistického režimu. Pouze němečtí emigranti mohli ve svých dílech podat realistický obraz Německa a otevřeně kritizovat nacismus a jeho představitele.

V praktické části práce se zaměřujeme na tvorbu metodických návrhů a pracovních listů a jejich následné ověření ve školním prostředí. Prostřednictvím metodických návrhů chceme ukázat, že německá literatura 30. let 20. století podává realistický obraz doby, ale zároveň obsahuje témata, která jsou aktuální v různých dobách a společnostech. Díky ověření pracovních listů ve školním prostředí získáme zpětnou vazbu o tom, zda jsou funkční a zda je vhodné je zařadit do hodin literární výchovy.

---

¹ NSDAP byla Národně socialistická německá dělnická strana, která vznikla v roce 1920.

1 NÁSTUP ADOLFA HITLERA K MOCI

Dne 30. ledna 1933 jmenoval říšský prezident Paul von Hindenburg německým kancléřem Adolfa Hitlera z Národně socialistické německé dělnické strany. Adolf Hitler se dostal k moci legální cestou díky podpoře širokých vrstev německé společnosti v době, kdy se Německo potýkalo s hospodářskou krizí.²

Cílem Adolfa Hitlera bylo získání neomezené moci. Ihned po svém nástupu do úřadu kancléře si vynutil vypsání voleb do říšského sněmu. Šest dnů před volbami, v noci z 27. na 28. února 1933, vzplanula v Berlíně budova Říšského sněmu. Ze založení požáru byl obviněn holandský komunista Marinus van der Lubbe.³ „Hitler se rozhodl, že tohoto incidentu využije politicky: prohlásil, že zapálení budovy bylo fakticky jen částí spiknutí mezinárodního komunismu proti Německu, a musí být proto ihned nemilosrdně potlačeno.“⁴ V reakci na tuto událost byl vydán výnos, který omezoval občanská práva a svobody a povoloval zatýkání členů komunistické strany.⁵

5. března se konaly plánované volby do říšského sněmu. Hitler předpokládal, že mu požár budovy Říšského sněmu a následná likvidace komunistů pomůže zvítězit ve volbách. Jeho plán však nevyšel, neboť se nacistům nepodařilo získat nadpoloviční většinu hlasů.⁶ Hitler proto musel hledat jiné cesty, jež by vedly k dosažení jeho cílů. „Dne 23. března 1933 předložil říšskému sněmu zmocňovací zákon, který měl vládu opravňovat po dobu čtyř let k vydávání zákonů, a to včetně zákonů pozměňujících ústavu, bez účasti Říšského sněmu a Říšské rady.“⁷ Hitler tak získal veškerou politickou moc do svých rukou a tím započala přeměna Výmarské republiky v totalitní stát.

„Od jara 1933 nacisté podnikli mnoho kroků za účelem rozšíření a upevnění své moci.“⁸ Jedním z cílů byla postupná likvidace politických stran. 22. června 1933

---

² MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 262. ISBN 8071061883.

³ TAMTÉŽ, s. 269.

⁴ BRADLEY, John F. N. *Dějiny třetí říše: (Německo v období nacismu)*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 48. ISBN 8085865955.

⁵ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada, 2010, s. 59. ISBN 978-80-247-3104-9.

⁶ MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 270.

⁷ TAMTÉŽ.

⁸ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, s. 60.

nacisté zrušili sociální demokracii a zabavili její majetek. Jako poslední byla zrušena demokratická katolická strana Zentrum na začátku července 1933.⁹ „Vládním dekretem ze 14. července 1933 se stalo Německo státem s jedinou uznávanou stranou. Formování jiných stran bylo povýšeno na vlastizradu a trestáno vězením.“¹⁰ Pro odpůrce nacistického režimu zřídili nacisté v březnu 1933 první koncentrační tábor, který se nacházel blízko Mnichova, v Dachau. Ve stejném roce založil Hermann Göring tajnou státní policii, která vyhledávala a trestala všechny odpůrce režimu. „Göring navíc posílil pruskou policii zřízením stranických oddílů SA¹¹ a SS¹² v síle 50 000 mužů jakožto pomocných policejních sborů, určených pro boj proti politickým odpůrcům.“¹³

„Hitler se rozhodl, že podpora SS a armády je pro něj důležitější než SA a vyprovokoval 30. června 1934 takzvanou „noc dlouhých nožů“.¹⁴ Cílem této akce bylo eliminovat vliv úderných oddílů SA a odstranit jejich vůdce Ernsta Röhma.¹⁵

2. srpna 1934 zemřel prezident Paul von Hindenburg. „Hitler využil této příležitosti, aby spojil funkci prezidenta a kancléře a k tomu, aby převzal osobní vedení ozbrojených složek. Zrušením titulu říšského prezidenta se Hitler začal označovat jako „Führer a říšský kancléř“.“¹⁶

1.1 Židé v Německu

Bezprostředně po nástupu Hitlera k moci začali nacisté pronásledovat a omezovat občanská práva a svobody Židů. 1. dubna 1933, tedy dva měsíce po převzetí moci, byl vyhlášen bojkot židovských obchodů a podniků.¹⁷ „Židé měli být hospodářsky izolováni od většinového obyvatelstva a jejich živnosti měly utrpět ekonomické ztráty.“¹⁸ Na židovských obchodech a podnicích se začaly objevovat protižidovské nápisy, nacisté rovněž zakázali lidem nakupovat v židovských obchodech.

---

⁹ BRADLEY, John F. N. *Dějiny třetí říše: (Německo v období nacismu)*, s. 50.

¹⁰ TAMTÉŽ.

¹¹ SA je zkratka po Sturmabteilung. Jedná se o úderné oddíly, které byly součástí nacistické strany. MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 259.)

¹² SS je zkratka pro Schutzstaffel. Jedná se o bojové jednotky, které byly součástí nacistické strany. (MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 259.)

¹³ MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 271.

¹⁴ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, s. 63.

¹⁵ MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 277.

¹⁶ BRADLEY, John F. N. *Dějiny třetí říše: (Německo v období nacismu)*, s. 62.

¹⁷ EMMERT, František. *Holocaust*. Praha: Mladá fronta, 2018, s. 29. ISBN 978-80-204-4817-0.

¹⁸ TAMTÉŽ.

Tato protižidovská akce však nebyla příliš úspěšná.¹⁹ „Obyvatelé výzvu ignorovali a židovské obchody a podniky nadále navštěvovali navzdory letákům a hlídkám.“²⁰

Útoky se nevyhnuly ani židovským umělcům, spisovatelům nebo intelektuálům. Mnozí z nich museli opustit zaměstnání, měli zákaz publikovat a vystavovat svá díla. Vyvrcholením snah nacistů o zničení německé kultury bylo veřejné pálení knih. Tato akce se konala 10. května 1933. Jejím výsledkem bylo zničení knih židovských, ale také levicově orientovaných autorů a všech, kteří vystupovali proti novému režimu.²¹

„Po přechodném uklidnění se v průběhu roku 1935 situace opět vyhrotila. Znovu propukly pouliční násilnosti jednotek SA a zesílila protižidovská kampaň podněcovaná ministrem Goebbelsem.“²² 15. září 1935 se konalo v Norimberku shromáždění NSDAP. Výsledkem bylo vydání dvou nových zákonů, jejichž cílem bylo vyloučení Židů z veřejného života.²³ „Říšský zákon o občanství Židy definoval pouze jako příslušníky bez říšského občanství a zbavoval je celé řady občanských práv.“²⁴ „Zákon o ochraně německé krve a cti zakazoval uzavírání manželství a mimomanželské styky mezi Židy a Němci.“²⁵

1.2 Ministerstvo informací a propagandy

Ministerstvo informací a propagandy vzniklo v březnu 1933. Do jeho čela se postavil jeden z nejbližších spolupracovníků Adolfa Hitlera, Joseph Goebbels. Ministerstvo kontrolovalo média a utvářelo veřejné mínění v souladu s nacistickou ideologií. Dohlíželo na německý tisk, literaturu, výtvarné umění, hudbu, divadlo a kinematografii. V září 1933 založil Goebbels Říšskou kulturní komoru. Tato organizace byla součástí ministerstva propagandy a skládala se ze sedmi oddělení.²⁶ „Vykonávala účinnou kontrolu nad celým souborem německé kultury vydáváním jasných pokynů, jaké styly jsou povoleny, a informovala umělce, jaký typ

---

¹⁹ EMMERT, František. *Holocaust*, s. 29.

²⁰ TAMTÉŽ, s. 30.

²¹ TAMTÉŽ, s. 32.

²² TAMTÉŽ, s. 36.

²³ MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 279.

²⁴ EMMERT, František. *Holocaust*, s. 29.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 37.

²⁵ MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*, s. 279.

²⁶ SELIGMANN, Matthew S. a DAVISON, John A MCDONALD, John. *Ve stínu hákového kříže: život v Německu za nacismu 1933-1945*. Praha: Levné knihy, 2008, s. 49. ISBN 978-80-7309-565-9.

díla se očekává, že vyprodukují.“²⁷ Nacisté podporovali pouze umění, které bylo v souladu s jejich ideologií. Publikovat proto mohli pouze autoři, kteří byli členy Říšské literární komory a každá kniha musela být před vydáním schválena odpovědnými pracovníky.²⁸ „Výsledkem této cenzury bylo, že všichni známí němečtí spisovatelé emigrovali a Německo se muselo spokojit s nacistickými „umělci“, protože pouze jejich díla byla k dostání na trhu.“²⁹

1.3 Pálení knih nacisty

Útoky na německou literaturu a její přední představitele začaly ještě před převzetím moci nacisty na počátku 30. let. Nacistické noviny útočily na levicově orientované autory, autory židovského původu a všechny odpůrce režimu. I přesto v Německu působilo mnoho spisovatelů, kteří otevřeně vystupovali proti NSDAP. Příkladem nám může být německý spisovatel Thomas Mann. Již v roce 1930 veřejně vystoupil v Berlíně a varoval před hrozbou nacismu.³⁰ „Podle plánu měl předčítat ze své románové tetralogie *Josef a bratři jeho*. Místo toho přednesl plamenný projev „*Apel na rozum*“, v němž varoval německý lid před tím, co jej čeká, pokud se nechá zlákat vládou nacistické cháty.“³¹

Proti NSDAP a antisemitismu ostře vystupoval také židovský spisovatel Walter Mehring. Jeho knihy byly zakázány a veřejně spáleny 10. května 1933. Kvůli hrozícímu nebezpečí se rozhodl po nástupu nacistů z Německa emigrovat.³² Spisovatel a novinář Ossietzky však takové štěstí neměl. Vystupoval proti nacistům dlouho před jejich nástupem k moci. Nacisté ho zatklí 28. února 1933 a odvedli do koncentračního tábora.³³

Od dubna 1933 vedly studentské spolky, tzv. Deutsche Studentenschaft akci namířenou proti německé literatuře. V nacistických novinách *Völkischer Beobachter* zveřejnily 12 tezí s názvem *Proti německému duchu* („*Wider den undeutschen Geist*“). Teze byly z velké části namířeny proti židovským spisovatelům

---

²⁷ SELIGMANN, Matthew S. a DAVISON, John A MCDONALD, John. *Ve stínu hákového kříže: život v Německu za nacismu 1933-1945*, s. 49.

²⁸ BRADLEY, John F. N. *Dějiny třetí říše: (Německo v období nacismu)*, s. 53.

²⁹ TAMTÉŽ.

³⁰ RYDELL, Anders. *Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách*. Zlín: Kniha Zlín, 2017, s. 18. ISBN 978-80-7473-532-5.

³¹ TAMTÉŽ.

³² RITCHIE, J. M. The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online]. 1988, roč. 83, č. 10, s. 633. [cit. 24. 1. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3731288>.

³³ TAMTÉŽ.

a na jejich základě byly v celém Německu zahájeny útoky vedené proti německé literatuře.³⁴ „Studentský svaz, který působil na německých univerzitách vytvořil „bojové výbory“, jež měly organizovat pálení knih po celém Německu.“³⁵ Studenti měli za úkol odstranit ze soukromých i veřejných knihoven nevyhovující literární díla. Postupně se na seznam knih určených ke spálení dostala většina německých spisovatelů. Mezi knihami, které byly určeny ke spálení, bychom našli knihy Thomase Manna, Heinricha Manna, Ericha Kästnera, Stefana Zweiga a dalších. Kromě spisovatelů byli ohroženou skupinou také intelektuálové, např. Sigmund Freud nebo Albert Einstein.³⁶

Kampaň vedená proti německým spisovatelům vyvrcholila 10. května 1933, kdy uspořádaly studentské organizace veřejné pálení knih. Tuto akci podpořila nacistická strana včetně ministra propagandy Goebbelse, jenž pronesl slavnostní projev na hlavní berlínské třídě Unter den Linden.³⁷ „Tento čin sice ve skutečnosti nezničil a neodstranil všechny nechtěné knihy ze všech knihoven po celém Německu, ale přispěl k „vnitřní emigraci“ – autocenzuře a mlčení na veřejnosti – stejně jako ke skutečné emigraci mnoha autorů.“³⁸

---

³⁴ RYDELL, Anders. *Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách*, s. 21.

³⁵ TAMTÉŽ.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 22.

³⁷ TAMTÉŽ, s. 29.

³⁸ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, s. 65.

2 NĚMECKÁ LITERATURA V LETECH 1933-1945

„Třetí říše, existující v letech 1933-1945, zasáhla do politického a kulturního života Německa natolik, že je toto období nutné vymezit jako samostatnou literárněvědnou epochu.“³⁹ Literaturu, která vznikala v období nacismu, lze rozdělit na exilovou literaturu a literaturu třetí říše. O exilové literatuře mluvíme od roku 1933, kdy opustilo Německo velké množství spisovatelů vlivem zesílené perzekuce a násilných akcí nacistů namířených proti všem nepřátelům režimu.⁴⁰ „Do roku 1939 opustilo nacistické Německo a Rakousko přes 2000 spisovatelů. Kromě Thomase Manna odešel i jeho bratr Heinrich Mann, dále Bertolt Brecht, Alfred Döblin, Anna Seghersová, Erich Maria Remarque a stovky dalších.“⁴¹ Do literatury třetí říše řadíme díla napsaná v době nacistické vlády. Jednalo se o oficiální německou literaturu třetí říše, nacionální „völkisch“, mezi jejíž představitele patřili Hans Grimm, Ernst Jünger nebo Friedrich Blunck.⁴² Nacionálněsocialistická literatura (tvorba schvalovaná státem), byla zastoupena autory, kteří byli příslušníky nacistické strany.⁴³ „Zastávali zpravidla ideu nacionální „árijské“ nadřazené rasy, z tematického hlediska se zaměřovali především na německé dějiny, venkovský život, vlast, vojáky.“⁴⁴ Bahr v knize *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost* řadí pod pojem „literatura v třetí říši“ rovněž autory tzv. vnitřní emigrace („innere emigration“). I když se tito spisovatelé neztotožnili s novým režimem, rozhodli se po nástupu Adolfa Hitlera k moci zůstat v Německu. Většina z nich se však stáhla z veřejného života.⁴⁵ „Někteří autoři měli zákaz publikovat, případně psali knihy, které cenzura akceptovala: knihy pro děti, poezii či historické romány.“⁴⁶

---

³⁹ BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*. Praha: Karolinum, 2007, s. 266. ISBN 80-246-1017-5.

⁴⁰ TAMTÉŽ.

⁴¹ RYDELL, Anders. *Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách*, s. 24-25.

⁴² VÁCLAVEK, Ludvík. *Německá literatura od první světové války*, 2. přepr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 103.

⁴³ TAMTÉŽ.

⁴⁴ BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*, s. 268.

⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 267.

⁴⁶ RYDELL, Anders. *Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách*, s. 25.

2.1 Exilová literatura

Dle Cambridgeského slovníku znamená exil „stav, kdy je jedinec poslán nebo držen mimo svou rodnou zemi nebo místo pobytu, zejména z politických důvodů.“⁴⁷ Pro odchod do exilu se rozhodlo velké množství německých spisovatelů, umělců a intelektuálů, kteří byli pronásledováni kvůli svým politickým názorům, rasovému původu nebo náboženskému přesvědčení. V důsledku odchodu německých spisovatelů do exilu vznikla tzv. exilová literatura, prostřednictvím které informovali němečtí autoři svět o hrůzách nacistického režimu.⁴⁸

Podle Guye Stterna, amerického literárního vědce, spojovaly exilovou literaturu následující rysy:

- „pocit sounáležitosti a akulturační faktory literárních center;
- společné náměty;
- jazyk, symbolika, rétorika, topoi,⁴⁹ obrazy a další.“⁵⁰

„Již 16. května 1933 byla zveřejněna oficiální černá listina 131 exilových autorů a jejich děl.“⁵¹ Nacisté definovali čtyři kategorie spisovatelů, jejichž knihy měly být zakázány. Jednu skupinu tvořili lidé neárijského původu a další byla složena z příslušníků komunistické strany.⁵² „Zakázány byly také spisy každého, kdo kdy publikoval cokoli kritizujícího národní socialismus.“⁵³ V listopadu 1933 nacisté vytvořili literární organizaci nazvanou Říšská literární komora („Reichsschrifttumskammer“). Každý, kdo odmítl vstoupit do tohoto orgánu, byl postaven mimo zákon. Německé úřady zabavily emigrantům veškerý majetek, který po sobě zanechali a odebrali jim státní občanství.⁵⁴

---

⁴⁷ Exile. In: *Cambridge dictionary*. [online]. Cambridge University Press & Assessment, 2024. [cit. 25. 1. 2024]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/exile>. (překlad autorka diplomové práce)

⁴⁸ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 15. ISBN 978-80-210-7136-0.

⁴⁹ Jedná se o pevná klišé nebo myšlenková výrazová schémata společná celé kulturní oblasti. (PETRÁČKOVÁ, Věra a KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995, s. 767. ISBN 80-200-0497-1.)

⁵⁰ BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*, s. 270.

⁵¹ KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*. Georgia: University of Georgia Press, 2010, s. 24. ISBN 9-780-8203-3490-5. (překlad autorka diplomové práce)

⁵² TAMTÉŽ.

⁵³ TAMTÉŽ, s. 25. (překlad autorka diplomové práce)

⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 29.

Pro exil německých autorů jsou charakteristické tři vlny. První vlnu tvořili autoři, kteří doufali, že v Německu dojde k otevřenému odporu proti nacistům a k brzkému pádu hitlerovského režimu. Spisovatelé hledali zpravidla azyl v sousedních zemích, neboť zde žily početné německy mluvící komunity.⁵⁵ „V prvních letech existence nacistického režimu se řada spisovatelů rozhodla odejít do sousedního Rakouska, neboť se jednalo o největší německy mluvící oblast, která ještě nebyla pod kontrolou nacistů.“⁵⁶ Emigranti zde měli možnost přispívat do různých novin a časopisů a díky tomu si vydělali na živobytí. Exil v Rakousku však měl i své nevýhody spojené s politickou situací v zemi.⁵⁷ „Také zde měla vláda totalitní charakter a stále častější byly útoky namířené proti komunistům.“⁵⁸ Kromě Rakouska vedly cesty emigrantů do Švýcarska, Francie, Československa, Nizozemí a dalších zemí. Druhá vlna nastala v roce 1938 v důsledku „anšlusu“ Rakouska a obsazení Československa. Výsledkem byl nucený odchod emigrantů ze zemí, jež sousedily s Německem. Situace se zhoršila po vypuknutí druhé světové války, neboť Evropa již nepředstavovala bezpečné místo pro život německých spisovatelů. V této souvislosti mluvíme o třetí etapě exilu. Většina spisovatelů musela hledat útočiště mimo evropský kontinent. Směřovali zejména do Spojených států amerických, menší počet do Mexika nebo Palestiny.⁵⁹

Život v exilu nebyl jednoduchý. Němečtí spisovatelé se zde museli potýkat s celou řadou problémů. Neměli dostatek možností publikovat v německém jazyce, což vedlo k finančním problémům, ale také problémům s místními úřady. Někteří byli vězněni v koncentračních táborech, např. Willi Bredel, Ludwig Renn, Erich Mühsam, Karl Grünberg a další. Řada spisovatelů vlivem událostí ukončila svůj život, mezi nimi byl např. Ernst Toller, Stefan Zweig, Kurt Tucholsky, Walter Benjamin nebo Walter Hasenclever.⁶⁰

2.1.1 Hlavní centra exilu a významné exilové časopisy

Pouze mezinárodně známí němečtí emigranti měli šanci na to, aby byla jejich nová díla přeložena a vydána do angličtiny nebo jiných jazyků. Spisovatelé žijící v exilu se proto rozhodli, že založí vlastní literární časopisy

---

⁵⁵ KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*, s. 29.

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 30. (překlad autorka diplomové práce)

⁵⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁸ TAMTÉŽ. (překlad autorka diplomové práce)

⁵⁹ VÁCLAVEK, Ludvík. *Německá literatura od první světové války*, s. 105-106.

⁶⁰ TAMTÉŽ.

a nakladatelství.⁶¹ „Tiskoviny, které vycházely v letech 1933-1945, se staly pro spisovatele důležitou publikační platformou. Exulanti měli díky tomu možnost vydělat si na živobytí a pokračovat v literární tvorbě mimo Německo.“⁶² Velký problém představovaly finance, neboť jejich nedostatek často vedl ke zrušení vydávání těchto listů. Mezi nejvýznamnější vydavatele exilové literatury lze zařadit nakladatelství Querido v Amsterdamu, Malik v Praze a později v Londýně, El Libro Libre v Mexiku nebo nakladatelství Aurora v New Yorku.⁶³

Československo

Československo přitahovalo emigranty mimo jiné svojí geografickou polohou, neboť mělo společné hranice jak s Německem, tak s Rakouskem. Výhodou rovněž bylo, že zde žila početná německy mluvící menšina.⁶⁴ „Do roku 1938 uprchlo do Československa asi 10000 až 20000 exulantů.“⁶⁵ Díky liberálním československým zákonům mohl exilový tisk publikovat příspěvky, které kritizovaly nacistické Německo bez větších cenzurních omezení.⁶⁶

Ze známých spisovatelů zde pobýval například Heinrich a Thomas Mann, Oscar Maria Graf a řada levicově orientovaných umělců a spisovatelů. Po nástupu nacistů k moci našli v hlavním městě Československa útočiště bratři Wieland Herzfeld a John Heartfield. Do Prahy přesunuli nakladatelství Malik zaměřené na vydávání levicové a avantgardní literatury. Herzfeld se stal rovněž redaktorem exilového časopisu *Neue Deutsche Blätter*, který vycházel od září 1933 do srpna 1935.⁶⁷ „Kromě Herzfelda tvořili redakční tým Anna Seghersová a Oscar Maria Graf.“⁶⁸ Ohrožení Československa nacisty přinutilo bratry k odchodu ze země a v důsledku toho zaniklo i nakladatelství Malik.⁶⁹

---

⁶¹ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*, s. 15-16.

⁶² TAMTÉŽ. (překlad autorka *diplomové práce*)

⁶³ TAMTÉŽ.

⁶⁴ KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*, s. 31.

⁶⁵ Künste im Exil. *Tschechoslowakei* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 25. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/tschechoslowakei.html>. (překlad autorka *diplomové práce*)

⁶⁶ KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*, s. 31.

⁶⁷ Künste im Exil. *Tschechoslowakei* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 25. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/tschechoslowakei.html>.

⁶⁸ KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*, s. 30. (překlad autorka *diplomové práce*)

⁶⁹ Künste im Exil. *Tschechoslowakei* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 25. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/tschechoslowakei.html>.

Francie

Díky své liberální azylové politice byla Francie od 19. století místem, kam mířilo velké množství emigrantů. Po nástupu nacistů k moci zde proto hledala útočiště řada německých spisovatelů. Hlavní město se brzy stalo jedním z intelektuálních, kulturních a politických center německého exilu s množstvím různých organizací, skupin a spolků, v nichž měly významný vliv i literární osobnosti. Vycházely zde německy psané exilové noviny a časopisy, díky kterým neztratili němečtí exiloví spisovatelé možnost publikovat.⁷⁰ „Francie zpočátku umožňovala německým uprchlíkům vstup do země bez větších omezení. Po okupaci německou armádou se situace změnila a vláda čím dál více zpříšňovala podmínky pro příchod uprchlíků.“⁷¹ Po začátku druhé světové války nařídila francouzská vláda internaci Němců a Rakušanů žijících ve Francii. V internačních táborech se ocitli významní spisovatelé, například Lion Feuchtwanger, Walter Hasenclever, Alfred Kantorowicz a Golo Mann a také malíři Max Ernst nebo Hans Bellmer.⁷² Po okupaci Francie hledalo mnoho Němců způsob, jak opustit zemi. Situaci stěžoval fakt, že úřady omezily vydávání výjezdních víz. Bez víza museli emigranti opustit zemi ilegální cestou, tedy přes Pyreneje do neutrálního Španělska a Portugalska a odtud do zámoří.⁷³ Brzy přestalo být bezpečno i v jižní neokupované části Francie. Většina emigrantů proto směřovala na jih Francie, zejména do Marseille, s cílem dostat se za oceán.⁷⁴

Sovětský svaz

Po nástupu nacistů k moci se stala Moskva centrem pro levicově orientované spisovatele. Místem setkávání emigrantů byly dva kluby, Klub zahraničních

---

⁷⁰ RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933. Bd. 1: Politik, Wirtschaft, Öffentliches Leben*. München: K. G. Saur, 1980, s. 38. ISBN 3-598-10087-6.

⁷¹ Künste im Exil. *Frankreich*. [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 26. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/frankreich.html>. (překlad autorka diplomové práce)

⁷² TAMTÉŽ.

⁷³ Künste im Exil. *Vichy-Frankreich* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 26. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/frankreich.html>.

⁷⁴ RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933. Bd. 1: Politik, Wirtschaft, Öffentliches Leben*, s. 44.

pracovníků a Ústřední knihovna zahraniční literatury (Klub ausländischer Arbeiter sowie die Zentralbibliothek für ausländische Literatur).⁷⁵

Němečtí spisovatelé vydávali v letech 1936-1939 v Moskvě měsíčník *Das Wort*. Mezi jeho známé redaktory patřili Willy Bredel, Bertolt Brecht, Lion Feuchtwanger nebo Anna Seghersová. Do časopisu také přispívala řada spisovatelů z různých emigračních center, například Walter Benjamin, Alfred Döblin, Oscar Maria Graf, Heinrich Mann, Klaus Mann a další. Spisovatelé zde měli možnost publikovat vlastní prozaickou či básnickou tvorbu, reportáže nebo překlady.⁷⁶

Spojené státy americké

V předválečném období nebyly Spojené státy americké⁷⁷ příliš vyhledávány politickými emigranty především kvůli složitým imigračním podmínkám. V důsledku hrozícího nebezpečí v souvislosti s nástupem nacistů k moci se však do USA stále častěji obraceli političtí uprchlíci, mezi nimiž bychom našli vědce, spisovatele, novináře a další.⁷⁸

„Dostat se se za oceán nebylo vůbec jednoduché, neboť Američané měli stanovené pevné kvóty pro udělování víz.“⁷⁹ Až na výjimky zde měla většina umělců problém s uplatněním. V roce 1935 byla proto založena organizace na pomoc německým umělcům a intelektuálům s názvem American Guild for German Cultural Freedom. Tato organizace poskytovala exulantům potřebné kontakty, pomáhala jim hledat vydavatele a překladatele. Mezi členy bychom našli Bertolta Brechta, Liona Feuchtwangera, Johna Heartfielda, Roberta Musila nebo Annu Seghersovou.⁸⁰ „Nejvýznamnějším městem amerického exilu byl New York, působila

---

⁷⁵ Künste im Exil. *Moskau* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 26. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/moskau.html>.

⁷⁶ BERTHOLD, Werner. *Exil-Literatur: 1933-1943*. 3., erw. und verbess. Aufl. Frankfurt am Main, 1967, s. 297.

⁷⁷ V práci budeme dále používat zkratku USA.

⁷⁸ RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933*, s. 41.

⁷⁹ Künste im Exil. *USA* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/usa.html>. (překlad autorka *diplomové práce*)

⁸⁰ Künste im Exil. *American Guild for German Cultural Freedom* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/american-guild.html>.

zde řada vědců a novinářů a vycházely zde největší německo-židovské noviny s názvem *Der Aufbau*.⁸¹

Švýcarsko

I když bylo Švýcarsko pro svoji polohu výhodným místem pro exil německých spisovatelů, švýcarské úřady povolovaly azyl pouze ve výjimečných případech. Dočasné útočiště zde našel například Thomas Mann nebo Robert Musil.⁸²

Ve švýcarském Curychu vycházela díla německých emigrantů zejména díky nakladateli Emilu Oprechtovi. Spolu s manželkou poskytoval emigrantům důležité kontakty, ale také finanční pomoc. Jejich byt, knihkupectví a nakladatelství se stalo místem setkávání exulantů.⁸³ „Kromě toho vydával Oprecht časopis *Maß und Wert*, který vycházel v letech 1937-1940 pod vedením Thomase Manna. Časopis byl zaměřen na vydávání německy psané literatury.“⁸⁴

Nizozemí

Do Nizozemí mířily tisíce německých uprchlíků, „od roku 1935 však imigrační policie vydávala pouze povolení k dočasnému pobytu a všechny nežádoucí politické aktivity trestala vyhoštěním.“⁸⁵ I přesto se město Amsterdam stalo hlavním exilovým centrem pro řadu německých umělců a spisovatelů. Útočiště zde našel například spisovatel Klaus Mann, Georg Hermann nebo Joseph Roth. V Amsterdamu fungovala dvě nakladatelství, a to *Der Querido Verlag*⁸⁶ a *Der Allert de Lange*, v nichž působil Lion Feuchtwanger, Alfred Döblin nebo Arnold Zweig.⁸⁷

---

⁸¹ Künste im Exil. *New York* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/american-guild.html>. (překlad autorka diplomové práce)

⁸² RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933*, s. 40.

⁸³ Künste im Exil. *Schweiz*. [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/schweiz.html>.

⁸⁴ Künste im Exil. *Mass und Wert*. [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Objekte/mann-thomas-mass-und-wert.html?single=1>. (překlad autorka diplomové práce)

⁸⁵ Künste im Exil. *Niederlande* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/niederlande.html>. (překlad autorka diplomové práce)

⁸⁶ Po exodu německých spisovatelů na jaře 1933 založil nizozemský nakladatel Emanuel Querido v rámci svého nakladatelství německy psané oddělení pro zakázané německé autory. Z *Querido Verlag* se postupně stalo významné exilové nakladatelství. Po napadení Nizozemska Německem bylo nakladatelství v květnu roku 1940 zlikvidováno. Emanuel Querido byl v roce 1943 deportován do Sobiboru, kde po čase zemřel. (Künste im Exil. *Der Oprecht Verlag* [online]. Deutsche

Syn Thomase Manna, Klaus Mann, vydával v hlavním městě měsíčník *Die Sammlung*, který vycházel od září 1933 do srpna 1935.⁸⁸

Střední Amerika

Počet německy mluvících emigrantů, kteří uprchli do Mexika, nebyl příliš velký. Jednalo se především o levicově orientované umělce nebo spisovatele. Na konci roku 1941 zde založil spisovatel Egon Erwin Kisch s Annou Seghersovou časopis *Freies Deutschland*, Klub Heinricha Heineho a exilové nakladatelství El Libro Libre.⁸⁹ „Časopis *Freies Deutschland* se věnoval moderní vědě, literatuře a umění.“⁹⁰

2.1.2 Literární tvorba exilu

Řada děl exilových autorů podává realistický obraz nacistického Německa. Příkladem nám může být drama *Strach a bída Třetí říše* německého dramatika Bertolta Brechta, které popisuje každodenní život v nacistickém Německu.⁹¹ „Ukazuje, jak nacismus zasáhl do života lidí, šířil strach a nedůvěru.“⁹² Obraz Německa ve 30. letech 20. století zobrazuje rovněž román *Sedmý kříž* od spisovatelky Anny Seghersové.⁹³

Ve 30. a 40. letech se věnovali exiloví spisovatelé především psaní historických románů. Například Heinrich Mann napsal dvoudílný historický román *Mládí krále Jindřicha IV.* a *Zrání krále Jindřicha IV.* V tomto románu dojde král Jindřich IV. k poznání, že je jeho hlavním úkolem sloužit francouzskému lidu. Představuje protiklad Hitlera, který vede německý lid do záhuby. Biblické téma zpracoval bratr Henricha, Thomas Mann, v románovém cyklu *Josef a bratři jeho*.⁹⁴

Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/oprecht-verlag.html>.)

⁸⁷ Künste im Exil. *Niederlande* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 27. 1. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Themen/niederlande.html>.

⁸⁸ BERTHOLD, Werner. *Exil-Literatur: 1933-1943*, s. 293.

⁸⁹ RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933*, s. 41.

⁹⁰ BERTHOLD, Werner. *Exil-Literatur: 1933-1943*, s. 301. (překlad autorka diplomové práce)

⁹¹ BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*. München: Max Hueber, c1985, s. 223. ISBN 3-19-001399-3.

⁹² TAMTÉŽ. (překlad autorka diplomové práce)

⁹³ TAMTÉŽ.

⁹⁴ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*, s. 17.

„Kromě historických románů zahrnuje exilová literatura díla, která se zabývají samotným exilem a životem migrantů.“⁹⁵ Exil znamenal pro mnohé autory ztrátu domova, rodiny a přátel, finanční potíže nebo problémy s jazykovou bariérou. Téma exilu zpracoval Klaus Mann v díle *Vulkán*. Autor se zde zabývá osudy lidí, kteří museli opustit Německo poté, co se nacisté dostali k moci. Životem německých emigrantů se rovněž zabýval německý spisovatel Lion Feuchtwanger ve třetí knize románového cyklu *Čekárna*. Již zmíněná Anna Seghersová se v románu *Transit* inspirovala vlastními zážitky z Marseille, kde pobývala, než jí bylo umožněno odcestovat do Mexika nákladní lodí. Důležitou roli představuje v příběhu cestovní pas, bez kterého se zdá, že lidé nemají vlastní identitu.⁹⁶

V exilu působili i spisovatelé, kteří tvořili utopické romány a kteří ve svých dílech zobrazují fiktivní lidskou společnost. Příkladem nám může být kniha německo-švýcarského spisovatele Hermanna Hesse s názvem *Hra se skleněnými perlami*. Hesse zde zobrazuje utopický budoucí svět a pojednává o krizi moderního člověka a lidstva.⁹⁷

Historická témata se neobjevovala jenom v próze, ale také v dramatu. Hlavním představitelem exilového dramatu byl Bertolt Brecht. „Jeho drama o italském fyzikovi Galileo Galileovi se zabývá otázkou zneužití vědeckých objevů a otázkou do jaké míry nese věda odpovědnost vůči lidstvu.“⁹⁸

2.2 Literatura „vnitřní emigrace“

Pojem „vnitřní emigrace“ poprvé použil v roce 1933 německý spisovatel Frank Thieß. Označil tak postoj německých spisovatelů, kteří se rozhodli po nástupu Hitlera k moci zůstat v Německu ve vnitřní emigraci.⁹⁹ „Frank Thieß obhajoval vnitřní

---

⁹⁵ BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*, s. 223. (překlad autorka diplomové práce)

⁹⁶ TAMTÉŽ.

⁹⁷ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*, s. 19.

⁹⁸ BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*, s. 228. (překlad autorka diplomové práce)

⁹⁹ KLIENEBERGER, H. R. The "Innere Emigration": A Disputed Issue in Twentieth-Century German Literature. *University of Wisconsin Press* [online]. 1965, roč. 57, č. 4, s. 171. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30161451>.

emigraci německých spisovatelů, viděl v ní určitou formu protestu proti nacistickému režimu.¹⁰⁰

Problematika autorů „vnitřní emigrace“ vyvolala nejrůznější diskuse. Řada kritiků stírala rozdíly mezi autory „vnitřní emigrace“ a nacistickými spisovateli.¹⁰¹ Autor knihy *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost* si uvědomuje problematiku pojmu „vnitřní emigrace“, proto používá jiné označení, a sice „apolitická, neopoziční literatura Říše.“¹⁰² Mezi autory „vnitřní emigrace“ řadíme především spisovatele, kteří nesouhlasili s nacistickou politikou a ideologií. Tito autoři se uchýlili k tichému odporu a rozhodli se politicky neangažovat.¹⁰³

Mezi autory, kteří se rozhodli zůstat v Německu, patřil německý dramatik Gerhart Hauptmann, spisovatelka Ricarda Huchová, Hans Fallada, Erich Kästner a další.¹⁰⁴ „Erich Kästner se v posledních letech Výmarské republiky proslavil jako autor textů kabaretních písní, často politicky angažovaných, namířených proti národním socialistům.“¹⁰⁵ Jeho jméno bylo uvedeno na seznamu odpůrců režimu a jeho knihy byly spáleny při veřejném pálení knih 10. května 1933. Po dobu nacistické vlády byl několikrát zatčen gestapem a vyslýchán. I přesto byl literárně činný, publikoval pod pseudonymem a věnoval se psaní apolitických knih.¹⁰⁶

Autoři „vnitřní emigrace“ často volili pro svá díla historická a náboženská témata, což dokládá román *Der Großtyrann und das Gericht* spisovatele Wenera Bergengruena zasazený do období italské renesance. Dalším příkladem nám může být román katolické spisovatelky Gertrudy von Le Fort s názvem *Die Magdeburgische Hochzeit*, který se odehrává v období třicetileté války. Známa jsou také díla protestantských spisovatelů Jochena Kleppera *Vater* a Edzarda Schapera

---

¹⁰⁰ KLIENEGER, H. R. The "Innere Emigration": A Disputed Issue in Twentieth-Century German Literature. *University of Wisconsin Press* [online]. 1965, roč. 57, č. 4, s. 171. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30161451>. (překlad autorka diplomové práce)

¹⁰¹ TAMTÉŽ.

¹⁰² BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*, s. 270.

¹⁰³ BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*, s. 226.

¹⁰⁴ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*, s. 14.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ. (překlad autorka diplomové práce)

¹⁰⁶ TAMTÉŽ.

Die sterbende Kirche.¹⁰⁷ V Německu rovněž působili autoři, kteří zpočátku sympatizovali s nacistickou ideologií, ale v průběhu 30. let u nich došlo k proměně názorů. K vnitřní emigraci se přidal například Gottfried Benn nebo Ernst Jünger. „Díla Gottfrieda Benna byla zakázána a stažena z knihkupectví a knihoven mimo jiné kvůli jejich „dekadentnímu charakteru“.“¹⁰⁸ „I když řada autorů zůstala v nacistickém Německu, spisovatelé dávali najevo svoji nespokojenost a nesouhlas s nacistickými pořádky a činy alespoň skrytě, alegoricky.“¹⁰⁹ Příkladem nám může být Jüngerova filozofická novela *Auf den Marmorklippen*. Toto dílo představuje skrytý útok proti národnímu socialismu.¹¹⁰

2.3 Literatura národního socialismu

Výše jsme představili exilovou literaturu a literaturu „vnitřní emigrace“. V Německu však tvořili i spisovatelé sympatizující s nacistickou ideologií. „V říjnu 1933 uveřejnilo několik německých novin proklamaci podepsanou 88 německými spisovateli a básníky, která nesla název „*Gelöbnis treuester Gefolgschaft*“ (*Slavnostní slib věrnosti*). Mezi signatáři byl spisovatel Walter Bloem, Börries von Münchhausen nebo Hanns Johnst.“¹¹¹

Nacionálněsocialistická literatura představovala tvorbu schvalovanou státem. Pro tuto literaturu bylo charakteristické, že se většina autorů hlásila k nacistické straně. Režim využíval díla nacistických autorů především k šíření propagandy a manipulaci lidí. Nacionálněsocialistická literatura se stavěla proti evropské avantgardě, konkrétně proti tvorbě Prousta, Joyce, Kafky či Döblina¹¹² „V dílech se objevuje mytizující velebení ideálu hierarchické národní pospolitosti a jejího uvědomělého vůdce, vyznačovala se rovněž představou nacionální „árijské“ nadřazené rasy; z tematického hlediska pro ni bylo typické zaměření se na německé dějiny, na venkovský život, vlast a vojáky.“¹¹³

---

¹⁰⁷ KLIENEBERGER, H. R. The "Innere Emigration": A Disputed Issue in Twentieth-Century German Literature. *University of Wisconsin Press* [online]. 1965, roč. 57, č. 4, s. 171. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30161451>.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ. (překlad autorka diplomové práce)

¹⁰⁹ VÁCLAVEK, Ludvík. *Německá literatura od první světové války*, s. 103.

¹¹⁰ BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*, s. 226.

¹¹¹ RYDELL, Anders. *Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách*, s. 25.

¹¹² BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*, s. 268.

¹¹³ TAMTÉŽ.

Základem oficiální literatury byla literatura „Blut und Boden“, která měla podporu Josepha Goebbelse a ministerstva propagandy. Krev znamená příslušnost k árijské rase a půda vyjadřuje spojení autorů s rodnou zemí. S tematikou „krve a půdy“ přišel německý spisovatel Adolf Bartels ještě předtím, než se nacisté chopili moci.¹¹⁴

---

¹¹⁴ KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*, s. 11.

3 REAKCE NA NÁSTUP ADOLFA HITLERA K MOCI V NĚMECKÉ LITERATUŘE

V následující části diplomové práce provedeme interpretaci čtyř vybraných knih, které reagují na nástup Adolfa Hitlera k moci. Tato díla vyjadřují odpor proti nacistickému režimu, reagují na politické a sociální události doby, kritizují nacistickou ideologii a její představitele.

Jak bylo výše uvedeno, v Německu vycházela po nástupu nacistů k moci nacionálněsocialistická literatura, jež byla psána v souladu s nacistickou ideologií. Působili zde rovněž autoři „vnitřní emigrace“. Jejich tvorba však byla omezená, neboť všechny texty, které byly vytvořeny ve třetí říši, byly kontrolovány cenzurou. Rozhodli jsme se proto, že v naší diplomové práci provedeme interpretaci čtyř knih, jejichž autoři kvůli svému přesvědčení, ale také hrozícímu nebezpečí, museli opustit svoji rodnou zemi, přátele a práci a emigrovali do zahraničí. Domníváme se, že pouze tito autoři měli možnost otevřeně kritizovat nacistický režim a jeho představitele bez toho, aniž by byli za své názory perzekvováni.

3.1 Bertolt Brecht: Matka Kuráž a její děti: kronika z třicetileté války

3.1.1 Základní údaje o knize

Bertolt Brecht napsal drama *Matka Kuráž a její děti* v roce 1939 poté, co emigroval do Švédska. Světová premiéra stejnojmenné divadelní hry se konala 19. dubna 1941 v Curychu pod vedením režiséra Leopolda Lindberga. Hra byla poprvé uvedena v Čechách v roce 1957 v režii Václava Lohniského.¹¹⁵

3.1.2 O autorovi

Bertolt Brecht byl úspěšným dramatikem Výmarské republiky a představitelem tzv. epického divadla. Ve svých hrách narušoval divadelní iluzi, neboť nechtěl, aby se diváci příliš vcítili do děje. K tomu využíval tzv. zcizovací efekt, při kterém je jednání postav přerušováno komentáři, titulky nebo písněmi.¹¹⁶

28. února 1933, krátce po nástupu nacistů k moci, se Brecht kvůli obavám z případného pronásledování rozhodl s rodinou emigrovat. Zpočátku žil v Dánsku,

---

¹¹⁵ KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 1998, s. 82-83. ISBN 8085429381.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 110-111.

Švédsku a Finsku, ale po získání víza odjel v roce 1941 do Ameriky. V exilu přispíval do různých emigrantských časopisů a vytvořil zde svá vrcholná díla jako je *Život Galileiho*, *Matka Kuráž a její děti*, či *Strach a bída Třetí říše*. Po několika letech strávených v USA se vrátil v roce 1948 zpět do Německa, kde s ženou založil divadelní společnost Berliner Ensemble.¹¹⁷

3.1.3 Časoprostor

Drama *Matka Kuráž a její děti* nese podtitul „kronika třicetileté války“, což napovídá, že je příběh zasazen do období třicetileté války, která probíhala v letech 1618-1648. Příběh se odehrává v jejím průběhu, konkrétně v letech 1624-1636. Dílo se skládá z dvanácti obrazů uspořádaných chronologicky. V úvodu každého z nich najdeme stručnou informaci o ději, který bude následovat, často obsahuje i časový a prostorový údaj. Příkladem nám může být uvedená citace: „Jaro 1924. Vrchní velitel Oxenstjerna verbuje v Dalarně vojáky pro polské tažení. Markytánka Anna Fierlingová, zvaná Matka Kuráž, ztrácí syna.“¹¹⁸

Hlavní hrdinka, Matka Kuráž, putuje v doprovodu svých dětí a armády po různých bojištích třicetileté války. Projíždí Moravou, Bavorskem, Polskem, ale také Itálií. Vzhledem k tomu, že se příběh odehrává na různých místech a zahrnuje poměrně dlouhé časové období, připomíná dobrodružný příběh nebo kronikářské vyprávění.

3.1.4 Charakteristika postav

I když se drama *Matka Kuráž a její děti* odehrává v období třicetileté války, nezabývá se velkými osobnostmi tohoto válečného konfliktu. Autor zaměřil veškerou pozornost na osudy obyčejných lidí, konkrétně se zabývá osudy markytánky Matky Kuráže a jejích tří dětí, Eilifa, Švejcara a Katrin. V následující části se budeme zabývat charakteristikou uvedených postav.

Matka Kuráž

Hlavní postavou dramatu je Anna Fierlingová, zvaná Matka Kuráž. Již v úvodu prvního obrazu vysvětluje kaprálovi význam jejího přízviska.

---

¹¹⁷ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*. Praha: Libri, 2018, s. 120-121. ISBN 978-80-7277-560-6.

¹¹⁸ BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*. Praha: Divadelní a literární agentura, 1994, s. 3. ISBN 80-203-0366-9.

„Poněvadž jsem se tenkrát, když byla ta kanonáda u Rigy, bála bankrotu, kaprále, a projela jsem s padesáti bochníky chleba na voze celým tím božím dopuštěním. Chleba už plesnivěl. Byl tedy nejvyšší čas, neměla jsem na vybranou.“¹¹⁹ Z ukázky je patrné, že se jedná o silnou ženu, která se ničeho nebojí. Jediné, čeho se bojí, je mír, neboť bez války nedokáže fungovat. Je pro ni typická hamižnost, honba za obchodem a ziskem.

Matka Kuráž je markytánka. Živí se tím, že prodává vojákům různé zboží, z čehož plyne, že se pohybuje především ve společnosti mužů. Vojáků se však nebojí, má břitký jazyk a dokáže jej umně používat. „Mluvte se mnou slušně a nevykládejte tedy před mýma nedospělejma dětma, že si s váma chci zašpásovat, to se nepatří, nic s váma nemám. Moje licence u Druhého regimentu je tenhle poctivej ksicht, a jestli v něm neumíte číst, tak vám nemůžu pomoci. Oštemplovat si ho nedám.“¹²⁰

Jak napovídá název díla, hlavní hrdinka je matkou tří dětí, a sice odvážného Eilifa, dobromyslného Švejcara a němé Katrin. Matka Kuráž podporuje válku, ale zároveň nechce, aby byli její synové odvedeni do armády. „Z toho nic nebude, kaprále. Moje děti se pro válečný řemeslo nehodí.“¹²¹ Přes veškeré snahy se jí však nepodaří uchránit své děti a postupně o ně přichází.

Signifikantním znakem Matky Kuráže je její vůz, ve kterém táhne zboží určené k prodeji. Nejdříve jí pomáhají táhnout vůz její dva synové, později dcera, a nakonec se do něho musí zapřáhnout sama, aby pokračovala ve své pouti za ziskem. Ani smrt dětí nezmění její pohled na válku a je odhodlána dále pokračovat ve svém „řemesle“, což svědčí o degradaci jejího charakteru. Tuto skutečnost dokládá následující úryvek: „Snad ten vůz sama utáhnu. Však to nějak dokážu, moc toho v něm není. Musím si zas nějaký handl najít.“¹²²

Katrin

Další výraznou postavou příběhu je dcera Matky Kuráže, Katrin Hauptová. Katrin je němá, což jí její matka neustále připomíná. „Já vím, neumíš mluvit,

---

¹¹⁹ BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*, s. 4.

¹²⁰ TAMTÉŽ, s. 5.

¹²¹ TAMTÉŽ, s. 6.

¹²² TAMTÉŽ, s. 69.

za nic nemůžeš.“¹²³ Přesná příčina Katriny němoty nám není známa. Matka Kuráž však v příběhu naznačuje, že je její dcera němá kvůli válce. „Má to na svědomí jeden voják, nalil jí něco do krku. To byla ještě malá.“¹²⁴

Katrin má dobré srdce. Často myslí na druhé víc než na sebe. Má velmi ráda děti a touží po vlastní rodině. Kladné charakterové vlastnosti projeví, když neváhá pomoci raněným po vojenském útoku. I přes nesouhlas matky poskytne plátno pro raněné lidi z vesnice, a dokonce vytáhne kojence z trosek.

Osud ji však příliš nešetří. V průběhu dramatu přichází o dva bratry a nedlouho poté jí voják znetvoří obličej. V tu chvíli je jasné, že stárnoucí Katrin již nemá šanci na to, aby si našla manžela, případně měla děti. Tuto skutečnost vnímá nejen Katrinino nejbližší okolí, ale také ona sama. Kuchař a přítel její matky o ní řekne: „Jak by mohla najít muže? Němá, a k tomu ještě tu jizvu! A v těchle letech?“ „A to je taky jeden z důvodů, proč nemůže být v hospodě. Hosti nechtějí mít něco takového pořád na očích.“¹²⁵

Na konci příběhu se naposledy projeví Katrinino dobré srdce a láska k dětem. Zatímco je její matka ve městě, přijde oddíl vojáků, který chce přepadnout spící město a povraždit všechny obyvatele. Protože se Katrin bojí o nevinné rolníky a jejich děti, rozhodne se město varovat. Přestože nemůže mluvit, vyšplhá na střechu chalupy a bubnuje, dokud ji vojáci nezastřelí. „Katrin usedne na střeše a začne tlouci do bubnu, který vytáhne zpod zástěry. Střelte! Vojáci vystřelí. Katrin, zasažena, uhodí ještě několikrát a pak se pomalu zhroutí.“¹²⁶

Eilif

Eilif Nojocki je odvážný a mazaný syn Matky Kuráže, který se i přes její nesouhlas přidá k armádě. Eilif o sobě říká, že se války nebojí. Zpočátku se mu jeho statečnost a vznětlivost vyplácí a získá uznání a pochvalu od vrchního velitele: „Tak pojď, synu, pojď ke svému vrchnímu veliteli! Budeš mi sedět po pravici. Jsi zbožný bojovník a vykonal jsi hrdinský čin.“¹²⁷

---

¹²³ BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*, s. 10.

¹²⁴ TAMTÉŽ, s. 44.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 57.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 66.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 12.

V průběhu dramatu však Eilif doplácí na svoji povahu. Když je vyhlášen mír, v důsledku své vznětlivosti a impulzivního jednání, se vlouπά k sedlákovu a zabije mu ženu. Za tento čin je odsouzen k trestu smrti. Vzniká tak paradoxní situace. V době války mu za podobný čin prokazovali pocty, v době míru je zabití považováno za zločin. Eilif necítí vinu, myslí si, že zabijení patří k válce, je zaslepený touhou po slávě, po poctách, které mu byly udělovány v době války za jeho odvážnost a statečnost. Svůj čin obhajuje slovy: „Měl jsem snad pojit hlady, ty chytráku?“¹²⁸

Švejcar

Mladší syn Matky Kuráže se jmenuje Švejcar Féjoš. Mezi jeho charakterové vlastnosti lze zařadit poctivost, dobromyslnost a slušnost. I když není příliš inteligentní, dá se na něj ve všem spolehnout. Díky svým přednostem je jmenován colmistrem a dostává na starost plukovní kasu. „A hlavně že jseš takový prostáček. Poněvadž tebe by jistě nenapadlo s tím utýct. Tebe ne. To mě tak nejspíš uklidňuje.“¹²⁹ Švejcar však nakonec doplácí na svoji poctivost a svědomitost. V době obklíčení katolickými vojsky mu jeho matka zakáže vrátit plukovní kasu. Švejcara to sice trápí, ale kasu nevrátí. „Už třetí den tady sedím s rukama v klíně a pan kaprál, co byl na mě vždycky tak hodný, se možná začne pomalu ptát: Kdepak je Švejcar s kasou a žoldem?“¹³⁰ Švejcar nakonec ukrývá kasu tak dlouho, až je odsouzen za její krádež a popraven.

3.1.5 Kompozice a jazykové prostředky

Drama *Matka Kuráž a její děti* se skládá z dvanácti obrazů. Na začátku každého obrazu najdeme tzv. synoptický titul, který obsahuje stručnou informaci o ději, který bude následovat. „Synoptický titul je jeden z nejstarších, vyjadřuje obsah textu. Za renesance a baroka se vyskytoval v názvech knih, v době nástupu realistického románu se přestěhoval do titulů kapitol.“¹³¹ Jednotlivé obrazy připomínají uzavřené celky, proto lze vnímat dílo jako kroniku a slovo kronika je

---

¹²⁸ BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*, s. 53.

¹²⁹ TAMTÉŽ, s. 17.

¹³⁰ TAMTÉŽ, s. 23.

¹³¹ VŠETIČKA, František. *Tektonika textu: o kompoziční výstavbě české prózy třicátých let 20. století*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 69. ISBN 8071984787.

obsaženo i v podtitulu knihy. V díle se rovněž hojně vyskytují písňové texty, které jsou jedním ze znaků tzv. epického divadla.¹³²

Hlavními postavami příběhu jsou obyčejní lidé a této skutečnosti odpovídá i jazyk díla. Pro promluvy postav je charakteristické užití nespisovných (jseš poctivý, utýct) a expresivních výrazů (čuchám, člověčenstvo, ksicht). Najdeme zde rovněž knižní výrazy (inu, ba) a archaismy (evandělík, krchov), které byly použity pro přiblížení doby, ve které se drama odehrává.

3.1.6 Děj

Drama *Matka Kuráž a její děti* vypráví příběh markytky Anny Fierlingové, zvané Matka Kuráž. Spolu se svými třemi dětmi, odvážným Eilifem, dobromyslným Švejcarem a němou dcerou Katrin, putuje přes válkou zasažená území a prodává vojákům nejrůznější zboží. Matku Kuráž válka živí, ale zároveň jí bere její děti.

Nejdříve umírá Švejcar, který chtěl v době obležení katolickými vojsky vrátit kasu veliteli, aby mohli vojáci dostat žold za odvedenou práci. Doplácí však na svoji poctivost a je popraven. Nejstarší Eilif vstoupí do armády a účastní se polského tažení. I když je ve válce úspěšný a za jeho odvalu a statečnost jsou mu prokazovány pocty, v době míru je odsouzen k popravě za krádež dobytka a za zabití sedlákovy ženy. Na konci příběhu ztrácí Kuráž i jedinou dceru Katrin. Při obléhání města Halle Katrin bubnuje na poplach, aby upozornila lidi ve městě, že přichází vojáci. Při bubnování na střeše domu je však zastřelena nepřátelskými vojsky. Matka Kuráž se i přes ztrátu svých dětí nepoučí, vezme vůz a vydá se spolu s vojáky na další tažení.

Brecht napsal drama krátce před vypuknutím druhé světové války. Je silně protiválečné, neboť Brecht na osudech Matky Kuráže ukazuje, že válka deformuje lidský charakter, přináší utrpení a bolest obyčejným lidem.

---

¹³² LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 308. ISBN 80-7319-020-6.

3.1.7 Motivy

Motiv střetu mateřské lásky a touhy po zisku

Matka Kuráž je matkou tří dětí. Žije bez manžela, a proto je na ní, aby zajistila obživu nejen sobě, ale také svým třem dětem. Je to markytánka, živí se tím, že prodává zboží vojákům v době válečného konfliktu. Kuráž podporuje válku, ale vnímá i její stinné stránky. Má strach především o své tři děti. Když chce kaprál odvést její syny do armády, reaguje následovně: „Z toho nic nebude, kaprále. Moje děti se pro válečný řemeslo nehodí.“¹³³ I přes veškerou snahu se jí však nepodaří uchránit děti před válkou, syn Eilif se přidává ke švédskému vojsku a mladší Švejcár dostává na starost plukovní kasu. Největší strach má Matka Kuráž o dceru Katrin. Nějaký voják ji před několika lety vyděsil a ona ztratila řeč. Matka se jí neustále snaží chránit, neboť nechce, aby skončila jako prostitutka Yvette Pottierová.

V průběhu dramatu se ukáže, že touha po zisku je u ní silnější než mateřská láska. Matka Kuráž podporuje válku i přesto, že jí bere její děti. O smrti nejstaršího syna Eilifa se vůbec nedozví. Když je její druhý syn Švejcár obviněn z krádeže plukovní kasy a hrozí mu smrt, Matka Kuráž za něho nechce zaplatit úplatek, protože by přišla o svůj vůz, tedy o zdroj živobytí. Když přinesou vojáci mrtvolu jejího syna, řekne, že tohoto člověka nezná proto, aby zachránila sebe a dceru Katrin a aby mohla pokračovat v honbě za ziskem. „Tady je jeden, kterého neznáme jménem. Musíme ho však zapsat, aby bylo všecko v pořádku. Byl se u tebe najíst. Mrkni se na něj, jestli ho náhodou neznáš. Odhrne plachtu. Znáš ho? Matka Kuráž zavrtí hlavou Cože? tys ho viděla poprvé, když se přišel k tobě najíst? Matka Kuráž přikývne. Zvedněte ho. Odneste ho na mrchoviště. Nemá tu nikoho, kdo by ho znal. Odnese tělo pryč.“¹³⁴ Na konci příběhu přijde o život i její nejmilejší dcera Katrin a Matka Kuráž zůstává úplně sama.

---

¹³³ BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*, s. 6.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 32.

3.2 Klaus Mann: Mefisto: román jedné kariéry

3.2.1 Základní údaje o knize

Klaus Mann žil v nizozemském exilu od roku 1933. Jeho román s názvem *Mefisto* byl vydán v roce 1936 v nakladatelství Querido v Amsterdamu. V rodném Německu byla kniha poprvé vydána až v roce 1956. V roce 1981 vznikl stejnojmenný film, který režíroval István Szabó. V hlavní roli herce Hendrika Höfgena se představil rakouský herec Klaus Maria Brandauer.¹³⁵

3.2.2 O autorovi

Klaus Mann je považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů německojazyčné exilové literatury. Byl nejstarším synem německého spisovatele a nositele Nobelovy ceny za literaturu, Thomase Manna. Psal prózu i drama a často ve svých hrách vystupoval. Krátce před nástupem nacistů založila jeho sestra Erika Mannová kabaret „Pepřenka“. Klaus se přidal k tomuto uskupení, jež kritizovalo národní socialismus, a podílel se na tvorbě textů, které byly satirou na aktuální politickou situaci.¹³⁶

Mannovým hrozilo nebezpečí kvůli jejich politickým názorům, proto se rozhodli z Německa emigrovat. Klaus Mann uprchl 13. března 1933 do Francie, ale nakonec se usadil v Nizozemí, kde vydával antifašistický měsíčník *die Sammlung* v Queridově nakladatelství v Amsterdamu. Před vypuknutím druhé světové války emigroval s rodinou do USA. V Americe psal hlavně eseje, veřejně vystupoval a vydával časopis *Decision* (1941-1942).¹³⁷

3.2.3 Časoprostor

Román *Mefisto* se odehrává v letech 1926-1936 v Německu mezi světovými válkami. Je zaměřen na první roky nacistické vlády. Začíná předehrou, která nás zavádí do roku 1936. Děj příběhu se po předehře vrací do roku 1926. Odehrává se v hamburském, vídeňském, ale také berlínském divadle. Část děje nás zavádí mimo Německo, konkrétně do Paříže, kam odjel hlavní hrdina po nástupu nacistů k moci.

---

¹³⁵ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*, s. 505.

¹³⁶ MANN, Klaus a SIEBENSCHENOVÁ, Anna. *Bod obratu: zpráva o jednom životě*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 254-256. ISBN 80-204-0655-7.

¹³⁷ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*, s. 505.

3.2.4 Charakteristika postav

Román *Mefisto* nese označení klíčový román. „V klíčovém románu vystupují veřejně známé osobnosti autorovy doby, a to pod průhledně změněnými jmény. Vlastnosti postav a situace, v nichž se postavy ocitají, jsou konstruovány tak, aby zřetelně odkazovaly ke svým reálným předobrazům.“¹³⁸ I když se postavy románu jmenují jinak než v reálu, lze mezi nimi rozpoznat významné německé herečky, herce, spisovatele či nacistické politické představitele.

Klaus Mann se při vytváření hlavní postavy inspiroval skutečným hercem a ředitelem státního divadla Gustavem Gründgensem, který dosáhl největší kariéry během třetí říše. Klausova sestra Erika se stala inspirací pro zobrazení manželky hlavního hrdiny, Barbaru Brucknerovou. Otec Klause, Thomas Mann, se stal předlohou pro postavu tajného rady a otce Barbary Brucknerové. V knize vystupují také nacističtí představitelé. I když Klaus Mann nikdy neuvádí jejich skutečná jména, dá se poměrně snadno odvodit, že se za postavou ministerského předsedy ukrývá druhý nejmocnější muž třetí říše, Hermann Göring.¹³⁹

Hendrik Höfgen

Hlavním hrdinou románu *Mefisto* je herec městského divadla v Hamburku, Hendrik Höfgen. Je rád středem pozornosti, předvádí se a povyšuje nad ostatními. Velmi žárlí, když v divadle v Hamburku hostuje slavná herečka nebo herec z berlínského divadla. Dámská část divadelního souboru herce obdivuje, ale najdou se tam i herci, kteří ho nenávidí. Jeho nepřítelem je především mladý herec Hans Miklas. „Höfgen jako by chtěl s provokativní povýšeností kolegům naznačit, že on sám nemá vůbec zapotřebí cokoli zkoušet nebo připravovat: on je režisér, on ovládá všechno; jeho rutina je tak veliká jako je génus...“¹⁴⁰ Hendrik se o politickou situaci v zemi nikdy příliš nezajímal. I přesto pod vlivem svého kamaráda a herce Otty Ulrichse sdílí bolševické názory. Do strany

---

¹³⁸ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 301. ISBN 80-7185-669-X.

¹³⁹ MILLS, C. Moylan. The Three Faces of "Mephisto": Film, Novel, and Reality. *Literature/Film Quarterly* [online]. 1990, roč. 18, č. 4, s. 258. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/43796464?searchText=mephisto&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dmephisto%26so%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A625a0f198ee6b72c9a5851927a5d9929.

¹⁴⁰ MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*. Praha: Odeon, 1984, s. 45.

však nikdy nevstoupí, celkově se dá říct, že je velmi opatrný, nechce, aby mu cokoliv pokazilo jeho hereckou kariéru.

Díky šarmu, ale také přetvářce, dokáže získat srdce každé ženy. Tímto způsobem si zajistí přízeň Nicoletty von Niebuhrové a Barbary Brucknerové či přítelkyně ministerského předsedy, Lotty Lindenthalové. Jedinou ženou, kterou doopravdy miluje, je však tanečnice Julietta Martensová. „Říkal Juliettě, že ji miluje, že je středem jeho života.“¹⁴¹

Hendrik se v průběhu příběhu seznámí se ženou jménem Barbara Brucknerová. „Je to nejslušnější člověk, jakého jsem kdy viděl. A taky nejpřirozenější člověk, jakého jsem kdy viděl.“¹⁴² Využívá toho, že Barbara pochází ze zámožné rodiny a že je jejím otcem tajný rada Bruckner, který má kontakty na vlivné lidi. I s její pomocí se mu podaří dosáhnout svého cíle a získá angažmá v divadle v Berlíně. Od počátku má Barbara na Hendrika pozitivní vliv. Jeho charakter se jí však nepodaří změnit a manželství se rozpadne.

Zlom v jeho kariéře nastane, když se v Německu dostane k moci Adolf Hitler a začne vláda nacistů. „Tak zvaný „vůdce“ je tedy říšským kancléřem – to je zlé až dost. Ale pořád ještě není diktátorem a podle všeho se jím nikdy nestane. Ti lidé, co ho dostali k moci, ti němečtí národníci, se už postarají, aby jim nepřerostl přes hlavu, myslel si Hendrik.“¹⁴³ Kvůli své komunistické minulosti se rozhodne odjet do Paříže a chvíli žije jako emigrant. V Paříži však není spokojený, chybí mu sláva, peníze, obdiv žen a publika. Díky herečce Lottě Lindenthalové se vrací zpět do Německa, kde se seznámí s ministerským předsedou. Neuvědomuje si však, jaké dopady pro něho může mít „přátelství“ s druhým nejmocnějším nacistou. Jeho počínání svědčí o degradaci jeho charakteru, neboť není schopen vnímat důsledky svých činů.

Postupem času však začne herec cítit nejistotu ze spolupráce s nacisty. Varovným signálem je pro něho zpráva o úmrtí přítele Otty Ulrichse. „Hendrik si s hrůzou uvědomil blízkost propasti, na jejímž okraji se neustále pohyboval a do jejíž hlubin ho mohl tento kolos svrhnout,

---

¹⁴¹ MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*, s. 61.

¹⁴² TAMTÉŽ, s. 76.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 164.

kdykoli by se mu zachtělo.“¹⁴⁴ Herec však nechce nic měnit. Ví, že pokud se chce udržet na vrcholu slávy, musí mít na své straně ministerského předsedu.

Barbara Brucknerová

Barbara Brucknerová je manželka Hendrika Höfgena. Je to inteligentní dáma z dobré rodiny. I když nemá Barbara s hereckým prostředím nic společného, okouzlí Hendrika natolik, že ji požádá o ruku. Sňatkem si však zpočátku není příliš jistá. „Když tolik chceš, Hendriku... Můžeme to tedy zkusit... Můžeme to zkusit...“¹⁴⁵ Barbara Hendrika podporuje v jeho snažení o postup v kariéře. Jejich manželství však postupně spěje k rozpadu a po nástupu Adolfa Hitlera k moci se jejich cesty navždy rozdělí, neboť Barbara emigruje do Paříže. „Pro mne už je dávno mrtev. Nemám ráda strašidla minulosti a nejméně tak pochybná strašidla jako toto.“¹⁴⁶ Se svým přítelem Sebastianem a paní Herzfeldovou vydává v Paříži protifašistický časopis a stará se o politické uprchlíky. Barbara je příkladem lidí, kteří raději opustili Německo, než by měli žít v totalitním státu.

Hans Miklas

Mezi vedlejší postavy příběhu lze zařadit herce Hanse Miklase. Hans nenávidí Hendrika Höfgena, žárlí na něho a říká o něm, že je blázen. Hans není spokojený s politickou a sociální situací 30. let. Není však příliš chytrý na to, aby odhalil manipulaci a lži nacistů, a proto se z něho stane stoupenec nacistické ideologie.

Zpočátku členové divadla jeho chování omlouvají a říkají, že je v jádru dobrý člověk. Hans je však frustrovaný, neboť herecky nedosahuje na Hendrika Höfgena a dostává spíše malé role. Postupem času začne obtěžovat členy souboru antisemitskými názory. Kvůli potyčce s Hendrikem je vyhozen z divadla, ale po nástupu nacistů k moci se vrátí. I když celou dobu podporuje nacistickou stranu, jeho pozice v divadle se nezmění. Hans si postupně uvědomuje, že se stal stoupenecem ideologie, jež nevede ke zlepšení, ale spíše k degradaci společnosti. „Podvedli nás. Vůdce chtěl uchvátit moc, nic jiného. Co se v Německu zlepšilo od té doby, co ji má? Boháči jsou jen ještě horší.“¹⁴⁷ Hans je příkladem lidí, kteří uvěřili nacistické ideologii, ale postupem času prozíreli a poznali „pravou tvář

---

¹⁴⁴ MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*, s. 264.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 80.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 264.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 206.

nacismu“. Hanse jednoho dne zastřelí v lese muži v uniformách. V divadle je oznámeno, že měl automobilovou nehodu.

3.2.5 Děj

Mefisto je román z divadelního prostředí odehrávající se v letech 1926-1936. Sleduje osudy talentovaného herce Hendrika Höfgena, který touží po slávě a kariéře v berlínském divadle. Na pozadí příběhu autor zobrazuje atmosféru konce 20. let, počátek 30. let, vzestup nacistické strany a posléze nástup Hitlera k moci.

Dne 30. ledna 1933 je Adolf Hitler jmenován kancléřem. Hlavní hrdina z obavy před perzekucí odjíždí do Paříže, ale nenachází zde uspokojení. A protože je jeho touha po kariéře silnější než morálka, vrací se do Berlína a díky přítelkyni ministerského předsedy Lottě Lindenthalové je obsazen do role Mefista ve slavné Goethově divadelní hře Faust. Díky roli získá herec peníze, moc a slávu, ale zároveň ztrácí morální hodnoty, vlastní identitu a stává se loutkou nacistů.

3.2.6 Kompozice a jazykové prostředky

Román *Mefisto* je psán spisovným jazykem. Není zatížen složitými souvětími nebo cizími výrazy. Z hlediska řeči vypravěče je v románu využita er-forma. „Er-forma je vypravování ve třetí osobě, v němž autorský vypravěč vypráví z nadhledu o událostech jako o dějích minulých a ukončených. Er-forma dobře vyjadřuje pozorovatelský odstup vypravěče. Je spjata se slovesným časem minulým.“¹⁴⁸

Román se skládá z deseti kapitol. Na poslední kapitolu navazuje předehra, která nás zavádí do roku 1936. Po předehře se děj vrací na konec 20. let do hamburského divadla, kde se seznamujeme s hlavními postavami knihy.

3.2.7 Motivy

Motiv smlouvy s ďáblem

Název knihy odpovídá názvu literární postavy z divadelní hry Faust významného německého dramatika Johanna Wolfganga von Goetha. Mefisto v Goethově hře ztělesňuje ďábla, který uzavře smlouvu s lékařem Faustem. Mefisto

---

¹⁴⁸ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*, s. 81.

se snaží Fausta svést a manipulovat s ním a získat jeho duši. Klaus Mann využil ve své knize právě motiv uzavření smlouvy s ďáblem. Jak již bylo řečeno, hlavní hrdina příběhu touží po kariéře herce berlínského divadla. Svého cíle nakonec dosáhne. „Jeho velkou rolí sezóny 1932/1933 bude Mefisto. Hendrik ho bude hrát v nové inscenaci Fausta, kterou uvede Státní činohra k stému výročí Goethovy smrti.“¹⁴⁹ Hned první představení má obrovský úspěch a Hendrik tak může bez větších problémů stoupat vzhůru v cestě za slávou a kariérou. O pár měsíců později dochází k zásadnímu zlomu. Adolf Hitler se stává říšským kancléřem, moc v zemi přebírá nacistická strana. Už nezáleží, jestli má herec talent či ne. Důležitější je, zda sdílí myšlenky nově nastupujícího režimu. Hendrik má štěstí, neboť se mu podaří znovu získat roli Mefista díky přímluvě herečky Lotty Lindenthalové. „Musím hrát Mefista. Chápete mě, Lotto? Musím.“ Mírně se zardívajíc, s očima sklopenými – jako malé děvčátko, o jehož ruku se někdo uchází a které slibuje, že se poradí s rodiči – zašeptala: „Zkusím, co je v mé moci. Ještě dnes s ním promluví.“¹⁵⁰

Na nové představení hry Faust se jde podívat nejen Lotta Lindenthalová, ale také ministerský předseda (Hermann Göring). Právě toto představení znamená zlom v kariéře Hendrika. Během přestávky si ho ministerský předseda zavolá a stává se jeho velkým obdivovatelem. „Ministerský předseda vstal. Stál tu v celé své velikosti a zářící mohutnosti a podával komediantu Höfgenovi ruku. Blahopřál mu k jeho skvělému výkonu? Vypadalo to, jako by všemocný pán chtěl uzavřít spolek s komediantem.“¹⁵¹ V tento moment uzavře herec Hendrik Höfgen pomyslnou smlouvu s nacisty. „Teď jsem se poskrnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Teď mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Teď jsem se zaprodal... Teď jsem poznamenan.“¹⁵² V tu chvíli si však neuvědomuje, že smlouva povede k degradaci jeho charakteru, ke ztrátě veškerých přátel a vlastní identity.

---

¹⁴⁹ MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*, s. 158.

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 179.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 187.

¹⁵² TAMTÉŽ, s. 188.

Motiv touhy po slávě

Herec Hendrik Höfgen touží po slávě, úspěchu a uznání publika. Velmi ho trápí, že hraje v provinčním městě, a ne v Berlíně. „Touha po slávě – po velké, opravdové slávě, po slávě v metropoli – v něm hlodala jako fyzická bolest.“¹⁵³ Hendrik se však nehodlá vzdát a rozhodne se pro svůj cíl udělat cokoli.

Hendrik získá angažmá v divadle v Berlíně, stane se intendantem státních divadel, obývá luxusní vilu s parkem, tenisovým hřištěm, krásnými terasami a prostornými garážemi. „Jak to bylo dávno, co spěchal ulicemi v lehkých sandálech, s vlajícím koženým pláštěm, monokl v oku – nápadný a skoro komický zjev?“¹⁵⁴ Může mít cokoli, jezdecké koně, početné služebnictvo, park automobilů. Jde však za svým cílem bez ohledu na potřeby druhých, bez ohledu na následky, které mohou vyvstat z jeho počínání.

Kromě kladů však sláva často přináší mnoho záporů. V Hendrikově případě je sláva a kariéra spjata především s tím, že se stane loutkou nacistického režimu a jeho představitelů. Zůstane bez přátel, neboť ti emigrovali nebo byli pro svoje protirežimní názory vězněni nebo zbaveni života. Hendrik si však tuto skutečnost uvědomí příliš pozdě.

3.3 Lion Feuchtwanger: Oppermannovi

3.3.1 Základní údaje o knize

Román *Oppermannovi* byl vydán v roce 1933. Jak autor sám v závěru podotýká, psal jej půl roku, od dubna do září 1933. Feuchtwanger zde zachytil události spojené s nástupem nacistů bezprostředně poté, co se odehrály.¹⁵⁵ Spolu s romány *Úspěch a Vyhnanství* je kniha součástí trilogie *Čekárna. Úspěch* dokončil Feuchtwanger v roce 1929. Vylíčil zde zrod nacistické strany a nebezpečí jejího růstu. Třetí román *Vyhnanství* byl vydán v roce 1939. Jedná se o obraz života německé emigrace v Paříži.¹⁵⁶

---

¹⁵³ MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*, s. 132.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 239.

¹⁵⁵ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, s. 325.

¹⁵⁶ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*, s. 197.

3.3.2 O autorovi

Lion Feuchtwanger byl jedním z německých spisovatelů, kteří kritizovali nacismus a jeho představitele dávno předtím, než se dostali k moci. Když byl Hitler prohlášen za kancléře 30. ledna 1933, nacházel se Feuchtwanger na přednáškovém turné v USA. Jeho jméno se ocitlo na seznamu knih, které měly být spáleny 10. května 1933, zároveň byl prohlášen za odpůrce nacistického režimu. Z důvodu ohrožení emigroval do Francie, útočiště našel na jihu, v Sanary-sur-Mer.¹⁵⁷

Ve druhé polovině 30. let pobýval krátce v Moskvě, kde se stal redaktorem časopisu *das Wort*. Po okupaci Francie v roce 1940 byl internován ve francouzském táboře, odkud uprchl a přes Portugalsko se dostal do USA. Ve Spojených státech amerických pokračoval v literární tvorbě a zapojil se do protifašistického hnutí. Až do své smrti žil v Kalifornii a stal se spoluzakladatelem nakladatelství Aurora v New Yorku.¹⁵⁸

3.3.3 Časoprostor

Román *Oppermannovi* se odehrává v Berlíně v letech 1932 a 1933. Zaměřuje se vykreslení atmosféry doby před a po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Román se skládá ze tří knih. Autor v každé knize uvádí konkrétní údaj o času, ve kterém se příběh odehrává.

Kniha první začíná 16. listopadu 1932 a končí jmenováním Adolfa Hitlera říšským kancléřem. Kniha druhá popisuje události mezi nástupem Adolfa Hitlera k moci a volbami do říšského sněmu 5. března 1933. V této části sledujeme paralelně život Gustava v exilu ve Švýcarsku a život Martina a Edgara v Berlíně, kde sílily útoky vedené proti židovskému obyvatelstvu. Kniha třetí zaznamenává události od konce března 1933 do léta 1933.

Děj románu se odehrává v Berlíně, konkrétně v rodinné nábytkářské firmě a ve vile Martina a Gustava, ve škole a v nemocnici. Díky Gustavově emigraci se část příběhu odehrává ve švýcarském exilu.

---

¹⁵⁷ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*, s. 196.

¹⁵⁸ Künste im Exil. *Lion Feuchtwanger* [online]. Deutsche Nationalbibliothek, ©2013–2018 [cit. 25. 2. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/DE/Personen/feuchtwanger-lion.html>.

3.3.4 Charakteristika postav

U většiny postav se Feuchtwanger inspiroval lidmi, které osobně znal.¹⁵⁹ „Především Gustav Oppermann má silné autobiografické rysy.“¹⁶⁰ Níže provedeme charakteristiku tří hlavních postav, a sice sourozenců Gustava, Edgara a Martina.

Gustav Oppermann

Gustav je nejstarší z bratrů Oppermannových. Tento padesátiletý muž žije poklidný život spisovatele. Nemá děti, pouze přítelkyni Sibylu. Nástup Adolfa Hitlera k moci ho velmi překvapí. Na rozdíl od přátel a bratrů však necítí žádnou hrozbu. „Co se vlastně stalo? Populární blbec dostal reprezentativní funkci a tím, že ho obklopili seriózními lidmi, mu přistříhli křídla. Opravdu si myslíte, když pár tisíc všiváků se roztahuje po ulicích, že je s Německem konec?“ „Co si to namlouváte? Čeho se bojíte?“¹⁶¹ Gustav jednoho dne podepíše manifest proti nacistické vládě. Zpočátku si neuvědomuje důsledky svého jednání. Po požáru Říšského sněmu mu hrozí nebezpečí a je mu doporučeno emigrovat. „Musíš odjet,“ řekl Mülheim. „Musíš za hranice. Hned! Ještě zítra!“¹⁶² Gustav dlouho nechápe vážnost situace, ale nakonec se přece jen rozhodne z Německa odjet. Útočiště nachází ve Švýcarsku. I když mu v exilu nic nechybí, stále myslí na to, co se děje v Německu.

Ve Švýcarsku ho navštěvuje spousta přátel. Setkává se zde mimo jiné s Georgem Treibschitzem, který působí v německém odboji. Gustav cítí potřebu bojovat proti nacismu, opatří si pas a vydá se zpět do Německa pod cizím jménem. Nacisté ho však zatknou za antifašistické názory a odvedou do koncentračního tábora v Moosachu. Zde je Gustav ostříhán dohola a oblečen do pruhovaného oděvu. „Gustav byl ubytován na světnici s třiadvaceti dalšími. Gustava nejdřív trýznila žízeň. Sláma ho píchala a svědila, zápach byl stále horší. Ale žízeň mu dala zapomenout na zápach, bolestná únava mu dala zapomenout na žízeň a smrad.“¹⁶³ Musí pracovat na stavbě silnice, která nikam nevede. Zpočátku hrdinně snáší útrapy koncentračního tábora, postupem času mu však začnou docházet síly. Když se Gustavovi přátelé dozví o jeho zatčení, snaží se ho zachránit. Gustav je nakonec propuštěn, ale má tak podlomené zdraví, že po několika měsících umírá na srdeční selhání.

---

¹⁵⁹ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*, s. 330.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 115.

¹⁶² TAMTÉŽ, s. 186.

¹⁶³ TAMTÉŽ, s. 331.

Edgar Oppermann

Edgar Oppermann je bratr Martina a Gustava. Působí jako primář laryngologického oddělení v nemocnici v Berlíně. Má manželku Ginu a dceru Ruth. Z důvodu nedostatku času se o rodinnou nábytkářskou firmu příliš nezajímá, věnuje se raději svým pacientům.

Nástup nacistů k moci zasáhne celou rodinu, včetně Edgara. V zemi se šíří antisemitismus a přibývají štvavé články v novinách. Také uznávaný berlínský lékař se stane předmětem těchto článků. „Poslušně uchopil výstřížky a dal se do čtení. Byly to obvyklé útoky, jen tón byl ještě drsnější, vulgárnější. V každém případě, psalo se tu, končí prý Oppermannova metoda smrti operovaného.“¹⁶⁴ Zpočátku útoky přehlíží, myslí si, že nemá cenu se jimi zabývat. Změna jeho názoru nastane, když na něho začnou útočit pacienti, kteří se léčí na jeho klinice. Obrátí se na právníka, který ho ujistí, že se proti nacistickým útokům nedá nic dělat.

Edgar si postupem času uvědomí, že bude muset emigrovat. I když ví, že jako uznávaný lékař najde snadno novou práci, trápí ho, že bude muset začít od začátku a že bude zničeno všechno, co v Německu vybudoval. „Není snadné opustit tohle oddělení, laboratoř, operační sály, Jacobyho, Reimerse, sestru Helenu, starého Lorenze. Nedovede si představit, jak bude moci žít daleko od svého Německa. Jde mu jen o jeho ústav, ale i o jeho každodenní život, o jeho domov.“¹⁶⁵

Po bojkotu Židů, který nacisté uskutečnili 1. dubna 1933, je Edgar nucen skutečně opustit Německo. Se svou ženou Ginou odjíždí do Paříže, kde plánuje pokračovat ve své lékařské praxi.

Martin Oppermann

Martin je majitel rodinné nábytkářské firmy. Má ženu a sedmnáctiletého syna Bertholda. I když se snaží oddělovat soukromý život od obchodních záležitostí, příliš se mu to nedaří. Po jmenování Adolfa Hitlera kancléřem začínají přibývat útoky proti židovským obyvatelům. Martin je na rozdíl od svých bratrů znepokojen nárůstem antisemitismu. „Martin Oppermann seděl sám ve své kanceláři a těžce se podpíral oběma lokty o desku psacího stolu, jeho kalné hnědé oči byly chmurně upřeny přímo před sebe. Ze všech stran se to na Oppermanny valí. Téměř každodenně

---

¹⁶⁴ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*, s. 138.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 213.

se objevují v tisku útoky proti Gustavovi nebo proti Edgarovi a už začínají napadat i firmu. Vězí za tím Wels?“¹⁶⁶ Martin je příliš zaměřen na spory s konkurentem Welsem a nezajímá se o problémy syna Bertholda, který je ve škole šikanován novým učitelem Vogelsangem.

Martina postihuje jedna rána za druhou. Nejdříve emigruje bratr Gustav. Poté jeho syn spáchá sebevraždu kvůli šikaně nacistického učitele. Stejně jako Edgara postihuje bojkot Židů i Martina a jeho obchod. „Víc než deset lancknechtů rozestavili před jeho nevelký krám v čele s mužem se dvěma hvězdičkami. Na všech výkladních skříních jsou výrazně vylepeny plakáty, „Nekupujte u židů“ a „Smrt židům“.¹⁶⁷ Martin ví, že už nic nebude jako dřív, i přesto se snaží chránit rodinný obchod. Jednoho dne ho odvede státní policie, je vyslýchán a mučen. Po propuštění je rozhodnut, že emigruje do Londýna.

3.3.5 Děj

Román *Oppermannovi* pojednává o osudech židovské obchodnické rodiny. Hlavními postavami jsou sourozenci Gustav, Martin a Edgar a jejich sestra Klára. Gustav Oppermann je spisovatel, Edgar lékař na laryngologii a Martin je ředitelem rodinné nábytkářské firmy. Jejich poklidný život naruší nástup nacistů k moci. Před volbami do říšského sněmu se rodina začne obávat rostoucího antisemitismu, který by mohl mít dopad na jejich rodinnou firmu. Kvůli tomu uvažují o sloučení firmy s nežidovským obchodníkem Welsem. Každý z rodiny reaguje na nástup nacistů odlišným způsobem. Spisovatel Gustav Oppermann jako první z rodiny emigruje z Německa, ale brzy se vrací, aby bojoval proti nacismu. Martin se do poslední chvíle snaží zachránit nábytkářskou firmu, mezitím však přichází o svého jediného syna Bertholda. Edgar, Martin, stejně jako jejich sestra Klára, jsou nakonec nuceni z Německa emigrovat.

Prostřednictvím příběhu autor podal obraz doby, obraz roku 1933. Sledujeme, jak režim zasáhl do jednotlivých oblastí života židovských obyvatel, jak narušil jejich rodinné vztahy, vzal jim domovy, majetek. Autor rovněž zaznamenal odlišné reakce lidí na nástup nového režimu a zobrazil násilnosti, které páchali nacisté na vlastním obyvatelstvu bezprostředně poté, co se dostali k moci.

---

¹⁶⁶ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*, s. 151.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 213.

3.3.6 Kompozice a jazykové prostředky

Román *Oppermannovi* se skládá ze tří knih. První kniha nese označení Včera, druhá Dnes a třetí Zítřka. Kniha první nás seznamuje s hlavními postavami a s atmosférou doby krátce před jmenováním Adolfa Hitlera kancléřem. Druhá kniha zobrazuje sílící antisemitismus, jehož projevy pociťuje celá rodina Oppermannových. Kniha třetí pojednává o židovském bojkotu, emigraci sourozenců a návratu Gustava Oppermanna do Německa a jeho následném zatčení.

Román je psán spisovným jazykem, nejsou zde složité větné konstrukce, což přispívá k větší srozumitelnosti díla. Kniha má dokumentární charakter. Autor v ní zachovává časovou posloupnost, mluvíme tedy o chronologické kompozici. Příběh je vyprávěn vševědoucím vypravěčem.

3.3.7 Motivy

Motiv ztráty domova

Jedním z důležitých motivů, které se v knize objevují, je ztráta domova. Bratři Oppermannovi považují Německo za svůj domov. Gustav je spisovatel, Edgar uznávaným lékařem a Martin je ředitelem rodinné nábytkářské firmy. Jejich poklidný život naruší nástup nacistů a s tím související útoky proti židovskému obyvatelstvu. Všichni bratři jsou nakonec donuceni opustit Německo. Nejdříve emigruje nejstarší z bratrů, Gustav Oppermann. Gustav nemá manželku, ani závazky ve firmě, proto mu nic nebrání v odchodu ze země. Ztrátu domova však nese velmi těžce. „Gustav v té době žil v krásném a příjemném městě Bernu. Bylo jaro, vzduch byl lehký, na obzoru se v nadmíru jemných a čistých konturách rýsovaly mohutné vrcholky hor. Ale Gustava ten pohled netěšil, měl plnou hlavu toho, co se asi děje v Berlíně.“¹⁶⁸ Gustav se nikdy s emigrací nesmíří, proto se na konci příběhu rozhodne vrátit zpět do Německa. Návrat do svého rodného města a potřeba postavit se nacistům vede k jeho zatčení.

Edgar je uznávaným lékařem a známým tvůrcem Oppermannovy metody. I když mu práci nabízí několik evropských klinik, emigrace pro něho není vůbec jednoduchá. Edgar si je vědom toho, že pokud opustí Německo, ztratí domov a kolegy. Veškeré úsilí, které věnoval své práci a svému laryngologickému oddělení půjde vniveč a v nové zemi bude muset začít od úplného začátku.

---

¹⁶⁸ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*, s. 205.

Martin nad emigrací zpočátku vůbec nepřemýšlí. Nese velkou zodpovědnost za osudy rodinné firmy, za její zaměstnance. Jeho vnímání se změní po jeho zatčení gestapem.

Motiv protestu proti nacismu

Jak jsme výše uvedli, Gustav Oppermann sice jako první emigruje z Německa, ale po celou dobu exilu ho trápí, co se v Německu děje a chce s tím něco dělat. Od přátel se postupně dovídá o hrůzných praktikách nacistického režimu. Velmi ho zasáhne zpráva o úmrtí synovce Bertholda nebo sebevražda přítele Johannesse Cohena. Gustav si uvědomí, že nemůže nečinně žít v exilu a pod jiným jménem odjíždí zpět do Německa. Jeho návrat lze chápat jako protest proti nacismu. Nedlouho po svém příjezdu je však za kritiku nacistického režimu zatčen a poslán do koncentračního tábora v Moosachu.

Mezi postavu, která se postavila proti nacistické moci, lze zařadit i Bertolda Oppermanna. Berthold se od nástupu nacistů potýká s šikanou ze strany učitele Vogelsanga. Vogelsang po Bertholdovi požaduje, aby se veřejně omluvil za názory prezentované v přidělené práci. Berthold ví, že je jeho boj s učitelem marný, a proto spáchá sebevraždu. Skutečnost, že se Berthold neomluvil nacionalistickému učiteli a raději spáchal sebevraždu, lze rovněž považovat za protest proti nacistické moci.

3.4 Anna Seghersová: Sedmý kříž

3.4.1 Základní údaje o knize

Anna Seghersová napsala román *Sedmý kříž* ve francouzské emigraci mezi lety 1937-1940. První kapitola byla publikována v časopisu *Internationale Literatur* v roce 1939 v Moskvě. V angličtině vyšla kniha v roce 1942 v USA, v němčině pak v mexickém nakladatelství El Libro Libre. Podle literární předlohy románu byl v roce 1944 v USA natočen stejnojmenný film režisérem F. Zinnemannem.¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ MACURA, Vladimír: *Slovník světových literárních děl*. 2, M-Ž. Praha 1988, s. 224.

3.4.2 O autorovi

Anna Seghersová, vlastním jménem Netty Reiling, byla levicově orientovaná spisovatelka židovského původu. Po nástupu nacistů k moci přestalo být pro ni a její rodinu v Německu bezpečno, a proto se rozhodla emigrovat do Paříže, kde pokračovala v literární činnosti a udržovala kontakty s několika exilovými časopisy. Když vstoupily německé jednotky do Paříže, Seghersová odešla do neokupované jižní Francie. V roce 1941 se jí podařilo s rodinou odjet z Marseille do Mexico City, kde založila nakladatelství El Libro Libre a Heinrich-Heine-Klub. Po druhé světové válce, v roce 1947, se vrátila do Německa, konkrétně do NDR, kde se angažovala v kultuře a v politice.¹⁷⁰

3.4.3 Časoprostor

Děj románu *Sedmý kříž* se odehrává v roce 1937 v Porýní v Hesensku, kde z koncentračního tábora Westhofen u Wormsu uprchne sedm vězňů. Kniha nezobrazuje celý rok 1937, ale pouhých sedm dnů, během nichž se snaží hlavní hrdina Georg Heisler po svém útěku z tábora najít pomoc a útočiště u svých známých. Na žádném místě však nemůže setrvat delší dobu, neboť je pronásledován gestapem. Díky tomu se příběh odehrává na více místech, zejména v oblasti Porýní v Hesensku (Mohuč, Frankfurt nad Mohanem atd.).

3.4.4 Charakteristika postav

V románu *Sedmý kříž* se objevuje velké množství postav, prostřednictvím nichž autorka zachytila společnost té doby. Níže uvedeme charakteristiku tří vybraných postav, a sice hlavního hrdiny Georga Heislera, jeho přítele Paula Rödera a uprchlého vězně Wallaua.

Georg Heisler

Hlavním hrdinou příběhu je Georg Heisler, který uprchne z koncentračního tábora Westhofen. Georg je odvážný muž toužící po svobodném životě. V průběhu románu je v neustálém nebezpečí. Díky velkému štěstí se mu však vždy podaří skrýt dřív, než přijde gestapo.

Georg v průběhu příběhu vzpomíná na svoji rodinu a přátele. „Vzpomíná na mne někdo z dřívějšíka? Má matka? Hubovala bez ustání. Vždyť ji již nikdy

---

¹⁷⁰ GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan: *Slovník německy píšících spisovatelů*, s. 626-627.

neuvidím, řekl si Georg, i když zůstanu na živu. Vzpomínal také na Franze. Byl na mne hodný, myslil si Georg, dal si se mnou velkou práci. Děkuji, Franzi.“¹⁷¹ Georg ví, že pokud se chce zachránit, musí kontaktovat své blízké. S rodinou však počítat nemůže, neboť je hlídána policií. „Začal znovu všechny probírat.“¹⁷² Přemýšlí, na koho se obrátit, kdo by mu mohl pomoci. Má strach, že ho ve městě někdo pozná a udá na gestapu. Po dlouhém přemýšlení si Georg vzpomene na Paula Rödera, kamaráda z dětství. S Paulem byli nerozluční, znali se od školy. I přesto se rozmýšlí, zda má Paula oslovit. Pomoc či skrývání utečence by mohlo mít pro rodinu závažné důsledky. „Může překročení tohoto prahu znamenat rozprášení této rodiny do všech koutů země? Může ji přivést do káznice, do polepšovny, přinést jí smrt?“¹⁷³ Georg si uvědomí, že je Paul jeho poslední naděje a rozhodne se ho navštívit. Röder ho velmi vřele přivítá a poskytne mu útočiště. Georg se poté skrývá u několika Paulových přátel, kteří mu opatří pas a zajistí, aby mohl z Německa emigrovat.

Paul Röder

Paul Röder je přítel Georga Heislera. Žije se svou milující ženou a dětmi v Bokheimu. Paul je člověk, který má srdce na pravém místě. Svého bývalého přítele hned pozná a pozve ho do svého bytu. Když Georg sdělí Paulovi, že utekl z koncentračního tábora Westhofen, velmi ho to zaskočí. Ale je odhodlán svému příteli pomoci. „Nemusíš malovat čerta na zeď. Jakkak by měli přijít právě na náš byt? Neviděli tě vcházet, jinak by už byli dávno nahoře. Přemýšlej raději o tom, co dále? Jak se z mých čtyř stěn dostaneš...Nezazlívej mi to, Šorši, ale viděl bych tě raději venku než tady.“¹⁷⁴ Paul ví, že ukrýváním Georga ohrožuje sebe i svou rodinu, kvůli příteli se však rozhodne riskovat svůj život. Brzy ráno jde hledat přátele, kteří by mohli zajistit Georgovi bezpečný úkryt, případně emigraci z Německa. I přes počáteční nezdary se mu podaří najít lidi, kteří pomůžou Georgovi dostat se za hranice.

---

¹⁷¹ SEGHERS, Anna: *Sedmý kříž*. Praha 1963, s. 68.

¹⁷² TAMTÉŽ, s.186.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 193.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 199.

Ernst Wallau

Ernst Wallau je jedním z vězňů, kteří utekli z koncentračního tábora Westhofen. Wallau vymyslel plán útěku a v knize představuje pomyslného vůdce skupiny. Hlavní hrdina Georg na něho v průběhu svého útěku několikrát vzpomíná, zejména ve chvílích, kdy si neví rady nebo je na pokraji svých sil. „Nejdříve se uklidni, říkal vždy Wallau. Když Wallau člověku řekl: nejdřív se uklidni – pak se člověk vždycky uklidnil.“¹⁷⁵ Georg se řídil nejen plánem útěku, který Wallau vymyslel, ale také jeho radami: „Když už se lidem nemůžeš vyhnout, učil ho Wallau, pak nekličkuj a jen si to namiř přímo do jejich středu.“¹⁷⁶ Wallau je i přes svoji statečnost a odvahu chycen a odvečen do koncentračního tábora Westhofen, kde jeho život končí.

3.4.5 Děj

Román Anny Seghersové vypráví příběh o útěku sedmi vězňů z koncentračního tábora Westhofen na podzim roku 1937. Bezprostředně po odhalení útěku nařídí velitel tábora vztyčit na hlavním prostranství sedm platanů ve tvaru křížů, jež mají sloužit jako odstrašující prostředek pro ostatní vězně. Čtyři ze sedmi vězňů jsou brzy zajati gestapem, jeden zemře během útěku a jeden se udá. Kříže v táboře se postupně plní, jeden však zůstává stále prázdný.

Poslednímu vězni Georgu Heislerovi se podaří dostat do města, kde nějakou dobu žil. Má však strach, že ho ve městě někdo pozná a bude prozrazen. Ví, že pokud se chce zachránit, musí požádat o pomoc někoho ze svých přátel. Po dlouhém rozmýšlení Georg osloví svého bývalého přítele Paula Rödera. Paul poskytne Georgovi útočiště a spolu s dalšími známými mu opatří lodní lístek, díky kterému může Georg odcestovat z Německa a začít nový život.

Knihy ukazuje, že i v podmínkách strachu a teroru, si někteří lidé zachovali lidskost a dokázali riskovat své životy pro záchranu druhého. Útek Georga je symbolem toho, že moc nacismu není neomezená.

---

¹⁷⁵ FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*, s. 24.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 128.

3.4.6 Kompozice a jazykové prostředky

Román se skládá ze sedmi kapitol. Každá kapitola se dále člení na podkapitoly. Kniha začíná prologem rámuující příběh o útěku vězňů z tábora Westhofen. V prologu je naznačeno, že bude mít příběh dobrý konec. Informace z prologu jsou však objasněny až v poslední kapitole. Román obsahuje několik dějových linií, které probíhají paralelně. Využití více dějových linií vede k ozvláštění textu, ale zároveň vyžaduje větší soustředěnost čtenáře.

Příběh je psán spisovným jazykem. Pro román je charakteristické detailní vykreslení postav, ale také zobrazení německé krajiny. Do děje jsou na mnoha místech vloženy retrospektivní vzpomínky. Časté je užití vnitřních monologů postav. Příběh je psán v er-formě a je vyprávěn vševědoucím vypravěčem. Text románu není příliš složitý, neboť jej chtěla autorka přiblížit co největšímu počtu čtenářů.

3.4.7 Motivy

Motiv čísla sedm

Důležitým motivem románu *Sedmý kříž* je číslo sedm. Z koncentračního tábora Westhofen uprchne sedm vězňů. Velitel tábora pro ně nechá připravit sedm křížů, na které mají být vězňové do sedmi dnů pověšeni. „Snad ještě nikdy nebyly v naší zemi pokáceny tak pozoruhodné stromy jako oněch sedm platanů před užší stranou III. bloku. Koruny jim seřezali už dřív, z důvodů, o nichž bude řeč později. Na kmeny byla ve výši ramen napříč přibita prkna, takže se platany z dálky podobaly sedmi křížům.“¹⁷⁷ Záměrem velitele Fahrenberga je, aby sloužily jako odstrašující prostředek pro ostatní vězně. Kříže se postupně zaplňují, ale jeden zůstává stále volný. Sedmému uprchlíkovi, Georgu Heislerovi, se totiž podaří s pomocí přítele Paula a jeho známých, uprchnout z Německa. Sedmý kříž se tak stane pro ostatní vězně symbolem naděje a také symbolem odporu proti nacismu. Motiv čísla sedm je patrný i v kompoziční výstavbě knihy, neboť je složena ze sedmi kapitol.

Motiv lidskosti

Hlavní hrdina Georg Heisler uprchl z koncentračního tábora Westhofen. I když během útěku potkal celou řadu lidí, nikdy si nebyl jistý, zda jim může věřit. Ve společnosti se nacházeli jak příznivci nacistů,

---

¹⁷⁷ SEGHERS, Anna: *Sedmý kříž*, s. 11.

zmanipulování ideologií, tak i lidé, kteří si zachovali v nelehké době lidskost a byli ochotni pomoci druhému.

Georg zpočátku vkládal velké naděje do své bývalé přítelkyně Leni. Doufal, že mu pomůže a najde u ní útočiště. Nevěděl však, že si vzala příslušníka nacistické strany. Návštěva Leni byla proto pro Georga velkým zklamáním. „Neopustíte-li teď okamžitě byt,“ řekla žena náhle velmi odvážně a pánovitě, „pak něco zažijete. Můj muž musí přijít každou chvíli.“¹⁷⁸ Největší lidskost projevil především Georgův kamarád z dětství, Paul Röder. I když měl ženu a dvě děti, neváhal Georgovi pomoci. Stejně tak se zachovali i Paulovi známí. I přesto, že Georga neznali, rozhodli se ho ukrýt a zajistili mu cestu do Holandska.

---

¹⁷⁸ SEGHERS, Anna: *Sedmý kříž*, s. 149.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Metodické návrhy

Při sestavování metodických návrhů jsme vycházeli ze současného pojetí vzdělávání definovaného v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*. Metodické návrhy a pracovní listy vycházejí ze čtyř knih, jejichž interpretaci jsme provedli v teoretické části práce. Konkrétně se jedná o román *Mefisto* od Klause Manna, drama *Matka Kuráž a její děti*, román *Sedmý kříž* od Anny Seghersové a román *Oppermannovi* od Liona Feuchtwangera. Zvolené knihy spojuje nejen doba, ve které byly napsány, tedy 30. léta 20. století, ale zároveň jsou reakcí na nástup nacistů k moci a první roky jejich působení. V době 30. let 20. století se němečtí autoři snažili prostřednictvím těchto knih varovat svět před hrozbou nacistického režimu. Pomocí metodických návrhů a pracovních listů chceme dokázat, že knihy nejsou pouhým obrazem doby, ale otevírají témata, která jsou aktuální v různých dobách a společnostech.

Pro každou knihu jsme vytvořili jeden metodický návrh, jenž poskytuje pedagogovi návod, jak pracovat s vybraným literárním textem. U každé knihy uvádíme zdůvodnění výběru knihy, ze které byly použity ukázky. Přehledná tabulka poskytuje doplňující informace vztahující se k pracovnímu listu. Najdeme zde ročník, ve kterém by měl být pracovní list realizován, dále jeho časovou náročnost, pomůcky, metody, využití čtenářských strategií, průřezová témata, klíčové kompetence či mezipředmětové vztahy. V metodických návrzích rovněž uvádíme možné řešení jednotlivých úkolů.

V pracovních listech využíváme řadu metod určených pro práci s literárním textem (hodnotové škály, klíčová slova, podvojný deník, pětilístek, T-graf, volné psaní, a další). Metodické návrhy a pracovní listy jsou vytvořeny s důrazem na využití čtenářských strategií v hodinách literární výchovy. „Čtenářské strategie jsou postupy, které čtenáři pomáhají, aby lépe porozuměl čtenému textu. Při práci se strategiemi klademe velký důraz na vlastní proces, tedy na to, jakým způsobem pracujeme.“¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ WHITCROFT Ladislava. Čtenářské strategie – 1. díl – Co jsou čtenářské strategie. In: *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. 21. 10. 2010 [cit. 20. 2. 2024]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-1>.

Využitím čtenářských strategií usilujeme o rozvoj čtenářské gramotnosti ve výuce literární výchovy.

4.1.1 Mefisto: román jedné kariéry – Klaus Mann

Prostřednictvím pracovního listu si klademe za cíl seznámit žáky s knihou *Mefisto*, kterou napsal německý spisovatel Klaus Mann. Zvolili jsme ukázky, které upozorňují na jeden z klíčových motivů románu, a sice touhu po slávě. Kvůli touze po slávě uzavře hlavní hrdina Hendrik Höfgen pomyslnou smlouvu s nacistickým režimem. Tento pakt však vede k absolutnímu rozpadu jeho osobnosti a k degradaci jeho morálních hodnot. Dílo jsme zvolili zejména pro jeho nadčasovost, neboť v každé společnosti a době najdeme jedince, kteří jsou ochotni pro slávu udělat cokoli.

Ročník:	9. (Volíme především proto, že se v devátém ročníku probírá v dějepisu nástup nacistů k moci a druhá světová válka. Předpokládáme, že má pracovní list využití i na nižším a vyšším stupni gymnázia nebo střední škole.)
Časová náročnost:	45 minut
Čtenářské strategie:	kladení otázek k textu, předvídání, hledání souvislostí, usuzování, určování podstatných informací a myšlenek
Pomůcky:	pracovní list č. 1, psací potřeby, mobilní telefon
Metody:	hodnotové škály, T-graf, myšlenková mapa, podvojný deník, pětílístek, práce s QR kódem
Průřezová témata:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Výchova demokratického občana; Osobnostní a sociální výchova
Klíčové kompetence:	Kompetence k učení; Kompetence komunikativní; Kompetence sociální a personální; Kompetence digitální
Mezipředmětové vztahy:	Dějepis; Výchova k občanství

Úkol č. 1: Žáci mají za úkol seřadit uvedené lidské hodnoty (dobré vztahy s blízkými, peníze/majetek, sláva, fungující rodina, čestnost, kariéra) podle vlastního vnímání.

Následně sdělí spolužákům, na jaké hodnoty kladou největší důraz a na jaké nejmenší důraz. Své tvrzení zdůvodní.

Možné řešení:

HODNOTOVÁ ŠKÁLA (*čestnost, fungující rodina, dobré vztahy s blízkými, peníze/majetek, kariéra, sláva*)

Největší důraz kladu na čestnost. Myslím si, že je to jedna z nejdůležitějších lidských hodnot. Nejmenší důraz kladu na slávu. Netoužím po slávě, nic pro mě neznamena, nevěřím, že by mi přinesla štěstí.

Úkol č. 2: Žáci mají za úkol zamyslet se, zda už někdy slyšeli jméno Mefisto. Pokud ano, mají uvést, ve které knize se objevuje a kdo je jejím autorem. V případě, že žáci nikdy neslyšeli jméno Mefisto, mají možnost vyhledat potřebné informace prostřednictvím QR kódu. QR kódy slouží jako prostředek ke sběru dat, žáci díky nim mohou pracovat s digitálními prostředky, které běžně používají.

Možné řešení: *Mefisto je jméno d'ábla, jedná se o jednu z hlavních postav tragédie Faust německého spisovatele Johanna Wolfganga von Goetha.*

Úkol č. 3: Žáci mají za úkol podívat se na dvě obálky knihy *Mefisto* a pokusí se odhadnout, v jaké době a v jakém prostředí se příběh odehrává.

Možné řešení: *Na obálce lze vidět hákový kříž, proto si myslím, že se příběh odehrává v období vlády nacistů, tedy mezi lety 1933-1945 (30. a 40. léta 20. století). První postava na obálce knihy mně připomíná pierota. Postava z druhé obálky vypadá jako zpěvák nebo herec. Myslím si proto, že se bude příběh odehrávat v divadelním prostředí.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 1 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázkou č. 1: *Zvolená ukázkou seznamuje čtenáře s hlavním hrdinou knihy a informuje o prostředí, ve kterém se bude příběh odehrávat. Ukázkou jsme zvolili především proto, že zde herec mluví o své touze po slávě, kterou považujeme za jeden z klíčových motivů knihy.*

Úkol č. 4: Žáci po přečtení ukázkou napíší, jak se jmenuje hlavní hrdina a jaké je jeho povolání.

Možné řešení: *Hlavní hrdina se jmenuje Hendrik Höfgen. Je to herec v městském divadle v Hamburku.*

Úkol č. 5: Žáci po přečtení ukázky napíší, jak se cítí hlavní hrdina v ukázce a co ho trápí.

Možné řešení: *Hlavní hrdina je naštvaný, zlobí se, že hraje v obyčejném městském divadle, a ne v Berlíně. Nikdo ho nezná, nikdo o něm nepíše. Žárlí a závidí hercům z berlínského divadla jejich slávu a úspěchy. Touží po slávě a kariéře v hlavním městě Německa, v Berlíně.*

Úkol č. 6: Žáci napíší, co si myslí, že znamená, že je někdo slavný.

Možné řešení: *Podle mého názoru je slavný člověk, který dosáhl ve společnosti uznání, případně strhává pozornost médií.*

Úkol č. 7: Prostřednictvím T-grafu vedeme žáky k zamyšlení se nad klady a zápory, které může člověku přinést sláva.

Možné řešení:

+	-
<i>život v luxusu</i>	<i>ztráta soukromí</i>
<i>peníze</i>	<i>ztráta přátel</i>
<i>majetek</i>	<i>pýcha</i>
<i>více příležitostí</i>	<i>stres</i>
<i>uznání a úspěch</i>	<i>velké očekávání</i>
<i>možnost inspirovat</i>	<i>veřejnosti</i>
<i>druhé</i>	

Žáci si přečtou ukázku č. 2 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 2: *Ukázku jsme zvolili především proto, že seznamuje čtenáře s dobou, ve které se příběh odehrává. Zároveň ukazuje lhostejnost hlavního hrdiny, který se nezajímá o politické dění, ani o osudy svých přátel.*

Úkol č. 8: Žáci mají za úkol doplnit myšlenkovou mapu. Zaznamenávají, co bylo charakteristické pro Německo ve 30. letech 20. století. Žáci získávají informace z výše uvedeného textu, případně mohou využít znalosti z hodin dějepisu.

Možné řešení: **Německo ve 30. letech:** koncentrační tábory, hákové kříže, propaganda, využití rozhlasu k manipulaci lidí, cenzura, vojáci (muži v uniformách)

Úkol č. 9: V otázce se žáci zamýšlí, jaký názor má hlavní hrdina na své bývalé přátele. Následně svoji odpověď zdůvodní.

Možné řešení: *O osudy svých blízkých se hlavní hrdina příliš nezajímá i přesto, že tuší, že jsou někteří v koncentračních táborech, v lepším případě v exilu. Svůj postoj zdůvodňuje tím, že jim stejně nemůže pomoci.*

Úkol č. 10: Žáci na základě ukázky odpovídají, zda má hlavní hrdina kladné nebo záporné vlastnosti.

Možné řešení: *Myslím si, že má hlavní hrdina spíše záporné vlastnosti. Nezáleží mu na přátelích, myslí jen na sebe.*

Úkol č. 11: Chudý herec z městského divadla touží stát se slavným a hrát v berlínském divadle. Žáci mají za úkol popřemýšlet, jak by tohoto cíle mohl dosáhnout.

Možné řešení: *Myslím si, že se herec seznámí s herečkou z berlínského divadla a díky ní získá v Berlíně angažmá. Aby si herec udržel slávu, bude muset sympatizovat s nacistickým režimem.*

Žáci si přečtou ukázku č. 3 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 3: *Ukázku jsme zvolili proto, že pojednává o prvním setkání herce Höfgena s předsedou nacistického Německa. Tento moment představuje zlom v hercově kariéře, neboť ukazuje pomyslné uzavření smlouvy s nacisty, které povede k degradaci charakteru hlavního hrdiny. Ukazuje, co všechno je člověk schopen udělat pro získání slávy.*

Úkol č. 12: Otázka cílí na emoce žáků. Mají za úkol napsat, jak na ně text působí a jaké emoce v nich vyvolává.

Možné řešení: *Text ve mně vyvolává negativní emoce. Cítím neklid a obavy o budoucnost herce, který se zaprodal nacistickému režimu.*

Úkol č. 13: V textu se mohou nacházet slova, která by mohla žákům bránit v jeho porozumění. Úkol cílí na to, aby žáci tato slova vyhledali a snažili se přijít na jejich význam. (Je nutné počítat s variantou, že všechna slova, která jsou uvedena v textu, žáci znají.)

Možné řešení:

maska pierota – obličej nalíčený bílou barvou

lóže – místo v hledišti určené pro malý počet diváků

šibal – šprýmař

Úkol č. 14: Žáci si vyzkouší metodu s názvem podvojný deník. Do prvního sloupce mají za úkol zaznamenat myšlenku, která je během čtení napadla (mohou napsat větu nebo část úryvku). Do druhého sloupce napíší krátký komentář k dané myšlence. V jedné tabulkové buňce je vepsaná citace. Žáci k ní připíší komentář.

Možné řešení:

<p><i>Představení začalo s čtvrt hodinovým zpožděním, protože velký pán na sebe dal dlouho čekat. Z jeho paláce volali, že se zdržel rozhovorem s ministrem říšské obrany.</i></p>	<p><i>Nacisté mají ve svých rukou veškerou moc, zasahují do jednotlivých oblastí lidského života a mají vliv i na činnost divadla.</i></p>
<p><i>Je si jist přízní mocných. Na bezvýhradnou blahovůli ministerského předsedy se může spolehnout. Tento veliký muž drží nad ním svou širokou ochrannou ruku.</i></p>	<p><i>Herci se daří. Je to díky „přátelství“ s ministerským předsedou. I když nad ním drží ochrannou ruku, myslím si, že mu tato spolupráce nepřinese nic dobrého.</i></p>
<p><i>„Ted’ jsem se poskrnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Ted’ mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Ted’ jsem se zaprodal... Ted’ jsem poznamenán.“</i></p>	<p><i>Herec měl ze setkání s ministerským předsedou smíšené pocity. Díky pomyslné smlouvě s nacisty je poznamenán na celý život.</i></p>

Úkol č. 15: Žáci mají za úkol napsat, jaké pocity mohl zažívat hlavní hrdina při setkání s ministerským předsedou totalitního státu.

Možné řešení: *strach, úzkost, napětí, radost*

Úkol č. 16: Otázka vede k žáky k zamyšlení se nad tím, komu se hlavní hrdina vlastně „zaprodal“. Žáci mají rovněž za úkol napsat příklad dalšího umělce, který se „zaprodal“ režimu, aby získal slávu.

Možné řešení: *Aby hlavní hrdina dosáhl slávy, zaprodal se nacistickému režimu. Napadá mě Vlasta Burian nebo Lída Baarová.*

Úkol č. 17: Žáci na základě práce s literárním textem sestaví hodnotovou škálu herce Höfgena. Následně ji porovnájí s vlastní hodnotovou škálou, kterou měli za úkol sestavit v prvním úkolu této lekce.

Možné řešení:

HODNOTOVÁ ŠKÁLA (*sláva, kariéra, peníze/majetek, fungující rodina, dobré vztahy s blízkými, čestnost*)

Úkol č. 18: Žáci mají za úkol napsat, proč se kniha jmenuje Mefisto. (Při řešení tohoto úkolu mohou využít informace z počátečního úkolu této lekce, případně mohou využít informace, které získali na základě četby ukázek.)

Možné řešení: *Myslím si, že se autor inspiroval dramatem Faust, ve kterém uzavřel hlavní hrdina smlouvu s ďáblem, který se jmenoval Mefistofeles. V knize Mefisto získá herec roli Mefista v divadelní hře Faust a uzavře smlouvu s nacistickým režimem.*

Úkol č. 19: Žáci napíší, jak si myslí, že se bude vyvíjet Hendrikova další kariéra. Zamyslí se nad tím, jestli by mohla sláva herci nějakým způsobem uškodit a svoji odpověď zdůvodní.

Možné řešení: *Myslím si, že herec bude nadále hrát v divadle a bude se přátelit s nacisty. Uzavření spolku s nacisty povede k degradaci jeho charakteru a ke ztrátě přátel.*

Úkol č. 20: Žáci mají za úkol vytvořit pětílístek na hlavního hrdinu Hendrika Höfgena.

Možné řešení:

Hendrik Höfgen

jméno hlavního hrdiny

talentovaný

namyšlený

.....

.....

popis hlavního hrdiny (2 přídavná jména)

žárlí

podlézá

přetvařuje se

.....

.....

.....

tři slova popisující, co dělá hlavní hrdina (3 slovesa)

Uzavřel

smlouvu

s

nacisty.

.....

.....

.....

.....

věta vyjadřující něco podstatného o hlavním hrdinovi

Mefisto

.....

jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

4.1.2. Matka Kuráž a její děti – Bertolt Brecht

Cílem pracovního listu je představit žákům protiválečné dílo s názvem *Matka Kuráž a její děti*. Tuto knihu jsme zvolili především proto, že autor na příkladu třicetileté války ukazuje, že každá válka ničí životy, rozbíjí rodiny a vede k deformaci lidských charakterů. Autor dramatu rovněž kritizuje ty, kteří vydělávají na válečných konfliktech.

Ročník	9. (Volíme především proto, že se v devátém ročníku probírá v dějepisu nástup nacistů k moci a druhá světová válka. Předpokládáme, že má pracovní list využití i na nižším a vyšším stupni gymnázia nebo střední škole.)
Časová náročnost:	45 minut
Čtenářské strategie:	kladení otázek k textu, předvídání, hledání souvislostí, usuzování, určování podstatných informací a myšlenek
Pomůcky:	pracovní list č. 2, psací potřeby, mobilní telefon

Metody:	brainstorming
Průřezová témata:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Výchova demokratického občana; Osobnostní a sociální výchova
Klíčové kompetence:	Kompetence k učení; Kompetence komunikativní; Kompetence sociální a personální; Kompetence digitální
Mezipředmětové vztahy:	Dějepis; Výchova k občanství; Výtvarná výchova

Úkol č. 1: Žáci mají za úkol napsat co nejvíce slov, které je napadají při pohledu na obrázek. (Jedná se o divadelní masky, které byly používány v antickém Řecku a Římě. Masky symbolizují různé emoce a charaktery.)

Možné řešení: *divadlo, inscenace, jeviště, hlediště, režisér, tanečníci, herci, diváci*

Úkol č. 2: Na základě obrázku mají žáci určit, jakému literárnímu druhu se budeme v pracovním listu věnovat.

Možné řešení: *V pracovním listu se budeme věnovat dramatu.*

Úkol č. 3: V otázce využíváme metodu brainstormingu. Žáci mají za úkol napsat pět slov, které se jim vybaví, když se řekne válka. Prostřednictvím metody zjišťujeme prekoncepty žáků o daném tématu.

Možné řešení: *vojáci, zbraně, bitevní pole, mrtví, bolest, strach, utrpení, ranění*

Úkol č. 4: V otázce zůstáváme u tématu války. Žáci se zamýšlí, jaké pocity v nich vyvolává válka, a co je na válce špatného. Své názory následně zaznamenají.

Možné řešení: *Válka ve mně vyvolává negativní pocity – úzkost, strach, hněv, smutek. Na válce není nic dobrého, bere lidem životy, ničí města, obydlí a přináší utrpení.*

Úkol č. 5: Žáci mají za úkol napsat pět důvodů, proč může vznikat válka.

Možné řešení: *náboženské důvody, spory o území, nerostné bohatství (snaha o získání přístupu k ložiskům ropy), národnostní problémy, snaha vymanit se z vlivu ekonomicky silnějšího státu*

Žáci si přečtou ukázkou č. 1 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 1: *Ukázku jsme zvolili především proto, že nás seznamuje s hlavními postavami dramatu Matka Kuráž a její děti. Je zde rovněž naznačen postoj hlavní hrdinky k válce. Matka Kuráž na jednu stranu podporuje válku, neboť ji živí, na druhou stranu má strach, že ji válka připraví o její děti.*

Úkol č. 6: Otázka je zaměřena na pocity, které ve čtenářích vyvolává zvolená ukázka. Žáci zaznamenávají, jak na ně působí ukázka a jaké pocity v nich vyvolává. Autor zasadil děj příběhu do období třicetileté války a této skutečnosti přizpůsobil i jazyk díla. Část otázky proto zjišťuje, zda je text pro žáky srozumitelný nebo nesrozumitelný.

Možné řešení: *ukázka se mi líbí; ukázka ve mně vyvolává spíše negativní emoce; četlo se mi to špatně; je tam několik slov, kterým nerozumím*

Úkol č. 7: Žáci se snaží na základě úryvku přijít na to, v jaké době se příběh odehrává, a svoji odpověď zdůvodní.

Možné řešení: *Indicie jako válka, kanón, kanonáda u Rigy, finský regiment, moje děti se pro válečný řemeslo nehodí, napovídají, že se příběh odehrává ve válce. Myslím si, že se jedná o třicetiletou válku.*

Úkol č. 8: Autor se snažil přiblížit jazyk díla době, ve které se příběh odehrává. Najdeme zde proto slova, která se v naší společnosti již nevyužívají nebo je nahradila jiná slova. Žáci mají za úkol vyhledat slova, kterým nerozumí, zapsat je do tabulky, a následně s pomocí internetu vyhledají jejich význam.

Možné řešení:

fůra=velké množství

pelášit=utíkat

holota=chátka, sebranka

regiment=pluk

kanonáda=palba, střelba

kaprál=vojenská hodnost (desátník)

verbíř=nabírá muže do války

oficír=důstojník

handl=obchod

škrpál=stará bota

Úkol č. 9: Na základě ukázky žáci napíšou, jaké postavy v textu vystupují a jaký je mezi nimi vztah.

Možné řešení: *V textu vystupuje Matka Kuráž a její dva synové, Eilif a Švejcar. Dále zde vystupuje kaprál a verbíř. Verbíř je podřízen kaprálovi.*

Úkol č. 10: Na základě ukázky mají žáci za úkol charakterizovat Matku Kuráž (jak vypadá, jaké má vlastnosti apod.).

Možné řešení: *matka, statečná, obchodnice, má dva syny, procestovala s vozem půl světa, silná, nebojí se vojáků, nechce dát syny do války, válka jí přináší živobytí*

Úkol č. 11: Žáci se zamyslí nad tím, co znamená pro Matku Kuráž válka. Napíšou, zda podporuje válčení, či nikoliv a své tvrzení zdůvodní.

Možné řešení: *Matka Kuráž je obchodnice. Živí se tím, že prodává zboží vojákům. Válku podporuje, neboť jí přináší obživu.*

Úkol č. 12: Žáci se mají zamyslet, jak bude příběh pokračovat. Pokusí se rovněž odhadnout, zda se podaří Matce Kuráži uchránit její syny před válkou.

Možné řešení: *Matka Kuráž bude doprovázet vojska po válečných bojištích. Bude se nadále věnovat obchodu a honbě za ziskem. Matce Kuráži se nepodaří uchránit syny před válkou.*

Žáci si přečtou ukázku č. 2 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 2: *Ukázka informuje čtenáře o tom, že Eilif zabil sedlákovu ženu. Necítí však žádnou vinu. Na osudech Eilifa lze ukázat, že válka ničí lidské charaktery a bere životy nevinným lidem.*

Úkol č. 13: Žáci mají za úkol napsat, co provedl Eilif.

Možné řešení: *Eilif se vloupal k sedlákovu a zabil mu ženu.*

Úkol č. 14: Žáci na základě ukázky napíšou, zda cítí Eilif vinu za spáchaný čin. Svoji odpověď zdůvodní.

Možné řešení: *Eilif necítí vinu. Neudělal nic jiného, než co dělal za války. Válka zničila Eilifovi charakter. Myslí si, že zabití člověka patří k válce.*

Úkol č. 15: Žáci se zamyslí, proč autor zasadil příběh do období třicetileté války (dílo vzniklo na konci 30. let 20. století). Svoji odpověď zaznamenají.

Možné řešení: *Myslím si, že dílo vzniklo v reakci na vypuknutí druhé světové války. Autor zasadil příběh do třicetileté války, aby varoval čtenáře před hrůzami, které může přinést válečný konflikt.*

Úkol č. 16: Žáci mají za úkol najít některý ze znaků epického divadla.

Možné řešení:

(Zatímco se Kuchař s Karin chápou voje, zpívá)

Z Ulmu do Met, pak na Moravu!

Matka Kuráž je, kde je krach!

Každýmu válka dodá stravu

Jen když má olovo a prach.

Žít jenom z olova a prachu

To nejde. Válka lidi chce!

K pluku se dejte beze strachu!

Dřív nežli bude po válce!

Úkol č. 17: Žáci mají za úkol napsat autorovi knihy zprávu na Messenger. Sdělí mu, proč si myslí, že napsal tuto knihu a napíšu, jaké poselství chtěl autor čtenářům prostřednictvím knihy předat.

Možné řešení:

Ahoj Bertolde,

myslím si, že tvá kniha vznikla v reakci na začátek druhé světové války a vstup Německa do Polska. Tvým cílem bylo, aby si lidé uvědomili, že válka nepřináší nic dobrého, že v ní přicházejí o život nevinní lidé. Zároveň kritizuješ ty, kteří chtěli na válce zbohatnout.

Úkol č. 18: Žáci na závěr vytvoří obálku knihy.

Možné řešení: *autentická ilustrace*

4.1.3 Sedmý kříž – Anna Seghersová

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s románem *Sedmý kříž*. Příběh jsme zvolili především proto, že zde hraje důležitou roli odvaha, ale také lidskost, kterou si dokázali někteří lidé zachovat i v době nacistické vlády. Příběh umožňuje využití různých čtenářských strategií jako je čtení s předvídáním, či práce s klíčovými slovy. Do pracovního listu jsme zahrnuli texty, prostřednictvím nichž se mohou žáci vcítit do problémů hlavního hrdiny a mohou přemýšlet, jak by se zachovali, kdyby se ocitli v podobné situaci.

Ročník:	9. (Volíme především proto, že se v devátém ročníku probírá v dějepisu nástup nacistů k moci a druhá světová válka. Předpokládáme, že má pracovní list využití i na nižším a vyšším stupni gymnázia nebo střední škole.)
Časová náročnost:	45 minut
Čtenářské strategie:	kladení otázek k textu, předvídání, hledání souvislostí, usuzování, určování podstatných informací a myšlenek
Pomůcky:	pracovní list č. 3, psací potřeby,
Metody:	klíčová slova, vlašťovka
Průřezová témata:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Výchova demokratického občana; Osobnostní a sociální výchova
Klíčové kompetence:	Kompetence k učení; Kompetence komunikativní; Kompetence sociální a personální
Mezipředmětové vztahy:	Dějepis; Výchova k občanství

Úkol č. 1: Žáci mají za úkol přečíst si uvedená slova, a následně se pokusí odhadnout, o čem bude příběh (vězňové, koncentrační tábor, útěk, nebezpečí, smrt, záchrana, přátelství, gestapo, strach, skrývání, emigrace, odvaha).

Možné řešení: *Vězeň uprchne z koncentračního tábora. Je pronásledován gestapem. Hrozí mu velké nebezpečí a dost možná i smrt. Díky své odvaze se však zachrání a emigruje.*

Úkol č. 2: Žáci se na základě indicií v podobě výše uvedených slov pokusí odhadnout, v jaké době se bude příběh odehrávat.

Možné řešení: *Myslím si, že se příběh odehrává ve 30. letech 20. století, případně v období druhé světové války.*

Úkol č. 3: Žáci se zamyslí nad tím, co pro ně znamená přátelství a napíšou, jestli je pro ně v životě důležité. Svoji odpověď zdůvodní.

Možné řešení: *Přátelství pro mě znamená to, když jsou k sobě lidé upřímní, pomáhají si, důvěřují si a jeden na druhého se může spolehnout. Myslím si, že je přátelství v životě důležité, protože máme někoho, o koho se můžeme opřít, komu se můžeme svěřit se svými problémy.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 1 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 1: *Ukázka seznamuje čtenáře s hlavním hrdinou Georgem, který utekl z koncentračního tábora Westhofen. Prostřednictvím ukázky se může čtenář pokusit vcítit do nelehké situace, ve které se nachází hlavní hrdina. Ukázka je rovněž vhodná pro rozvoj čtenářské strategie s názvem čtení s předvídaním.*

Úkol č. 4: Žáci mají za úkol napsat, kdo příběh vypráví a co o něm můžeme říct na základě ukázky.

Možné řešení: *Vypravěč vypráví příběh o hlavním hrdinovi Georgovi, který je na útěku. Georg se nachází před vesnicí Buchenau, která je obklíčena nacistickými jednotkami.*

Úkol č. 5: Žáci na základě ukázky napíšou, jak se cítí hlavní hrdina příběhu.

Možné řešení: *Myslím si, že hlavní hrdina cítí strach, úzkost, bezmoc, ale zároveň možná naději, že se mu podaří utéct do bezpečí.*

Úkol č. 6: Žáci se pokusí vcítit do situace, kterou zažívá hlavní hrdina a napíšou, co by dělali, kdyby se ocitli v podobné situaci.

Možné řešení: *Snazila bych se co nejrychleji utéct a poté bych kontaktovala přátele a poprosila bych je o pomoc.*

Úkol č. 7: Žáci mají za úkol napsat, jak si myslí, že bude příběh pokračovat.

Možné řešení: *Myslím si, že se Georg bude dlouho skrývat před gestapem. Poté se rozhodne kontaktovat někoho ze svých blízkých a požádá ho o pomoc.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 2 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 2: *Druhou ukázkou jsme zvolili proto, že zde hlavní hrdina Georg zažívá pestrou paletu emocí. Georg má strach, ale zároveň si uvědomuje, že má naději na záchranu. Ve chvíli strachu z nebezpečí vzpomíná na svoji rodinu a přátele. Prostřednictvím ukázky může čtenář přemýšlet, co by dělal, kdyby se ocitl v podobné situaci.*

Úkol č. 8: Do tabulky zaškrtni, jaké emoce v tobě ukázka vyvolává. Do posledního řádku doplň vlastní pocit a zdůvodni svůj výběr.

Možné řešení:

strach	X
smutek	X
bezpečí	X
nebezpečí	X
radost	
<i>naděje</i>	<i>Georgovi se podařilo ukrýt v kostele. Ještě není nic ztraceno. Georg má naději na záchranu.</i>

Úkol č. 9: Hlavní hrdina se nachází ve velmi těžké situaci. Je na pokraji svých sil. Úkolem žáků je napsat, na koho Georg v ukázce vzpomíná. Žáci se poté zamyslí a napíšou, na koho myslí, když jim není nejlépe.

Možné řešení: *Georg vzpomíná na matku a na přítele Franze. Když mi není nejlépe, vzpomínám na svoji rodinu a přátele.*

Úkol č. 10: Žáci mají za úkol napsat na kus papíru vzkaz hlavnímu hrdinovi. Poradí mu, na koho by se mohl obrátit, u koho by mohl hledat útočiště. Z papíru následně vytvoří podle návodu vlaštovku a pošlou ji do prostoru třídy. Poté si společně některé vzkazy přečteme.

Možné řešení:

Ahoj Georgu,

ušel jsi velký kus cesty. Nevzdávej se. Doporučila bych ti kontaktovat někoho z rodiny nebo nějakého kamaráda. Jsem si jistá, že ti pomůžou. Musíš však být opatrný.

Přeji Ti hodně štěstí. Věřím, že to zvládneš.

Žáci si přečtou ukázkou č. 3 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 3: *Ukázka č. 3 navazuje na předchozí ukázkou. Hlavní hrdina znovu přemýšlí, koho by měl požádat o pomoc, u koho by mohl hledat útočiště. Ukázka je vhodná pro rozvoj čtenářské strategie čtení s předvídáním.*

Úkol č. 11: Žáci mají za úkol napsat, jak si myslí, že budou reagovat manželé Röderovi na příchod Georga.

Možné řešení: *Myslím si, že Röderovi poskytnou Georgovi pomoc.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 4 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 4: *Ukázka pojednává o setkání Georga s jeho kamarádem Paulem Röderem. Paul se rozhodl, že pomůže Georgovi i přes nebezpečí, které bylo spjato s ukrýváním hledaných osob. Úryvek nás informuje o tom, že i přes hrůzy nacistické vlády, si někteří lidé zachovali lidskost a byli ochotni vystavit se nebezpečí, aby zachránili druhé.*

Úkol č. 12: Žáci na základě ukázky napíšou, kdo je Paul Röder a jaká byla jeho reakce na příchod Georga.

Možné řešení: *Když řekl Georg Paulovi, že utekl z Westhofenu, byl Paul velmi překvapený. Zachoval se však jako pravý přítel. Neměl v úmyslu Georga vyhodit, zároveň ale věděl, že je potřeba rychle jednat a pomoci Georgovi najít bezpečné místo, případně mu zajistit cestu za hranice Německa.*

Úkol č. 13: Röderovi se rozhodli Georgovi poskytnout pomoc. Žáci se zamyslí a napíší, jaká rizika byla spjata s ukrýváním uprchlíka z koncentračního tábora?

Možné řešení: *Lidé, kteří ukrývali uprchlíka, mohli být posláni do vězení, koncentračního tábora, případně jim mohla hrozit i smrt.*

Úkol č. 14: Žáci se zamyslí a napíší, co by se stalo Georgovi, kdyby ho Röderovi udali.

Možné řešení: *Myslím si, že by nacisté poslali Georga zpět do koncentračního tábora, kde by ho s největší pravděpodobností popravili.*

Úkol č. 15: Žáci mají za úkol vytvořit vlastní konec příběhu (minimálně pět vět). Úkol cílí na rozvíjení jedné ze čtenářských strategií, a sice čtení s předvídáním.

Možné řešení: *Myslím si, že Paul Röder poskytne Georgovi pomoc. Nechá ho u sebe přespát a společně se pokusí vymyslet plán, jak se dostat z Německa. Georg se bude muset ještě několikrát přesunout a skrývat, ale nakonec se mu podaří emigrovat do nějaké demokratické země.*

4.1.4 Oppermannovi – Lion Feuchtwanger

Cílem pracovního listu je představit žákům knihu *Oppermannovi*. Tento román jsme zvolili především proto, že zobrazuje osudy německé židovské rodiny po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Ukazuje, že nezáleželo na tom, jestli byl člověk majitel firmy, spisovatel, či lékař. Antisemitismus měl dopad na každého bez rozdílu. Kniha zobrazuje perzekuci židovského obyvatelstva po nástupu nacistů, ale otevírá také téma emigrace Židů.

Ročník:	9. (Volíme především proto, že se v devátém ročníku v dějepisu probírá nástup nacistů k moci a druhá světová válka. Předpokládáme, že má pracovní list využití i na nižším a vyšším stupni gymnázia nebo střední škole.)
Časová náročnost:	45 minut

Čtenářské strategie:	kladení otázek k textu, předvídání, hledání souvislostí, usuzování, určování podstatných informací a myšlenek
Pomůcky:	pracovní list č. 4, psací potřeby
Metody:	volné psaní
Průřezová témata:	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Výchova demokratického občana; Osobnostní a sociální výchova
Klíčové kompetence:	Kompetence k učení; Kompetence komunikativní; Kompetence sociální a personální
Mezipředmětové vztahy:	Dějepis; Výchova k občanství

Úkol č. 1: Metodou volného psaní mají žáci za úkol napsat všechno, co je napadá ve spojitosti s židovským obyvatelstvem. Tato brainstormingová metoda se využívá především v evokační fázi. Žáci zapisují celými větami, co je napadá k určitému tématu, zapisují myšlenky, názory, zkušenosti apod.

Možné řešení: *Jedná se o národ, který pochází z oblasti Blízkého východu. Židé vyznávají náboženství, které se nazývá judaismus. V průběhu historie byli nábožensky, právně, občansky perzekvováni. Synagoga je židovský chrám. Židé byli nuceni žít v ghettech.*

Úkol č. 2: Žáci mají za úkol napsat, jaké znají filmy s židovskou tematikou.

Možné řešení: *Schindlerův seznam, Pianista, Chlapec v pruhovaném pyžamu, Úkryt v ZOO, Zločin v Polné, Colette, Deník Anny Frankové, Sophiina volba, Zlodějka knih, Musíme si pomáhat*

Úkol č. 3: Bezprostředně po nástupu nacistů k moci začalo pronásledování německých Židů. Žáci napíšou, jaký dopad mohl mít nástup nového režimu na život německého spisovatele, majitele nábytkářské firmy, lékaře nebo studenta gymnázia.

Možné řešení:

Gustav Oppermann (spisovatel) – měl zákaz publikovat, jeho knihy byly vedené na seznamu zakázaných knih

Martin Oppermann (majitel nábytkářské firmy) – jeho majetek přešel do rukou nežidovských občanů

Edgar Oppermann (lékař) – mohl léčit pouze lidi židovského původu, nakonec úplný zákaz činnosti

Bertold Oppermann (student gymnázia) – vyloučení z kroužků, nenávistné komentáře ze strany učitelů a studentů, nakonec vyloučení ze školy

Žáci si přečtou ukázkou č. 1 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 1: *Ukázka seznamuje čtenáře s dobou, ve které se příběh odehrává. Po nástupu Adolfa Hitlera přibývaly útoky proti židovskému obyvatelstvu. V naší ukázce je patrné, že nástup nacistů k moci zasáhl do života celé rodiny a měl vliv i na fungování nábytkářského podniku. Prostřednictvím ukázky se může čtenář zamyslet nad tím, co by dělal, kdyby se ocitl v podobné situaci.*

Úkol č. 4: Žáci mají za úkol napsat, jak se změnila berlínská ulice po jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem.

Možné řešení: *V berlínských ulicích bychom našli spoustu příslušníků vojenských jednotek, přezdívalo se jim hnědé košile. V ulicích byly vyvěšeny hákové kříže.*

Úkol č. 5: Žáci mají vysvětlit dva cizí pojmy, které se vyskytují v textu (antisemitismus a propaganda).

Možné řešení:

Antisemitismus znamená nepřátelství vůči Židům.

Propaganda je šíření myšlenek a názorů s cílem získat pro sebe co nejvíce příznivců.

Úkol č. 6: Žáci mají za úkol napsat, co říká Martin Oppermann o nástupu nacistů a k jaké změně došlo v jejich nábytkářské firmě.

Možné řešení: *Martin Oppermann je z nástupu nacistů velmi smutný. Říká, že nacisté šíří nenávist vůči Židům a přinesou spoustu násilí. Kvůli změně politické situace je v ohrožení i rodinná nábytkářská firma.*

Úkol č. 7: Otázka je zaměřena na pocity hlavního hrdiny. Žáci mají za úkol napsat, jak se cítí Martin Oppermann a co ho trápí.

Možné řešení: *Martin Oppermann je velmi smutný. Má strach o svoji firmu, ale také o osudy své rodiny. Trápí ho zejména útoky vedené proti jeho bratrům, Edgarovi a Gustavovi, ale také proti jeho firmě.*

Úkol č. 8: Žáci se prostřednictvím otázky pokusí vcítit do hlavního hrdiny a napíšou, co by dělali, kdyby se octili na jeho místě.

Možné řešení: *Kdybych byla na místě Martina, snažila bych se chránit firmu, postarat se o rodinu, ale pokud by byly útoky neúnosné a někdo z rodiny by byl v ohrožení, emigrovala bych.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 2 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 2: *Druhá ukázka informuje čtenáře o bojkotu německých Židů. Bojkot byl namířen nejen proti židovským obchodům, ale také proti lékařům. Ukázka seznamuje čtenáře s perzekucí židovského obyvatelstva, ale také otevírá problematiku emigrace židovských obyvatel z Německa.*

Úkol č. 9: Žáci po přečtení ukázky napíšou, proč nechtěla Gina a Ruth, aby jel Edgar na kliniku.

Možné řešení: *Nacisté uspořádali bojkot Židů. Gina a Ruth měly o Edgara strach a nechtěly, aby byl vystaven případnému nebezpečí.*

Úkol č. 10: Žáci mají za úkol vysvětlit, co znamená slovo bojkot.

Možné řešení:

Bojkot je nátlakový prostředek určité skupiny lidí, který slouží k prosazení společného zájmu.

Úkol č. 11: Žáci po přečtení ukázky napíšou, jaký má Edgar názor na emigraci.

Možné řešení: *Edgar si je vědom toho, že musí emigrovat z důvodu nárůstu protizidovských útoků a omezování práv židovských obyvatel. Edgar je uznávaný lékař, nebojí se, že by měl problém se získáním jiného místa. I přesto je pro něho emigrace velmi těžká. Ví, že v nové zemi bude muset začít od úplného začátku, přijde o domov, ale také o své přátele a kolegy v práci.*

Úkol č. 12: Žáci mají za úkol zamyslet se, jestli měl každý člověk možnost odejít z Německa. Své odpovědi zaznamenají a vysvětlí, co se stalo s těmi, kteří v Německu zůstali.

Možné řešení: *Z Německa odcházeli především ti, kteří měli dostatek finančních prostředků (umělci, novináři, spisovatelé, politici apod.). V případě, že odešli do zemí, které sousedily s Německem, ale měli málo finančních prostředků, byli odsouzeni k životu ve velmi špatných podmínkách. Odpůrci nacismu byli posíláni do koncentračních táborů. Židům, kteří zůstali v Německu, byly postupně odebrány jejich práva a svobody. Nakonec byli posláni do koncentračních táborů.*

Žáci si přečtou ukázkou č. 3 a odpovídají na otázky.

Zdůvodnění výběru ukázky č. 3: *Třetí ukázka opět pojednává o bojkotu Židů, v tomto případě informuje čtenáře o bojkotu židovských obchodů. Prostřednictvím ukázky lze vidět, jakým způsobem nacisté podnikali útoky proti Židům, šířili antisemitismus a nebáli se použít násilí. Martin Oppermann, ředitel rodinné nábytkářské firmy, se i přes tyto útoky snažil do poslední chvíle chránit firmu a její zaměstnance.*

Úkol č. 13: Žáci na základě ukázky napíší, jaké emoce prožíval Martin Oppermann, když přihlížel útokům na jeho obchod.

Možné řešení: *Myslím si, že Martin Oppermann prožíval ponížení, strach, bolest a úzkost.*

Úkol č. 14: Žáci mají za úkol napsat, co se stane s firmou Martina Oppermanna.

Možné řešení: *Myslím si, že firma Martina Oppermanna přejde do árijských (nežidovských) rukou a Martin už v ní nebude mít žádné pravomoci.*

Úkol č. 15: Gustav Oppermann se rozhodl opustit Německo. Žáci mají za úkol zamyslet se a napsat, co se stane s Martinem Oppermannem.

Možné řešení: *Myslím si, že Martin Oppermann v důsledku silicích protižidovských útoků emigruje z Německa.*

Úkol č. 16: Žáci vysvětlí, jak poznamenal nástup nacistů k moci bratry Oppermannovy.

Možné řešení: *Každého z bratrů poznamenal nástup nacistů trochu jinak. Gustav z Německa emigroval. Edgar opustil svoji kliniku, kolegy, pacienty a emigroval. Martin musel snášet útoky, které byly vedeny proti jeho rodině a firmě. I přesto se snažil do posledních chvil firmu zachránit.*

Úkol č. 17: Žáci mají za úkol napsat, proč si myslí, že autor napsal tuto knihu.

Možné řešení: *Myslím si, že autor chtěl zachytit zvěrstva, která páchali nacisté na židovském obyvatelstvu a varovat svět před nacistickým režimem.*

4.2 Ověření pracovních listů ve školním prostředí

Abychom zhodnotili, zda jsou námi vytvořené metodické náměty funkční, rozhodli jsme se je ověřit na Waldorfském lyceu v Olomouci. „Waldorfské lyceum je typ střední školy, která poskytuje celostní rozvoj osobnosti a podporuje u studentů individualitu, osobitost a zodpovědnost za své jednání.“¹⁸⁰

Ověření pracovních listů jsme realizovali v 10. a 11. třídě dne 6. února 2024. Protože má waldorfské školství odlišnou časovou dotaci na jednotlivé předměty, než mají školy klasické, po domluvě s vedoucím práce jsme se rozhodli, že dva pracovní listy ověříme v 10. třídě a zbývající dva v 11. třídě. Vyučující dopředu sdělil žákům, že do následující hodiny literární výchovy přijde studentka z Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Jako první jsme se rozhodli ověřit dva pracovní listy v 11. třídě. Žáci byli dopředu informováni o možnosti využití mobilních telefonů u některých úkolů (mobilní telefon žáci potřebovali pro načtení QR kódu v úkolu č. 2 v pracovním listu č. 1). Žákům jsme nejdříve vysvětlili, jakým způsobem bude probíhat práce s pracovními listy, zároveň jsme je upozornili na to, že budou mít 60 minut na vypracování dvou pracovních listů. Poté jsme žákům rozdali pracovní list s úryvkem z knihy *Mefisto* (v příloze se jedná o pracovní list č. 1). Žákům byla dopředu nabídnuta pomoc v případě, že by nerozuměli otázce nebo si nevěděli rady s některým z úkolů.

---

¹⁸⁰ Waldorfská škola Olomouc. *Waldorfské lyceum Olomouc* [online]. [cit. 10. 3. 2024]. Dostupné z: <https://waldorf-olomouc.cz/stredni-skola/>.

Pracovní list č. 1 vyplnilo celkem 26 žáků. V průběhu práce s pracovním listem se nenašel nikdo, kdo by práci odmítl, žáci byli po celou vyučovací hodinu ukázněni a dle svých možností plnili úkoly, které jsme připravili.

Na základě výsledků pracovních listů lze konstatovat, že jsme zvolili vhodné literární ukázky. Možnosti pro zlepšení vidíme především ve formulaci, případně ve výběru některých otázek. Problémy dělala žákům například otázka č. 12, která se váže k ukázce č. 3 (*Jak na tebe text působí? Jaké emoce v tobě vyvolává?*). Žáci příliš nevěděli, jak na tuto otázku odpovědět. Několik žáků napsalo, že v nich ukázka žádné emoce nevyvolává. Pro další práci s pracovním listem doporučujeme tuto otázku nezařazovat, případně ji přeformulovat nebo vymyslet jinou. Pokud se máme vyjádřit k volbě metod, domníváme se, že byly jednotlivé metody zvoleny vhodně. Z vyplněných pracovních listů je zřejmé, že žáci pochopili princip metody pětilístku, který měli vytvořit na hlavního hrdinu knihy *Mefisto*. Ukázalo se však, že měli žáci problém s metodou podvojného deníku. Z vyplněných pracovních listů není zřejmé, zda dělalo žákům potíže pochopit princip této metody, nebo zda jim činil potíže delší text, který museli přečíst, aby podvojný deník doplnili. I když jsme se žáků v průběhu vyučovací hodiny ptali, zda nepotřebují vysvětlit některý z úkolů, nikdo se nepřihlásil. U ostatních úkolů v pracovním listu č. 1 jsme nezaznamenali větší problém. Doporučovali bychom však pracovní list zkrátit, aby měli žáci více času na některé úkoly, které jsou časově náročnější, např. úkol č. 14, ve kterém využíváme metodu podvojného deníku.

Pracovní list s úryvkem z knihy *Oppermannovi* (v příloze se jedná o pracovní list č. 4) vyplnilo celkem 26 žáků z 11. třídy. Plnění jednotlivých úkolů zabralo žákům více času, než jsme předpokládali. Z toho důvodu nezbyl dostatečný čas na vyplnění následujícího pracovního listu. I přesto se žáci snažili dle svých možností plnit jednotlivé úkoly a nenašel se nikdo, kdo by odevzdal pracovní list bez odpovědí. Z vyplněných pracovních listů vyplývá, že žáci neměli problém s pochopením zadání jednotlivých úkolů. Většina třídy si rovněž velmi dobře poradila s brainstormingovou metodou s názvem volné psaní. Na základě odpovědí žáků lze konstatovat, že je pracovní list funkční, a proto bychom jej ponechali ve formě, kterou předkládáme v této práci.

Další dva pracovní listy jsme se rozhodli ověřit v 10. třídě. Po příchodu do třídy jsme zjistili, že je zde o poznání méně žáků než v 11. třídě (18). Nejdříve jsme se s žáky pozdravili a sdělili jim, co je našim cílem. Dopředu jsme jim sdělili, jakým způsobem bude probíhat práce s pracovními listy a nabídli jsme jim pomoc v případě, že by nerozuměli otázce nebo si nevěděli rady s některým z úkolů. Jako první jsme žákům rozdali pracovní list s ukázkami z knihy *Sedmý kříž*. I když se jednalo o poslední vyučovací hodinu, většina žáků se snažila vyplnit pracovní list poctivě a nenašel se nikdo, kdo by práci s tímto materiálem odmítl. I když jsme se snažili volit kratší texty, v průběhu vyučovací hodiny jsme vypožorovali, že měli žáci problém přečíst více ukázek. Z vyplněných pracovních listů lze konstatovat, že se žákům nad některými otázkami nechtělo příliš přemýšlet, proto jsou jejich odpovědi spíše kratší. Nicméně vnímáme i skutečnost, že měli žáci na vyplnění pracovního listu omezený čas. Co se týče volby otázek a metod, ponechali bychom je v podobě, kterou předkládáme v této diplomové práci.

Ve druhé polovině vyučovací hodiny jsme žákům 10. třídy rozdali pracovní list s ukázkami z knihy *Matka Kuráž a její děti* (v příloze se jedná o pracovní list č. 2). Výsledky pracovního listu byly ovlivněny tím, že žáci na jeho vypracování neměli dostatek času a stihli vyplnit pouze první stanou. Na základě této zkušenosti doporučujeme, aby vyučující věnoval pracovnímu listu alespoň 45 minut. Díky dostatečnému množství času budou mít žáci možnost soustředit se na literární ukázky a důkladněji promyslet své odpovědi.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit literární reakci na nástup Adolfa Hitlera k moci a navrhnout didaktické využití vybraných textů, které vznikly ve 30. letech 20. století a které kritizovaly nacismus a jeho představitele. Diplomovou práci jsme rozdělili na dvě části, a sice teoretickou a praktickou. Teoretické části jsme věnovali první tři kapitoly, praktická část je obsažena v kapitole čtvrté.

V první kapitole diplomové práce jsme se zabývali událostmi, které následovaly po jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem, neboť se domníváme, že je znalost historického kontextu důležitá pro pochopení německé literární tvorby.

Ve druhé kapitole jsme představili vývoj německé literatury po roce 1933. Pozornost jsme zaměřili především na exilovou literaturu, která vznikla v důsledku emigrace většiny německých spisovatelů po nástupu nacistů k moci. V práci rovněž stručně představujeme oficiální nacionálněsocialistickou literaturu a také autory tzv. „vnitřní emigrace“, kteří nesouhlasili s nově nastoleným režimem, ale přesto zůstali v Německu a tvořili apolitické texty.

Třetí kapitolu jsme věnovali interpretaci čtyř knih, které vznikly ve 30. letech 20. století. Přestože je každá kniha jiná, lze u nich vyznat společné prvky. Námi vybrané knihy vyjadřují odpor proti nacistickému režimu, reagují na politické a sociální události doby, kritizují nacistickou ideologii a její představitele. Tato díla upozorňují na nebezpečí totalitních režimů a ukazují zvěrstva, která nacisté páchali na německých občanech. I když se po nástupu Adolfa Hitlera k moci literární tvorba v nacistickém Německu nezastavila, pro interpretaci jsme zvolili díla německých spisovatelů žijících v exilu. Domníváme se, že pouze exiloví autoři mohli prostřednictvím svých děl kritizovat nacistický režim a jeho představitele bez toho, aniž by jejich díla prošla cenzurou nebo byli autoři za své názory perzekvováni.

Ve čtvrté kapitole jsme vytvořili metodické návrhy a pracovní listy pro práci s literárními ukázkami ze čtyř vybraných knih. Při sestavování metodických návrhů jsme kladli důraz na využití čtenářských strategií, prostřednictvím nichž usilujeme o rozvoj čtenářské gramotnosti v hodinách literární výchovy. Pracovní listy jsme ověřili ve školním prostředí, konkrétně na Waldorfském lyceu v Olomouci. I když v metodických návrzích doporučujeme realizovat pracovní listy v 9. třídě, jejich ověřením v praxi můžeme konstatovat, že mají využití i ve vyšším

stupni vzdělávání. Návrhy pracovních listů a ukázky z jejich ověření v praxi uvádíme v přílohách této práce.

V práci jsme dokázali, že námi vybrané knihy nejsou pouhým obrazem doby 30. let 20. století, ale otevírají témata, která jsou aktuální i v dnešní době. Věříme, že práce poskytne pedagogům návod, jak pracovat s ukázkami z knihy *Mefisto*, *Matka Kuráž a její děti*, *Sedmý kříž* a *Oppermannovi*. Domníváme se, že jsme naplnili cíl diplomové práce a díky ověření pracovních listů v praxi můžeme konstatovat, že jsou námi vytvořené metodické návrhy funkční a lze je zařadit do hodin literární výchovy.

POUŽITÉ ZDROJE A LITERATURA

Primární

BRECHT, Bertolt a KUNDERA, Ludvík a VÁPENÍK, Rudolf. *Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války*. Praha: Divadelní a literární agentura, 1994. ISBN 80-203-0366-9.

FEUCHTWANGER, Lion. *Oppermannové*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

MANN, Klaus. *Mefisto: román jedné kariéry*. Praha: Odeon, 1984.

SEGHERS, Anna. *Sedmý kříž*. Praha: SNKLU, 1963.

Sekundární

BAHR, Ehrhard a BEST, Otto F. a Univerzita Karlova. *Dějiny německé literatury: kontinuita a změna: od středověku po současnost, Svazek 3: Od realismu k současné literatuře*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 80-246-1017-5.

BAUMANN, Barbara a OBERLE, Birgitta. *Deutsche Literatur in Epochen*. München: Max Hueber, c1985. ISBN 3-19-001399-3.

BERTHOLD, Werner. *Exil-Literatur: 1933-1943*. 3., erw. und verbess. Aufl. Frankfurt am Main, 1967.

BRADLEY, John F. N. *Dějiny třetí říše: (Německo v období nacismu)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 8085865955.

EMMERT, František. *Holocaust*. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-4817-0.

FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.

GLOSÍKOVÁ, Viera a TVRDÍK, Milan. *Slovník německy píšících spisovatelů*. Praha: Libri, 2018. ISBN 978-80-7277-560-6.

KOVÁŘ, Jaroslav. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7136-0.

KRISPYN, Egbert. *Anti-Nazi Writers in exile*. Georgia: University of Georgia Press, 2010. ISBN 9-780-8203-3490-5.

KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 1998. ISBN 8085429381.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MACURA, Vladimír. *Slovník světových literárních děl*. Praha: Odeon, 1988. sv. 2.

MANN, Klaus a SIEBENSCHINOVÁ, Anna. *Bod obratu: zpráva o jednom životě*. Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0655-7.

MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MÜLLER, Helmut M. a VOLLRATH, Hanna a KRIEGER, Karl-Friedrich. *Dějiny Německa*. 2. dopl. Vyd. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 8071061883.

PETRÁČKOVÁ, Věra a KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995, sv. 2. ISBN 80-200-0497-1.

RÖDER, Werner a STRAUSS, Herbert A. *Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration nach 1933. Bd. 1: Politik, Wirtschaft, Öffentliches Leben*. München: K. G. Saur, 1980. ISBN 3-598-10087-6.

RYDELL, Anders. Zloději knih: pátrání po zmizelých knihovnách. Zlín: Kniha Zlín, 2017. ISBN 978-80-7473-532-5.

SELIGMANN, Matthew S. a DAVISON, John a MCDONALD, John. *Ve stínu hákového kříže: život v Německu za nacismu 1933-1945*. Praha: Levné knihy, 2008. ISBN 978-80-7309-565-9.

VÁCLAVEK, Ludvík. *Německá literatura od první světové války*. 2. přepr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.

VŠETIČKA, František. *Tektonika textu: o kompoziční výstavbě české prózy třicátých let 20. století*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 8071984787.

Elektronické zdroje

Exile. In: *Cambridge dictionary*. [online]. Cambridge University Press & Assessment, 2024. [cit. 25. 1. 2024] Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/exile>.

KLIENEBERGER, H. R. The "Innere Emigration": A Disputed Issue in Twentieth-Century German Literature. *University of Wisconsin Press* [online]. 1965, roč. 57, č. 4, s. 171. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30161451>.

Künste im Exil. Virtuelle Ausstellung der Deutschen Nationalbibliothek [online]. Deutsche Nationalbibliothek. ©2013–2018 [cit. 25. 2. 2024]. Dostupné z: <https://kuenste-im-exil.de/KIE/Web/DE/Home/home.html>.

MILSS, C. Moylan. The Three Faces of "Mephisto": Film, Novel, and Reality. *Literature/Film Quarterly* [online]. 1990, roč. 18, č. 4, s. 258. [cit. 10. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/43796464?searchText=mephisto&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dmephisto%26so%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastlydefault%3A625a0f198ee6b72c9a5851927a5d9929.

RITCHIE, J. M. The Nazi Book-Burning. *The Modern Language Review* [online]. 1988, roč. 83, č. 10, s. 633. [cit. 24. 1. 2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3731288>.

Waldorfská škola Olomouc. *Waldorfské lyceum Olomuc* [online]. [cit. 10. 3. 2024]. Dostupné z: <https://waldorf-olomouc.cz/stredni-skola/>.

WHITCROFT, Ladislava. Čtenářské strategie – 1. díl – Co jsou čtenářské strategie. In: *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování* [online]. 21. 10. 2010 [cit. 20. 2. 2024]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/ctenarska-gramotnost/cg-strategie/cg-strategie-1>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

SA – Sturmabteilung (úderné oddíly)

SS – Schutzstaffel (bojové jednotky)

USA – United States of America (Spojené státy americké)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Kniha Mefisto (mluvené slovo)

Dostupné z: <https://www.radioteka.cz/detail/croslovo-907361-klaus-mann-mefisto>.

Obrázek č. 2 – Obálka knihy Mefisto

Dostupné z: <https://m.kosmas.cz/knihy/141537/mefisto/>.

Obrázek č. 3 – Divadelní masky

Dostupné z: <https://www.pieris.cz/p/anticke-divadelni-masky-samolepka-na-zed#66997>.

Obrázek č. 4 – Mobil

Dostupné z: <https://drukowanka.pl/cs/kolorowanka/telefonni-dotyk/>.

Obrázek č. 5 – Obálka knihy Sedmý kříž

Dostupné z: <https://www.nasevojsko.eu/nasevojsko/eshop/0/0/5/7868-Sedmy-kriz>.

Obrázek č. 6 – Vlaštovka

Dostupné z: <https://tchiboblog.cz/jak-slozit-vlastovku/>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Pracovní list č. 1

Příloha 2: Pracovní list č. 2

Příloha 3: Pracovní list č. 3

Příloha 4: Pracovní list č. 4

Příloha 5: Vypracované pracovní listy

Příloha 1: Pracovní list č. 1

Pracovní list č. 1

MEFISTO (KLAUS MANN)

1. Seřaď následující hodnoty podle svého vnímání. Následně sděl spolužákovi, na co kladeš největší důraz a na co nejmenší. Svě tvrzení zdůvodni.

DOBŘÍ VZTAHY S BLÍZKÝMI
PENÍZE, MAJETEK
SLÁVA
FUNGUJÍCÍ RODINA
ČESTNOST
KARIÉRA

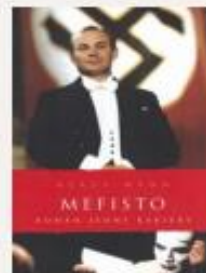
2. Kniha Klause Manna se jmenuje Mefisto. Slyšel jsi už někdy toto jméno? Pokud ano, ve které knize se objevuje a kdo je jejím autorem? Pokud nevíš, použij QR kód a pokus se informaci najít.

3. Podívej se na obálku knihy a pokus se odhadnout, v jaké době a prostředí se bude příběh odehrávat.

Obrázek č. 1

Obrázek č. 2

.....

.....

.....

Ukázka č. 1:

Hendrik Höfgen trpěl, když četl v hamburské divadelní kantýně berlínské noviny; srdce se mu svíralo a bolelo závistí a žárlivostí. Triumfální úspěch Martinové! Nová inscenace „Hamleta“ ve Státní činohře, senzační literární premiéra na Schiffbauerdammu... A on sedí v provinčním městě! Hlavní město se bez něho obejde! Filmové společnosti, velká divadla ho nepotřebují. Nevolají ho. Jeho jméno v Berlíně neznají. Když o něm někdy byla zmínka od hamburského dopisovatele některého berlínského deníku, psali jeho jméno určitě špatně: „V úloze odporného intrikána vynikl pan Henrik Höpfgen...“ Nějaký pan Henrik Höpfgen! Svěsil hlavu. Touha po slávě – po velké, opravdové slávě, po slávě v metropoli – v něm hlodala jako fyzická bolest.

(Upraveno)

Přečti si ukázkou. Odpověz na následující otázky.

4. Jak se jmenuje hlavní hrdina a jaké je jeho povolání?

.....

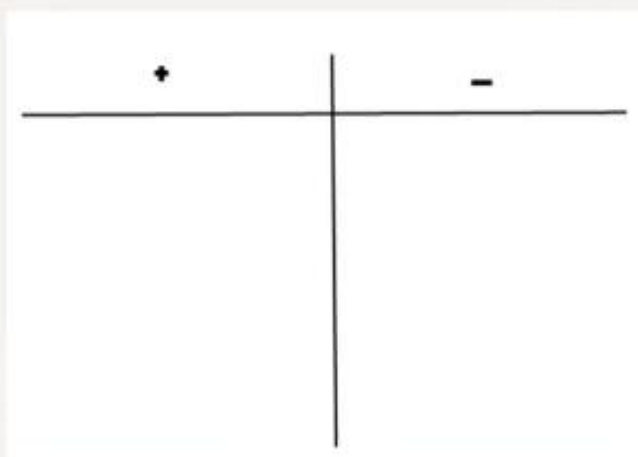
5. Jak se cítí hlavní hrdina v ukázce. Co ho trápí?

.....

6. Napiš, co pro tebe znamená být slavný.

.....

7. Sláva s sebou přináší klady i zápory. Do T-grafu napiš konkrétní příklady.

Ukázka č. 2:

Všiml si, jak se berlínské ulice změnily? Viděl hnědé a černé uniformy, prapory s hákovými kříži a pochodující mládež? Slyšel válečné písně, které zněly na ulicích, z rozhlasových přijímačů a z filmového plátna? Dbal vůdcových řečí s jejich hrozbami a vychloubáním? Četl noviny, které přikrašlovaly, zamlčovaly, lhaly, a přece jen ještě prozrazovaly hrůzy dost? Staral se o osudy lidí, které dříve nazýval svými přáteli? Nevěděl ani, kde jsou. Snad seděli u nějakého kavárenského stolku v Praze, v Curychu nebo v Paříži, snad byli týráni v koncentračním táboře, snad se skrývali někde v podkroví nebo ve sklepě v Berlíně. Hendrik tomu nepřikládal význam, aby byl informován o těchto pochmurných jednotlivostech. „Nemohu jim přece pomoci“ – to byla formule, již od sebe zapuzoval jakoukoli myšlenku na trpící.

(Upraveno)

Poznámka: 30. ledna 1933 byl jmenován Adolf Hitler říšským kancléřem. Tím došlo ke vzniku totalitního státu s nacistickou ideologií.

8. Doplň myšlenkovou mapu s pomocí ukázky. Zaznamenej, co bylo charakteristické pro Německo ve 30. letech 20. století.

9. Na základě ukázky napiš, jaký má hlavní hrdina názor na bývalé přátele? Svoji odpověď zdůvodni.

.....

10. Myslíš si, že má hlavní hrdina spíše kladné nebo záporné vlastnosti?

.....

11. Nacházíme se v Německu ve 30. letech 20. století. Chudý herec v městském divadle Hendrik Höfgen touží stát se slavným a hrát v berlínském divadle. Jak si myslíš, že tohoto cíle dosáhne?

.....

.....

Ukázka č. 3:

Na premiéře Fausta v Státní činohře byl přítomen ministerský předseda a generál letectva v doprovodu své přítelkyně Lotty Lindenthalové. Představení začalo s čtvrt hodinovým zpožděním, protože velký pán na sebe dal dlouho čekat. Z jeho paláce volali, že se zdržel rozhovorem s ministrem říšské obrany. (...)

Teprve když se zvedla opona, ministr usedl, přičemž tiše zahekal, neboť vtěsnat do poměrně úzkého křesla spousty tuku jeho těla bylo namáhavé. Lotta Lindenthalová, která znala svého drahouše, ihned pochopila: To je láska na první pohled. Höfgen mému tlouštíkovu učaroval – což naprosto chápu. Neboť ten mládenec je opravdu okouzující a ve svém černém kostýmu s ďábelskou maskou pierota působí neodolatelněji než kdy jindy. Ano, je stejně žertovný jako významný, pohybuje se na scéně jako strhující tanečník, chvílemi však jeho oči výhrůžně, hluboce a děsivě zaplanou. (...)

Ministerský předseda vstal. Stál tu v celé své velikosti a zářící mohutnosti a podával komediantu Höfgenovi ruku. Blahopřál mu k jeho skvělému výkonu? Vypadalo to, jako by všemocný pán chtěl uzavřít spolek s komediantem.

V parketu lidem div oči nevypadly. Hltali pohyby těch tří nahoře v lóži jako neobyčejné divadlo, jako kouzelnou pantomimu, jejíž titul zní: Herec svádí moc. Ještě nikdy nebyl Hendrik předmětem tak velké zájmovosti. Jak je asi šťastný.

Tušil někdo ze zvědavců, co se skutečně odehrálo v Hendrikově hrudi, když se hluboce ukláněl nad masitou a chlupatou rukou všemocného pána? Byl to jen pocit štěstí a hrdosti, jenž způsobil, že ho zamrazilo? Nebo pociťoval také ještě něco jiného – k vlastnímu překvapení? A co to bylo, to jiné? Byl to strach? Byl to skoro hnus... „Teď jsem se poskrnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Teď mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Teď jsem se zaprodal... Teď jsem poznamenan. (...)

Měsíce uplynou, minul rok 1933. Veliký rok, možno-li věřit žurnalistům, jimž diktuje jejich mínění a smýšlení ministerstvo propagandy; rok splnění, triumfu a vítězství; rok, v němž procitl německý národ, rok, v němž slavně našel cestu sám k sobě a k svému vůdci.

Radostný, skvělý rok pro herce Höfgena, nesporně. Začal starostmi, ale všechno dobře dopadlo. Hendrik, nadmíru obratný chlapík, může vstoupit do roku 1934 s důvěrou a v nejlepší náladě. Je si jist přízní mocných. Na bezvýhradnou blahovůli ministerského předsedy se může spolehnout. Tento veliký muž drží nad ním svou širokou ochrannou ruku. Pokládá Höfgena-Mefistofela za dvorního blázna a skvělého šibala, za žertovnou hračku. Podezřelou minulost, v níž spatřoval pošestilost umělce, mu již dávno odpustil. Höfgen smí hrát mnoho krásných rolí. Smí filmovat a vydělává spoustu peněz. Je často hostem ministerského předsedy. Skoro nenuceně, jako dřív vstupoval do kanceláře ředitele Schmitze nebo slečny Bernhardové, vchází teď komediant do úředních místností nebo do soukromých komnat generálových.

(Upraveno)

Otázky k textu:

12. Jak na tebe text působí? Jaké emoce v tobě vyvolává?

.....
.....

13. Nacházej se v textu slova či obraty, kterým jsi nerozuměl? Které to jsou?

.....
.....

14. Do prvního sloupce napiš větu, část úryvku nebo myšlenku, která tě během čtení zaujala. Do druhého sloupce napiš krátký komentář k dané myšlence. Ve třetím sloupci je již vybraná citace. Napiš k ní komentář.

„Teď jsem se poskrnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Teď mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Teď jsem se zaprodal...Teď jsem poznamenán.“		

15. Jaké pocity mohl zažívat hlavní hrdina při setkání s ministerským předsedou totalitního státu?

.....
.....

16. Komu se hl. hrdina „zaprodal“? Napadá tě další příklad umělce, který se „zaprodal“, aby získal slávu?

.....
.....

17. Na základě práce s literárním textem sestav hodnotovou škálu herce Höfgena.

DOBŘE VZTAHY S BLÍZKÝMI
PENÍZE, MAJETEK
SLÁVA
FUNGUJÍCÍ RODINA
ČESTNOST
KARIÉRA

18. Proč se kniha jmenuje Mefisto? (Využij informace z počátečního úkolu této lekce a porovnej je s informacemi, které jsi získal po přečtení ukázek.

.....
.....

19. Jak se bude vyvíjet Hendrikova další kariéra? Myslíš si, že by mu mohla sláva uškodit? Jak?

.....
.....
.....

20. Vytvoř pětílístek na hlavního hrdinu Hendrika Höfgena.

Hendrik Höfggen

.....
jméno hlavního hrdiny

.....
popis hlavního hrdiny (2 přídavná jména)

.....
tři slova popisující, co dělá hlavní hrdina (3 slovesa)

.....
věta vyjadřující něco podstatného o hlavním hrdinovi

.....
jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

Příloha 2: Pracovní list č. 2

Pracovní list č. 2

MATKA KURÁŽ A JEJÍ DĚTI (BERTOLT BRECHT)

1. Napiš co nejvíce slov, které tě napadnou při pohledu na tento obrázek.

Obrázek č. 3

2. Kterému literárnímu druhu se budeme věnovat?

.....

3. Napiš pět slov, které se ti vybaví, když se řekne válka.

4. Jaké pocity v tobě válka vyvolává? Co je na válce špatného?

.....

.....

5. Uveď pět důvodů, proč může vznikat válka.

1.

2.

3.

4.

5.

Ukázka č. 1:

KAPRÁL (se jí postaví do cesty)

Dobrýtro, lidičky! Copak jste zač?

MATKA KURÁŽ

Obchodníci.

Zpívá:

Hejtmani, vlezte do mundúru

a zastavte svůj pěší lid:

Matka Kuráž má botů fůru,

v nich líp se bude pelášit.

Lid vši má, koně, těžký kusy,

kanóny, vozy, baťohy -

a do války když táhnout musí,

chce pevný boty na nohy.

(...)

KAPRÁL

Stát! Kampak patříte, holoto?

STARŠÍ SYN

K druhému finskému regimentu.

KAPRÁL

Kde máte papíry?

MATKA KURÁŽ

Papíry?

MLADŠÍ SYN

To je přece Matka Kuráž!

KAPRÁL

Jakživ jsem o ní neslyšel. Pročpak jí říkáte Kuráž?

MATKA KURÁŽ

Proč se mi říká Kuráž? Poněvadž jsem se tenkrát, když byla ta kanonáda u Rigy, bála bankrotu, kaprále,

a projela jsem s padesáti bochníky chleba na voze celým tím božím dopuštěním. Chleba už plesnivěl.

Byl teda nejvyšší čas, neměla jsem na vybranou.

KAPRÁL

Legraci stranou, rozumělas? Kde máš papíry?

MATKA KURÁŽ (vyloví z cínové krabice hromadu papírů a sleze s vozu)

(...)

KAPRÁL

Pěkná rodinka, jen co je pravda.

MATKA KURÁŽ

Tak tak, procestovala jsem s vozem půl světa.

KAPRÁL

To se všeko sepiše. (Píše.) Jseš z Bamberka v Bavořích. Jak ses dostala až sem?

MATKA KURÁŽ

Můžu snad čekat, až se vojně uráčí přijít do Bamberka?

VERBÍŘ

Vám by měli nejspíš říkat Jakob Vůl a Ezau Vůl, když táhnete tu káru. Dostanete se vůbec někdy z chomoutu?

EILIF

Matko, můžu mu dát po tlamě? Cuká mi to v ruce.

MATKA KURÁŽ

Já ti povím! Ani se nehneš! A teď, páni oficiři: Nepotřebujete pěknou pistolku? Nebo přezku? Ta vaše už je nějak odřená, pane kaprál.

KAPRÁL

Potřeboval bych spíš něco jinšího. Koukám totiž, že kluci jsou úplní hromotluci, že mají nohy jako sloupy a plece jako ti medvědi z klece. Rád bych věděl, proč uhýbají vojančině?

MATKA KURÁŽ (rychle)

Z toho nic nebude, kaprále. Moje děti se pro válečný řemeslo nehodí.

VERBÍŘ

Rád bych věděl proč? Nese to peníze a slávu. Handl se škrpály, to je tak pro ženské. Eilifovi. Ukaž se, ať vidím, jestli máš svaly, nebo jestli jseš jako vrabec!

MATKA KURÁŽ

Vrabeček je to, úplný pískle. Jak se někdo přísnějc koukne, div se nesvalí.

VERBÍŘ

A přitom by zabil tele, kdyby náhodou stálo vedle. (Chce ho odvést)

MATKA KURÁŽ

Necháš ho! Ten se mezi vás nehodí.

BRECHT, Bertolt: Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války. Praha 1994, s. 3-6.

6. Jak na tebe působí ukázka? Jaké pocity v tobě vyvolává? Je pro tebe text srozumitelný nebo nesrozumitelný?

.....
.....

7. V jaké době se příběh odehrává? Svoji odpověď zdůvodni.

.....
.....

8. Jsou v textu slova, kterým nerozumíš? Jestli ano, vypiš si je a na internetu vyhledej jejich význam.

slovo, kterému nerozumím	význam

9. Které postavy v textu vystupují? Jaký je mezi nimi vztah?

.....
.....
.....

10. Na základě ukázky charakterizuj Matku Kuráž (jak vypadá, jaké má vlastnosti apod...)

11. Co znamená pro Matku Kuráž válka? Podporuje válčení, či nikoliv? Svoje tvrzení zdůvodni.

.....
.....

12. Jak si myslíš, že bude příběh pokračovat? Podaří se Matce Kuráži uchránit syny před válkou?

.....
.....

Ukázka č. 2:

POLNÍ KAZATEL

Eilif. Přichází Eilif, následován vojáky s píkami. Je spoután na ruku a bledý jako stěna. Copak je?

EILIF

Kde je matka?

POLNÍ KAZATEL

Ve městě.

EILIF

Řekli, že je tady. Dovolili mi, abych za ní ještě zašel.

KUCHAŘ vojákům

Kampak ho vedete?

VOJÁK

Někam, kde mu zvlášť dobře nebude.

POLNÍ KAZATEL

Co provedl?

VOJÁK

vloupal se k sedlákovi. Zabil mu ženu.

POLNÍ KAZATEL

Jak jsi to mohl udělat?

EILIF Neudělal jsem nic jiného, než co jsem dělal jindy taky.

KUCHAŘ Ale teďka je mír!

EILIF

Drž hubu! Můžu si sednout, než přijde?

VOJÁK

Nemáme čas.

POLNÍ KAZATEL

Ve válce mu za to prokazovali pocty, dokonce po pravici vrchního velitele seděl.

Tenkrát to bylo hrdinství. Nedalo by se promluvit s profousem?

(...)

MATKA KURÁŽ

Dvanáctej regiment už vyrazil. Zaberte u voje. Tady je kus chleba. Musíme zadem, k luteránům. Eilifa možná uvidím ještě dneska v noci. Toho mám ze všech nejradši. Chvilku byl mít a už to zas fičí.

(Zatímco se Kuchař s Karin chápou voje, zpívá)

Z Ulmu do Met, pak na Moravu!

Matka Kuráž je, kde je krach!

Každýmu válka dodá stravu

Jen když má olovo a prach.

Žít jenom z olova a prachu

To nejde. Válka lidí chce!

K pluku se dejte beze strachu!

Dřív nežli bude po válce!

BRECHT, Bertolt: Matka Kuráž a její děti: Kronika z třicetileté války. Praha 1994, s. 53, 55.

13. Co provedl Eilif?

.....
.....

14. Cítí Eilif svoji vinu? Proč si to myslíš?

.....

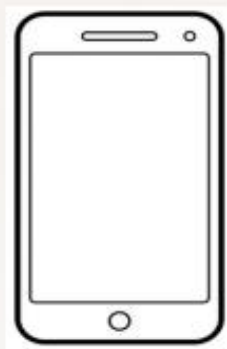
15. Proč autor zasadil příběh do období třicetileté války (dílo vzniklo na konci 30. let 20. století)? Zamysli se a napiš, na jakou událost mohl příběh reagovat?

.....
.....
.....

EPICKÉ DIVADLO – vypravěč přerušuje děj svými vysvětlujícími komentáři, pracuje s písněmi, jeviště je přestavováno před zraky diváků, čímž je divák odváděn od prožívání divadelní „reality“.

16. Najdete v textu některý ze znaků epického divadla?

17. Napiš autorovi knihy zprávu na Messenger. Sdělíš mu, proč si myslíš, že napsal tuto knihu. Co chtěl čtenářům předat?

Obrázek č. 4

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

18. Vytvoř obálku knihy.

A large, empty rectangular box with a thin border, intended for the student to draw a book cover.

Příloha 3: Pracovní list č. 3

Pracovní list č. 3

SEDMÝ KŘÍŽ (ANNA SEGHERSOVÁ)

1. Přečti si uvedená slova a pokus se odhadnout, o čem bude příběh.

vězňové

nebezpečí

přátelství

skrývání

koncentrační
tábor

smrt

gestapo

emigrace

útěk

záchrana

strach

odvaha

Obrázek č. 5

2. Na základě indicií v podobě výše uvedených slov se pokus odhadnout, v jaké době se příběh odehrává.

3. Co pro tebe znamená přátelství? Myslíš si, že je v životě důležité a proč?

Příběh začíná útekem sedmi vězňů z koncentračního tábora pro politické vězně Westhofen. Uprchlí vězňové jsou pronásledováni. Každý uprchlík, který je chycen, musí být v táboře pověšen na připravené kříže. Kříže se postupně zaplňují, jeden je však stále volný...

Ukázka č. 1:

Od okamžiku, kdy byl útěk zpozorován, šířil se na kilometry daleko od kraje řev sirén a probouzel okolní vesničky, zahalené hustou podzimní mlhou. Tato mlha tlumila vše, dokonce i mohutné světlomety, které by jinak byly prosvětlyly sebečernější noc. Teď, kolem šesté hodiny ranní, se udusily v mlze, ne nepodobné vatě, kterou sotva stačily zbarvit do žluta.

Georg se skrčil ještě více, ač půda pod ním povolovala. Možná že jej bažina pohltí dříve, než bude smět opustit toto místo. Suché roští jej páliho v prstech, v nichž nebylo kapky krve a jež byly kluzké a studené jako led. Bylo mu, jako by teď klesal rychleji a hlouběji. Podle toho, co cítil, byla by jej musila bažina vlastně pohltit. Ač uprchl, aby unikl jisté smrti – nedalo se pochybovat o tom, že by ho byli v příštích dnech s ostatními šesti vyřídili – zdála se mu smrt v bažině prostá a bez hrůzy, jako by tato smrt, smrt v pustině smrt zcela svobodná, bez přispění lidských rukou, byla jinou smrtí než ta, před kterou uprchl. (...)

Čím silněji bušilo jeho srdce strachem, tím tišším se stával hlas, který mu radil, aby se nedal polní cestou, až nakonec byl zcela přehlušen zuřivým tlukotem jeho srdce a zvony, jež v Buchenau vyzváněly poledne. Jasně, hořké zvonění umíráčku. Nad vesnicí, do které teď vstupuje, se klene skelné nebe. Tuší to dokonce již: past. Projde kolem dvou hlídek, které naň civějí s vytřeštěnými očima. Cítí jejich pohledy v zádech. Sotva je v uličce, která vede vesnicí, slyší za sebou zapísknutí, ostrý hvizd, který jím projede skrz naskrz.

Vesnice náhle oživne. Hvízdání z jednoho konce na druhý. Rozkaz: „Vše do domů!“ Velká vrata zaskřípala. Georg odložil svou strojní součást. Proklouzl nejbližšími vraty a schoval se za hromadu dříví. Vesnice byla obklíčena. Bylo krátce po poledni.

(Upraveno)

4. Kdo příběh vypráví? Co o něm můžeme říct na základě ukázky?

.....

.....

5. Jak se cítí hlavní hrdina příběhu?

.....

6. Co bys dělal, kdyby ses ocitl v podobné situaci?

.....

7. Jak si myslíš, že bude příběh pokračovat?

.....

.....

Ukázka č. 2:

Když kostelník odešel a hlavní vrata byla zavřena, když se i poslední zvuk roztříštil o jedno z klenutí, tu Georg pochopil, že mu byla poskytnuta lhůta z milosti, takový odklad, že jej téměř zaměnil se záchranou. Silný pocit bezpečnosti jej naplňoval po prvé od útěku, ba, po prvé od zatčení. Ať však byl tento pocit sebedohutnější, měl jen krátké trvání. V této době, řekl si, je ale zatrolená zima. (...)

Vždyť já tu ještě zmrznu, myslil si Georg. Najdou mě. Jednou budou dětem ukazovat místo ve zdi: zde za které si podzimní noci za oněch strašných časů našli zmrzlého uprchlíka. Kolik je hodin? Brzo bude půlnoc. Uvažoval v nové, naprosto neproniknutelné tmě: Vzpomíná na mne někdo z dřívějšíka? Má matka? Hubovala bez ustání. Na churavých nohou se batolila Plesnivou uličkou, malá a tlustá, se svými mohutnými, mírně se pohupujícími prsty. Vždyť ji již nikdy neuvidím, řekl si Georg, i když zůstanu na živu. Vzpomínal také na Franze. Byl na mne hodný, myslil si Georg, dal si se mnou velkou práci. Děkuji, Franzi. Pak jsme se pohádali. Proč jen? Co se s ním asi stalo? Klidný člověk, pořádný, věrný. (...)

Georgovi se to povedlo. Sotva chrám otevřeli, proměnil se v ranního návštěvníka. Byl jen jedním z mála mužů mezi spoustou žen. Kostelník ho také poznal. Aha, také jeden, jež to chytlo pět minut před dvanáctou, myslil si spokojeně... Georgovi to trvalo nějakou chvíli, než se mu podařilo vstát. Těžce se vyvlekl z chrámu. Ten už nevydrží ani dva dny, myslil si Dornberger, ten se svalí uprostřed ulice. Šeď jeho obličejů svědčí o smrtelné nemoci. (...)

Georg si řekl: Musím teď ještě jednou začít od začátku, všechno si promyslet. Především: mám skutečně opustit město, co mi to bude platné? Ta ves – ach, Botzenbach se jmenovala. Ti lidé – ach Schmitthammerovi to byli. Jsou spolehliví? Jistě – nikterak. A i kdyby byli, co dále? Jak se mám vůbec dostat dále? Pokusím-li se dostat přes hranice bez pomoci, mají možnost mě nescetněkrát polapit. Budu mít brzo po penězích. Protlouci se bez peněz od náhody k náhodě jako dosud, na to jsem teď již příliš slabý. Zde v městě přece jen znám lidi. Dobře, jedno děvče mě nepřijalo. Co už to znamená? Jsou ještě jiní. Má rodina, matka, můj bratr? Vyloučeno – jsou jistě všichni hlídáni. Elli, jež mě tenkrát navštívila? Vyloučeno – je jistě hlídána. Werner, který byl se mnou v táboře? Těž hlídán. Farář Seitz, který prý pomohl Wernerovi, když se dostal na svobodu-vyloučeno, je s největší pravděpodobností hlídán.

(Upraveno)

8. Do tabulky zaškrtni, jaké emoce v tobě ukázka vyvolává. Do posledního řádku doplň vlastní pocit a zdůvodni svůj výběr.

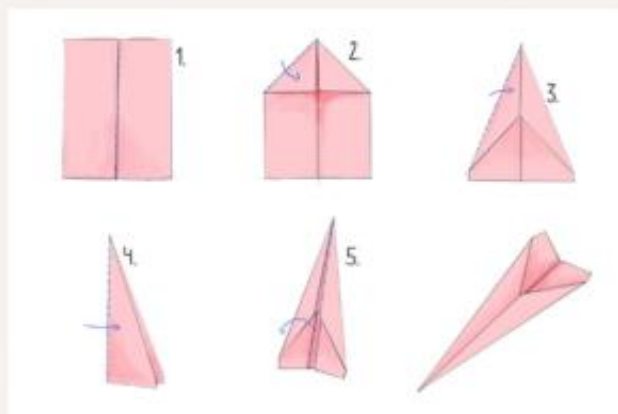
strach	
smutek	
bezpečí	
nebezpečí	
radost	

9. Hlavní hrdina se nachází ve velmi těžké situaci. Je na pokraji svých sil. Na koho Georg v ukázce vzpomíná? Na koho myslíš ty, když ti není nejlépe?

.....

.....

10. Na kus papíru napiš vzkaz hlavnímu hrdinovi. Porad mu, na koho by se mohl obrátit, u koho by mohl hledat útočiště. Z papíru vytvoř vlaštovku a pošli ji do prostoru třídy. Poté si některé vzkazy přečteme.

Obrázek č. 6

Ukázka č. 3:

Začal znovu všechny probírat. Připadal si opět opuštěn, jako by ho nikdy nebyli rodiče zrodili, jako by byl nikdy nevyrostl s bratry, jako by si nikdy nebyl hrál s jinými hochy. Celá hejna obličejů, mladé i staré, mu vířila hlavou. Zíral vyčerpaně do chumlu, který přivolaal. Z poloviny druží, z poloviny zrádná sběh. Najednou objevil obličej zcela posetý pihami, ani starý, ani mladý; neboť vskutku Röderův Paul vypadal ve škole jako mužiček a při svém sňatku jako hoch u biřmování. Ve dvanácti letech si peníze na první kopací míč zpola vydělali, zpola je podvodně vyloudili. Bývali nerozluční až do doby, kdy-kdy jiné myšlenky, přátelství jiného rázu určovaly Georgův život. Celý rok, který strávil s Franzem, se nezbavil pocitu viny vůči malému Röderovi. Nedovedl nikdy Franzovi vysvětlit, proč se styděl za to, že rozuměl myšlenkám, kterým Röder nikdy neporozumí. Leckdy by zase byl rád ustrnul a zapomněl na vše, čemu se kdy naučil, jen aby zůstal takovým, jakým byl jeho malý přítel ze školy. Zamotané klubko vzpomínek, které se pak rychle proměnilo v jedinou hladkou nit. Půjdu ve čtyři do Bockenheimu. Půjdu k Röderovým.

(Upraveno)

11. Jak si myslíš, že budou Röderovi reagovat na příchod Georga?

- 1) Röderovi Georgovi neotevřou, budou dělat, že ho neznají.
- 2) Röderovi nebudou doma.
- 3) Röderovi poskytnou Georgovi pomoc.

Ukázka č. 4:

Georg měl palec již na zvonku, když naslouchal. Ani ve Westhofenu nepocítil tak krutou touhu po domově. Odtáhl ruku. Smí vkročit sem, kde ho možná přijmou bezelstně? Může překročení tohoto prahu znamenat rozprášení této rodiny do všech koutů světa? Může ji přivést do káznice, do polepšovny, přinést jí smrt? (...)

V tom někdo vešel do domu a přicházel nahoru. Georg se pootočil ke zdi; nechal muže, Paula Rödera, projít kolem. Dověkl se až k dalšímu oknu schodiště, opřel se a naslouchal. Náhle se Röder obrátil a sestupoval zase po schodech. Georg postoupil o několik schodů dolů. Röder se naklonil přes zábradlí a zvolal: „Georgu,“ a uchopil ho za paži: „Jsi to ty nebo to nejsi ty?“ (...)

Röder si Georga prohlížel. Ať si při tom myslel cokoli, jeho malý obličej byl příliš poset pihami, aby dovedl vyjádřit něco pochmurného. Řekl: „Jsi úplně zelený. Jsi ty ještě vůbec Georg?“ Georg pohnul svými vyprahlými ústy. „Jsi to přece?“ ptal se Röder zcela vážně. Georg se zasmál. „Pojď, pojď!“ řekl Röder. (...)

Tak ty vůbec nepřicházíš z domova! Kdepak jsi po celou dobu byl? Zdá se, že v pěkné bryndě. Tys foukl? Co je vůbec s tebou?“ – „Vy nemáte rádio?“ – „Ne,“ řekl Paul. „Při hlase mé Liesel a rámusu, který u nás stejně je...“ – „Mluvili totiž o mně v rádiu,“ řekl Georg. „Utekl jsem.“ Hleděl přímo do Röderových očí. Röder náhle zbledl, zbledl tak, že se zdálo, jako by se pihy z jeho obličeje ztrácely. „Odkud jsi utekl, Šorši?“ – „Z Westhofenu, já – já...“ – „Ty z Westhofenu? Tys tam byl po celou dobu? Ty jsi skutečně číslo! Vždyť tě ubijou, chytanou-li tě.“ – „Ano,“ řekl Georg. „A přesto chceš teď jít, ač nemáš kam? Pomátli ses?“ Georg hleděl ještě stále do Röderova obličeje, který mu připadal jako samo nebe hvězdami poseté. Řekl klidně: „Milý, milý Paule, to přece nemohu – ty s celou svou rodinou. Vy jste všichni docela šťastní a teď já... Víš ty vůbec, co říkáš? Co když teď přijdou sem nahoru? Možná, že mi již byli v patách.“ (...)

„Nemusíš malovat čerta na zeď. Jakkap by měli přijít právě na náš byt? Neviděli tě vcházet, jinak by už byli dávno nahoře. Přemýšlej raději o tom, co dále? Jak se z mých čtyř stěn dostaneš... Nezazlívej mi to, Šorši, ale viděl bych tě raději venku než tady.“ Georg řekl: „Musím se dostat z města, ze země! Musím najít své lidi!“

(Upraveno)

12. Kdo je Paul Röder? Jak reagoval na příchod Georga?

.....
.....

13. Röderovi se rozhodli Georgovi poskytnout pomoc. Jaká rizika byla spjata s ukrýváním uprchlíka z koncentračního tábora?

.....
.....

14. Co se mohlo stát Georgovi, kdyby ho Röderovi udali?

.....
.....

15. Jak podle tebe příběh skončí? Zkus napsat vlastní konec příběhu? (minimálně 5 vět)

.....
.....
.....
.....
.....

Příloha 4: Pracovní list č. 4

Pracovní list č. 4

OPPERMANNOVI (LION FEUCHTWANGER)

Oppermannové žili v Německu již odedávna. Pocházeli z Alsaska. Bývali tam drobnými bankéři, obchodníky, stříbrníky a zlatníky. V 19. století založil Immanuel Oppermann nábytkářskou firmu Oppermann. Stal se v Berlíně a záhy mimo Berlín populární postavou. Román Oppermannové se odehrává mezi listopadem 1932 a koncem léta 1933. Hlavními postavami jsou tři vnuci Immanuela Oppermann-Gustav, Martin a Edgar. Gustav byl spisovatelem, Martin vlastnil rodinný nábytkářský podnik a Edgar byl úspěšný lékař v berlínské nemocnici.

(Upraveno)

1. Metodou volného psaní napiš všechno, co tě napadá ve spojitosti s židovským obyvatelstvem.

.....

.....

.....

.....

2. Jaké znáš filmy s židovskou tematikou?

.....

.....

.....

3. Bezprostředně po nástupu nacistů k moci začalo pronásledování německých Židů. Jaký dopad mohl mít nástup nového režimu na život německého spisovatele, majitele nábytkářské firmy, lékaře nebo studenta gymnázia?

Gustav Oppermann (spisovatel) .....

Martin Oppermann (majitel nábytkářské firmy) .....

Edgar Oppermann (lékař) .....

Bertold Oppermann (student gymnázia) .....

Ukázka č. 1:

Gustav Oppermann byl na cestě do Gertrudiny ulice. Jel na poradu, svolanou do ředitelské kanceláře obchodního domu s nábytkem. Martin ho s nezvyklou naléhavostí požádal, aby tentokrát určitě přišel. Bylo několik dní po jmenování führera říšským kancléřem. Ulice se hemžily lidmi. Všude bylo vidět hnědé košile nacistických lancknechtů, nacistický hákový kříž. Gustavův vůz řízený obratným a rychlým Schlüterem, se jen těžko dostával kupředu. Už zase zastavil před červeným světlem. „Američané,“ napadlo Gustava, mají pro tohle pěkný výraz: „The lights are against me.“ Ale neměl kdy sledovat dál tuto myšlenku. Vyrušil ho křik jakési stařeny, která dotěrně nabízela na prodej loutky. Byly to loutky představující „Vůdce“. (...)

Přistoupili k jednání. Martin řekl několik všeobecných slov. Nacionální socialisté používají antisemitismu jako prostředku své propagandy. Je možné, ba pravděpodobné, že teď, když získali moc, opustí tento prostředek jako zbytečný a hospodářsky škodlivý. Přesto je správné učinit potřebná opatření. Že prosí pana Briegera, aby vyslovil svůj názor. Pan Brieger byl prostořeký jako obvykle. Že teď nezbyvá nic jiného než spojit všechny Oppermannovy obchody pod firmu „Německé nábytkářské závody“. Kromě toho by bylo dobře, kdyby konečně došlo k dohodě s panem Welsem. (...)

Martinu Oppermannovi opravdu nebylo lehké. Volby se blížily. Nacisté se dostanou k moci a s nimi libovůle a násilí, o tom už nikdo nepochyboval. A co se udělalo v obchodním domě Oppermann, aby byl zabezpečen před nadcházející bouří? V nejbližších dnech se obchody firmy Oppermann, až na krám v jejich rodovém domě, přemění v Německé nábytkářské závody. Tím se spokojili. Ale navázali naléhavě nutné jednání s Welsem, tak pošetile jeho vinou přerušené? (...)

Martin Oppermann seděl sám ve své kanceláři a těžce se podpíral oběma lokty o desku psacího stolu, jeho kalné hnědé oči byly chmurně upřeny přímo před sebe. Ze všech stran se to na Oppermanny valí. Téměř každodenně se objevují v tisku útoky proti Gustavovi nebo proti Edgarovi a už začínají napadat i firmu.

(Upraveno)

4. Jak se změnila berlínské ulice po jmenování Hitlera říšským kancléřem?

.....
.....

5. Vysvětli následující pojmy:

ANTISEMITISMUS

.....
.....

PROPAGANDA

.....
.....

6. Co říká Martin Oppermann o nástupu nacistů? K jaké změně došlo v jejich nábytkářské firmě?

.....
.....

7. Jak se cítí Martin Oppermann? Co ho trápí?

.....
.....

8. Co bys dělal, kdybys byl na jeho místě? (Útoky na tvoji rodinu sílí, zároveň neseš velkou zodpovědnost za firmu a za zaměstnance.)

.....
.....
.....

Ukázka č. 2:

Edgar odjel jako každodenně na městskou kliniku. Gina ho zapřísahala, aby dnes nejezdil: také Ruth ho nad očekávání důrazně před tím zrazovala. Nacisté totiž nařídili, aby tuto sobotu byl s vynaložením všech propagačních prostředků uskutečněn bojkot pěti set tisíc říšských židů. Nacisté prohlašovali, že tvrzení, doložené tisícerými dokumenty, jako by se prý vůči židům dopouštěli násilných činů, bude vyvráceno tím, že židy zničí hospodářsky. Mnoho židů zůstalo toho dne doma, mnozí také opustili říši. Je to snad nerozumné, ale Edgar Oppermann nemůže jinak: jede na svou kliniku.

Nemá žádné vnější důvody. Jeho činnost v Německu je u konce. Kdyby chtěl, mohl by už dnes z Berlína odjet. Dostal lichotivé nabídky z Londýna, z Paříže; většina lékařských ústavů v civilizovaném světě se zajímá o tvůrce Oppermannovy metody. Jednu z těchto nabídek přijme. Co vytvořil zde, to bude ovšem z největší částí zmařeno; neboť odejde přirozeně i malý doktor Jacoby, kterému by mohl nejspíš svou laboratoř světit. Jacoby skutečně odjíždí do Palestiny, jak si kdysi Edgar v ironickém rozmaru představoval, odjíždí tam stejnou lodí jako Ruth. Ano, Edgar bude musit začínat znovu v Londýně, v Paříži nebo v Miláně, potrvá to pět až deset let, než dospěje tam, kde už jednou byl. Dostane nějaké prostředky, ale ty prostředky nebudou stačit, všechny nesnáze, které musil při budování svého ústavu překonávat zde, začnou nanovo a ve zvýšené míře, a on už není mlád.

Není snadné opustit tohle oddělení, laboratoř, operační sály, Jacobyho, Reimerse, sestru Helenu, starého Lorenze. Nedovede si představit, jak bude moci žít daleko od svého Německa. Jde mu nejen o jeho ústav, ale i o jeho každodenní život, o jeho domov; bude trvat věčnost, než se zabydlí někde jinde, Gina bere každou maličkost tak nesmírně těžce. I s Ruth se bude musit rozloučit; nemůže jí zazlívát, že chce odjet do Palestiny. Město má sváteční vzezření. Na ulicích jsou davy lidí, aby na vlastní oči přihlíželi bojkotu. Edgar vidí nesčíslné nápisy: „Žid,“ „Nekupujte u židů“, „Smrt židům“. (...)

Sotva byl pacient odvezen zpátky na svůj pokoj, už tu byli. Měli seznam čtyřiařiceti židovských lékařů působících na městské klinice.

Ptali se po nich, ale zaměstnanci se uchýlili k pasivní rezistenci a nikdo jim lékaře neoznačil. Vedeni několika nacistickými studenty podnikli na ně hon. Jakmile některého dopadli, vyvedli ho ven. Nedovolili, aby lékaři odložili bílé pláště, a když některého chytili bez pláště, donutili ho, aby si jej oblekl. Venku před hlavním vchodem čekal ohromný dav, a jakmile se objevil nový bílý plášť, zahrnuli ho strašlivým ječením, pískotem a pustými nadávkami.

(Upraveno)

9. Proč nechtěla Gina a Ruth, aby jel Edgar na kliniku?

.....

10. Vysvětli, co znamená slovo bojkot.

.....

11. Edgar věděl, že bude muset opustit Německo. Jak se staví k emigraci?

.....

12. Myslíš, že měl každý možnost odejít z Německa? Vysvětli, co se stalo s těmi, kteří zůstali v Německu?

.....

.....

.....

Ukázka č. 3:

Podle Martina je správné, že Gustav odjíždí. On by to také nejraději udělal, ale Wels je nebezpečný, nemůže teď nechat obchod běžet jen tak. Oba bratři litují, že si nebudou v těch dnech nablízku. Ale opravdová sounáležitost mezi nimi není, každý je uzavřen do svých vlastních starostí. (...)

Martin Franzkovi nařídil, aby zastavil na rohu Gertrudiny ulice, chtěl se podívat v klidu, jak to vypadá s jeho obchodem. Však oni na jméno Oppermann jistě nezapomněli, když se teď dostali k moci. Víc než deset lancknechtů rozestavili před jeho nevelký krám v čele s mužem se dvěma hvězdičkami. Na všech výkladních skříních jsou výrazně vylepeny plakáty, Někupujte u židů a „Smrt židům“. Vyhrabali někde i portrét starého Immanuela Oppermanna a nalepili přes něj plakát „Smrt židům“ legračně tak, že to vypadalo, jako kdyby tento výrok vycházel z jeho úst. „Židi jsou vaše neštěstí,“ slyšel teď Martin sborově vyvolávat mladé lancknechty a na poslední výkladní skříně objevil velký nápis: „Tomuhle židovi ať uhnijou ruce!“ Martin si prohlíží své ruce. Jsou začervenalé a chlupaté, patrně tak brzy neuhnijí.

13. Jaké emoce prožíval Martin Oppermann, když přihlížel útokům na jeho obchod?

.....

14. Co se stane s firmou Martina Oppermanna?

.....

15. Gustav Oppermann se rozhodl opustit Německo. Jaký bude osud Martina Oppermanna?

.....

16. Jak poznamenal nástup nacistů k moci bratry Oppermannovy?

.....

.....

.....

17. Proč si myslíš, že Lion Feuchtwanger napsal tuto knihu?

Ukázka č. 1:

Hendrik Höfgen trpěl, když četl v hamburské divadelní kantýně berlínské noviny; srdce se mu svíralo a bolelo závistí a zářlivostí. Triumfální úspěch Martinové! Nová inscenace „Hamleta“ ve Státní činohře, senzační literární premiéra na Schiffbauerdamm... A on sedí v provinčním městě! Hlavní město se bez něho obejde! Filmové společnosti, velká divadla ho nepotřebují. Nevolají ho. Jeho jméno v Berlíně neznají. Když o něm někdy byla zmínka od hamburského dopisovatele některého berlínského deníku, psali jeho jméno určitě špatně: „V úloze odporného intrikána vynikl pan Henrik Höpfgen...“ Nějaký pan Henrik Höpfgen! Svěsil hlavu. Touha po slávě – po velké, opravdové slávě, po slávě v metropoli – v něm hlodala jako fyzická bolest.

(Upraveno)

Přečti si ukázkou. Odpověz na následující otázky.

4. Jak se jmenuje hlavní hrdina a jaké je jeho povolání?

..... Hendrik Höfgen - herec .....

5. Jak se cítí hlavní hrdina v ukázce. Co ho trápí?

..... Je nešťaván a nešťastný - chce roli a slávu v divadle .....

6. Napiš, co pro tebe znamená být slavný.

..... Něco dokázat a být lidmi respektován (např. vědci) .....

7. Sláva s sebou přináší klady i zápory. Do T-grafu napiš konkrétní příklady.

+	-
úspěch	ztráta vztahů s blízkými
úcta	rozporů názorů
respekt	ztráta soukromí
výhody	poutravená identita
noví lidé	vtěšená

Ukázka č. 2:

Všiml si, jak se berlínské ulice změnily? Viděl hnědé a černé uniformy, prapory s hákovými kříži a pochodující mládež? Slyšel válečné písně, které zněly na ulicích, z rozhlasových přijímačů a z filmového plátna? Dbal vůdcových řečí s jejich hrozbami a vychloubáním? Četl noviny, které přikrašlovaly, zamlčovaly, lhaly, a přece jen ještě prozrazovaly hrůzy dost? Staral se o osudy lidí, které dříve nazýval svými přáteli? Nevěděl ani, kde jsou. Snad seděli u nějakého kavárenského stolu v Praze, v Curychu nebo v Paříži, snad byli týráni v koncentračním táboře, snad se skrývali někde v podkrovní nebo ve sklepě v Berlíně. Hendrik tomu nepřikládal význam, aby byl informován o těchto pochmurných jednotlivostech. „Nemohu jim přece pomoci“ – to byla formule, jíž od sebe zapuzoval jakoukoli myšlenku na trpící.

(Upraveno)

Poznámka: 30. ledna 1933 byl jmenován Adolf Hitler říšským kancléřem. Tím došlo ke vzniku totalitního státu s nacistickou ideologií.

8. Doplň myšlenkovou mapu s pomocí ukázky. Zaznamenej, co bylo charakteristické pro Německo ve 30. letech 20. století.

9. Na základě ukázky se zamysli, jaký má hlavní hrdina názor na bývalé přátele? Svoji odpověď zdůvodni.

..... Bili mu jedno protože jim nemohl nijak pomoci.....

10. Myslí si, že má hlavní hrdina spíše kladné nebo záporné vlastnosti?

..... Těžko říci, z této ukázky lze určit o charakteru jen velmi málo. Spíše se ale přiklání ke kladným vlastnostem.....

11. Nacházíme se v Německu ve 30. letech 20. století. Chudý herec v městském divadle Hendrik Höfgen touží stát se slavným a hrát v berlínském divadle. Jak si myslíš, že tohoto cíle dosáhne?

..... Zřejmě se pokusí zapůsobit na vlivné lidi a být s jejich vlivem dosáhl toho, co chce.....

Ukázka č. 3:

Na premiéře Fausta v Státní činohře byl přítomen ministerský předseda a generál letectva v doprovodu své přítelkyně Lotty Lindenthalové. Představení začalo s čtvrt hodinovým zpožděním, protože velký pán na sebe dal dlouho čekat. Z jeho paláce volali, že se zdržel rozhovorem s ministrem říšské obrany. (...)

Teprve když se zvedla opona, ministr usedl, přičemž tiše zahekal, neboť vtěsnat do poměrně úzkého křesla spousta tuku jeho těla bylo namáhavé. Lotta Lindenthalová, která znala svého drahouše, ihned pochopila: To je láska na první pohled. Höfgen mému tloušťkovi učaroval – což naprosto chápu. Neboť ten mládenec je opravdu okouzující a ve svém černém kostýmu s ďábelskou maskou pierota působí neodolatelněji než kdy jindy. Ano, je stejně žertovný jako významný, pohybuje se na scéně jako strhující tanečník, chvílemi však jeho oči výhrůžně, hluboce a děsivě zaplanou. (...)

Ministerský předseda vstal. Stál tu v celé své velikosti a zářící mohutnosti a podával komediantu Höfgenovi ruku. Blahopřál mu k jeho skvělému výkonu? Vypadalo to, jako by všemocný pán chtěl uzavřít spolek s komediantem.

V parketu lidem div oči nevypadly. Hltali pohyby těch tří nahoře v lóži jako neobyčejné divadlo, jako kouzelnou pantomimu, jejíž titul zní: **Herec svádí moc**. Ještě nikdy nebyl Hendrik předmětem tak velké závěsti. Jak je asi šťastný.

Tušil někdo ze zvědavců, co se skutečně odehrálo v Hendrikově hrudi, když se hluboce ukláněl nad masitou a chlupatou rukou všemocného pána? Byl to jen pocit štěstí a hrdosti, jenž způsobil, že ho zamrazilo? Nebo pociťoval také ještě něco jiného – k vlastnímu překvapení? A co to bylo, to jiné? Byl to strach? Byl to skoro hnus.... Teď jsem se poskvřnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Teď mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Teď jsem se zaprodal... Teď jsem poznamenan. (...)

Měsíce uplyvají, minul rok 1933. Veliký rok, možno-li věřit žurnalistům, jimž diktuje jejich mínění a smýšlení ministerstvo propagandy; rok splnění, triumfu a vítězství; rok, v němž protil německý národ, rok, v němž slavně našel cestu sám k sobě a k svému vůdci.

Radostný, skvělý rok pro herce Höfgena, nesporně. Začal starostmi, ale všechno dobře dopadlo. Hendrik, nadmíru obratný chlapík, může vstoupit do roku 1934 s důvěrou a v nejlepší náladě. Je si jist přízni mocných. Na bezvýhradnou blahovůli ministerského předsedy se může spolehnout. Tento veliký muž drží nad ním svou širokou ochrannou ruku. Pokládá Höfgena-Mefistofela za dvorního blázna a skvělého šibala, za žertovnou hračku. Podezřelou minulost, v níž spatřoval pošetilost umělce, mu již dávno odpustil. Höfgen smí hrát mnoho krásných rolí. Smí filmovat a vydělává spoustu peněz. Je často hostem ministerského předsedy. Skoro nenuceně, jako dřív vstupoval do kanceláře ředitele Schmitze nebo slečny Bernhardové, vchází teď komediant do úředních místností nebo do soukromých komnat generálových.

(Upraveno)

Otázky k textu:

12. Jak na tebe text působí? Jaké emoce v tobě vyvolává?

vyvolává ve mně jistou úzkost ale zároveň i očekávání

13. Nacházejí se v textu slova či obraty, kterým jsi nerozuměl? Které to jsou?

Ne. Všechno rozumím.

14. Do prvního sloupce запиš myšlenku, která tě během čtení napadla. Můžeš také napsat větu nebo část úryvku. Do druhého sloupce napiš krátký komentář k dané myšlence. Ve třetím sloupci je již vybraná citace. Napiš k ní komentář.

1) Co všechno lidé museli dělat pro to, co milovali.	2) Je hrozné, čeho se lidé dopouštěli a dopouštějí pro to, co mají rádi, potřebují.
„Teď jsem se poskrvnil,“ cítil Hendrik ohromen. „Teď mám skvrnu na své ruce, skvrnu, kterou nikdy nesmyji... Teď jsem se zaprodal... Teď jsem poznamenan.“	3) těžko se mu bude žít s vědomím, že se takhle zaprodal.

15. Jaké pocity mohl zažívat hlavní hrdina při setkání s ministerským předsedou totalitního státu?

..... strach, odpor, nervozita, lítost .....

16. Komu se hl. hrdina „zaprodal“? Napadá tě další příklad umělce, který se „zaprodal“, aby získal slávu?

..... ministerskému předsedovi ..... Lida Bítová!

17. Na základě práce s literárním textem sestav hodnotovou škálu herce Höfgena.

- DOBRÉ VZTAHY S BLÍZKÝMI 5
- PENÍZE, MAJETEK 3
- SLÁVA 1
- FUNGUJÍCÍ RODINA 4
- ČESTNOST 6
- KARIÉRA 2

18. Proč se kniha jmenuje Mefisto? (Využij informace z počátečního úkolu této lekce a porovnej je s informacemi, které jsi získal po přečtení ukázek.)

Myslím, že se autor inspiroval dramatem Faust, kde Mefisto představuje ďábla.

19. Jak se bude vyvíjet Hendrikova další kariéra? Myslíš si, že by mu mohla sláva uškodit? Jak?

Myslím, že bez dosažení vrcholu. Bude chtít víc, ale to se už ostatním líbit nebude a tak mu to velmi ublíží (přesha předchaťer pád).

20. Vytvoř pětilístek na hlavního hrdinu Hendrika Höfgena.

Hendrik Höfgem

jméno hlavního hrdiny

ambiciózní - podlézavý

popis hlavního hrdiny (2 přídavná jména)

hraje - hraje se zášť

tři slova popisující, co dělá hlavní hrdina (3 slovesa)

houří - hlavní - po - sláve

věta vyjadřující něco podstatného o hlavním hrdinovi

karicista

jednoslovný opis tématu (synonymum, metafora, přirovnání)

Waldorfské lyceum v Olomouci (10. třída) – Matka Kuráž a její děti

Pracovní list č. 2

MATKA KURÁŽ A JEJÍ DĚTI (BERTOLT BRECHT)

1. Napiš co nejvíce slov, které tě napadnou při pohledu na tento obrázek.

- uslehu
- sázejmout
- cny (rocity)
- ošarovost
- pšauwa

2. Kterému literárnímu druhu se budeme věnovat?

→ drama

3. Napiš pět slov, které se ti vybaví, když se řekne válka.

4. Jaké pocity v tobě válka vyvolává? Co je na válce špatného?

→ válka nikdy nepřijde, nikdy mi přijde, usprovo, rhy, dusí, lids' se
jeu, usomí, vavnaš, doudlavít, jeun, hloupí, osivon, a... mubčik

5. Uveď pět důvodů, proč může vznikat válka.

1. Jeden stát navládá jinému druhému státu
2. Jeden stát nerozhoduje o rozhodnutím svého jistho
3. Dva stát' nikdy se nedokážou, utěmni řešit problémy morálně (komunikací)
4. Jeden stát chce vyjesek svého druhého
5. Jeden stát má své velké ego

Waldorfské lyceum v Olomouci (11. třída) – Sedmý kříž

Pracovní list č. 3

SEDMÝ KRÍŽ (ANNA SEGHERSOVÁ)

1. Přečti si uvedená slova a pokus se odhadnout, o čem bude příběh.

vězňové	nebezpečí	přátelství	skrývání
konztrační tábor	smrt	gestapo	emigrace
útěk	záchrana	strach	odvaha

Možná nějaký příběh z koncentračního tábora, který bude spíše
deprezivní, strašidelný. Možná se v něm vyskytne nějaké
přátelství mezi vězni, kteří se budou snažit utéct z toho
tábora ale nepovede se jim to a jeden z nich umře?

2. Na základě indicií v podobě výše uvedených slov se pokus odhadnout, v jaké době se příběh odehrává.

Na konci 19. století

3. Co pro tebe znamená přátelství? Myslíš si, že je v životě důležité a proč?

Oporná duševní a možnost spolehnout se na toho člověka
Určitě je v životě důležité, protože je fajn mít kolem sebe
lidi na které se dá spolehnout a mají nás rádi!

Příběh začíná útekem sedmi vězňů z koncentračního tábora pro politické vězně Westhofen. Uprchlí vězňové jsou pronásledováni. Každý uprchlík, který je chycen, musí být v táboře pověšen na připravené kříže. Kříže se postupně zaplňují, jeden je však stále volný...

Ukázka č. 1:

Od okamžiku, kdy byl útek zpozorován, šířil se na kilometry daleko od kraje řev sirén a probouzel okolní vesničky, zahalené hustou podzimní mlhou. Tato mlha tlumila vše, dokonce i mohutné světlomety, které by jinak byly prosvětlyly sebečernější noc. Teď, kolem šesté hodiny ranní, se udusily v mlze, ne nepodobné vatě, kterou sotva stačily zbarvit do žluta.

Georg se skrčil ještě více, ač půda pod ním povolovala. Možná že jej bažina pohltí dřív, než bude smět opustit toto místo. Suché roští jej páliho v prstech, v nichž nebylo kapky krve a jež byly kluzké a studené jako led. Bylo mu, jako by teď klesal rychleji a hlouběji. Podle toho, co cítil, byla by jej musila bažina vlastně pohltit. Ač uprchl, aby unikl jisté smrti – nedalo se pochybovat o tom, že by ho byli v příštích dnech s ostatními šesti vyřídili – zdála se mu smrt v bažině prostá a bez hrůzy, jako by tato smrt, smrt v pustině smrt zcela svobodná, bez přispění lidských rukou, byla jinou smrtí než ta, před kterou uprchl. (...)

Čím silněji bušilo jeho srdce strachem, tím tišším se stával hlas, který mu radil, aby se nedal polní cestou, až nakonec byl zcela přehlušen zuřivým tlukotem jeho srdce a zvony, jež v Buchenau vyzváněly poledne. Jasně, hořké zvonění umíráčku. Nad vesnicí, do které teď vstupuje, se klene skelné nebe. Tuší to dokonce již: past. Projde kolem dvou hlídek, které naň civějí s vytřeštěnými očima. Cítí jejich pohledy v zádech. Sotva je v uličce, která vede vesnicí, slyší za sebou zapísknutí, ostrý hvizd, který jím projede skrz naskrz.

Vesnice náhle ožívne. Hvízdání z jednoho konce na druhý. Rozkaz: „Vše do domů!“ Velká vrata zaskřípala. Georg odložil svou strojní součást. Proklouzl nejbližšími vraty a schoval se za hromadu dříví. Vesnice byla obklíčena. Bylo krátce po poledni.

(Upraveno)

4. Kdo příběh vypráví? Co o něm můžeme říct na základě ukázky?

Příběh vypráví jeden ze sedmi vězňů.
Jeden z nich uprchl a spadl do bažiny. Přemýšlel, jestli udělal dobře, že utékl.

5. Jak se cítí hlavní hrdina příběhu?

Je ve strachu, bojí se.

6. Co bys dělal, kdyby ses ocitl v podobné situaci?

Snažil se nepropadnout panice.

7. Jak si myslíš, že bude příběh pokračovat?

Georg se bude snažit dál uniknout ale najdou ho.

Ukázka č. 2:

Když kostelník odešel a hlavní vrata byla zavřena, když se i poslední zvuk roztláčil o jedno z klenutí, tu Georg pochopil, že mu byla poskytnuta lhůta z milosti, takový odklad, že jej téměř zaměnil se záchranou. Silný pocit bezpečnosti jej naplňoval po prvé od útěku, ba, po prvé od zatčení. Ať však byl tento pocit sebemohutnější, měl jen krátké trvání. V této díře, řekl si, je ale zatrolená zima. (...)

Vždyť já tu ještě zmrznu, myslil si Georg. Najdou mě. Jednou budou dětem ukazovat místo ve zdi: zde za které podzimní noci za oněch strašných časů našli zmrzlého uprchlíka. Kolik je hodin? Brzo bude půlnoc. Uvažoval v nové, naprosto neproniknutelné tmě: Vzpomíná na mne někdo z dřívějšíka? Má matka? Hubovala bez ustání. Na churavých nohou se batolila Plesnivou uličkou, malá a tlustá, se svými mohutnými, mírně se pohupujícími prsty. Vždyť ji již nikdy nevidím, řekl si Georg, i když zůstanu na živu.

Vzpomínal také na Franze. Byl na mne hodný, myslil si Georg, dal si se mnou velkou práci. Děkuji, Franzi. Pak jsme se pohádali. Proč jen? Co se s ním asi stalo? Klidný člověk, pořádný, věrný. (...)

Georgovi se to povedlo. Sotva chrám otevřeli, proměnil se v ranního návštěvníka. Byl jen jedním z mála mužů mezi spoustou žen. Kostelník ho také poznal. Aha, také jeden, jež to chytlo pět minut před dvanáctou, myslil si spokojeně... Georgovi to trvalo nějakou chvíli, než se mu podařilo vstát.

Těžce se vyvlekl z chrámu. Ten už nevydrží ani dva dny, myslil si Dornberger, ten se svalí uprostřed ulice. Šeď jeho obličej svědčí o smrtelné nemoci. (...)

Georg si řekl: Musím teď ještě jednou začít od začátku, všechno si promyslet. Především: mám skutečně opustit město, co mi to bude platné? Ta ves – ach, Botzenbach se jmenovala. Ti lidé – ach Schmitthammerovi to byli. Jsou spolehliví? Jistě – nikterak. A i kdyby byli, co dále? Jak se mám vůbec dostat dále? Pokusím-li se dostat přes hranice bez pomoci, mají možnost mě nesčetněkrát polapit. Budu mít brzo po penězích. Protlouci se bez peněz od náhody k náhodě jako dosud, na to jsem teď již příliš slab. Zde v městě přece jen znám lidi. Dobře, jedno děvče mě nepřijalo. Co už to znamená? Jsou ještě jiní. Má rodina, matka, můj bratr? Vyloučeno – jsou jistě všichni hlídáni. Elli, jež mě tenkrát navštívila? Vyloučeno – je jistě hlídána. Werner, který byl se mnou v táboře? Též hlídán. Farář Seitz, který prý pomohl Wernerovi, když se dostal na svobodu-vyloučeno, je s největší pravděpodobností hlídán.

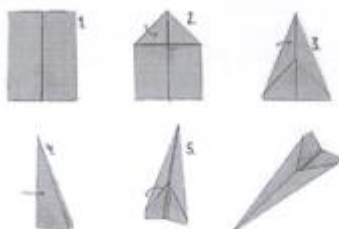
8. Do tabulky zaškrtni, jaké emoce v tobě ukázka vyvolává. Do posledního řádku doplň vlastní pocit a zdůvodni svůj výběr.

strach	☒
smutek	☐
bezpečí	☐
nebezpečí	☒
radost	☐
lítost	je mi líto, že exist v takové době a tím vším si prohrál

9. Hlavní hrdina se nachází ve velmi těžké situaci. Je na pokraji svých sil. Na koho Georg v ukázce vzpomíná? Na koho myslíš ty, když ti není nejlépe?

Vzpomíná na svou matku, bratra (rodinu)
 Také myslím na rodinu.

10. Na kus papíru napiš vzkaz hlavnímu hrdinovi. Porad' mu, na koho by se mohl obrátit, u koho by mohl hledat útočiště. Z papíru vytvoř vlašťovku a pošli ji do prostoru třídy. Poté si některé vzkazy přečteme.

Ukázka č. 3:

Začal znovu všechny probírat. Připadal si opět opuštěn, jako by ho nikdy nebyli rodiče zrodili, jako by byl nikdy nevyrostl s bratry, jako by si nikdy nebyl hrál s jinými hochy. Celá hejna obličejů, mladé i staré, mu vířila hlavou. Zíral vyčerpaně do chumlu, který přivoloal. Z poloviny druží, z poloviny zrádná sběh. Najednou objevil obličej zcela posetý píhami, ani starý, ani mladý; neboť vskutku Röderův Paul vypadal ve škole jako mužíček a při svém sňatku jako hoch u bífmování. Ve dvanácti letech si peníze na první kopací míč zpola vydělali, zpola je podvodně vyloudili. Bývali nerozluční až do doby, kdy-kdy jiné myšlenky, přátelství jiného rázu určovaly Georgův život. Celý rok, který strávil s Franzem, se nezbavil pocitu viny vůči malému Röderovi. Nedovedl nikdy Franzovi vysvětlit, proč se styděl za to, že rozuměl myšlenkám, kterým Röder nikdy neporozumí. Leckdy by zase byl rád ustrnul a zapomněl na vše, čemu se kdy naučil, jen aby zůstal takovým, jakým byl jeho malý přítel ze školy. Zamotané klubko vzpomínek, které se pak rychle proměnilo v jedinou hladkou nit. Půjdu ve čtyři do Bockenheimu. Půjdu k Röderovým.

(Upraveno)

11. Jak si myslíš, že budou Röderovi reagovat na příchod Georga?

- 1) Röderovi Georgovi neotevřou, budou dělat, že ho neznají.
- 2) Röderovi nebudou doma.
- 3) Röderovi poskytnou Georgovi pomoc.

Ukázka č. 4:

Georg měl palec již na zvonku, když naslouchal. Ani ve Westhofenu nepocítil tak krutou touhu po domově. Odtáhl ruku. Smí vkročit sem, kde ho možná přijmou bezelstně? Může překročení tohoto prahu znamenat rozprášení této rodiny do všech koutů světa? Může ji přivést do káznice, do polepšovny, přinést ji smrt? (...)

V tom někdo vešel do domu a přicházel nahoru. Georg se pootočil ke zdi; nechal muže, Paula Rödera, projít kolem. Dovlekl se až k dalšímu oknu schodiště, opřel se a naslouchal. Náhle se Röder obrátil a sestupoval zase po schodech. Georg postoupil o několik schodů dolů. Röder se naklonil přes zábradlí a zvolal: „Georgu,“ a uchopil ho za paži: „Jsi to ty nebo to nejsi ty?“ (...)

Röder si Georga prohlížel. Ať si při tom myslel cokoliv, jeho malý obličej byl příliš poset pihami, aby dovedl vyjádřit něco pochmurného. Řekl: „Jsi úplně zelený. Jsi ty ještě vůbec Georg?“ Georg pohnul svými vyprahlými ústy. „Jsi to přece?“ ptal se Röder zcela vážně. Georg se zasmál. „Pojď, pojď!“ řekl Röder. (...)

Tak ty vůbec nepřicházíš z domova! Kdepak jsi po celou dobu byl? Zdá se, žeš v pěkné bryndě. Tys foukl? Co je vůbec s tebou?“ – „Vy nemáte rádio?“ – „Ne,“ řekl Paul. „Při hlase mé Liesel a rámusu, který u nás stejně je...“ – „Mluvili totiž o mně v rádiu,“ řekl Georg. „Utekl jsem.“ Hleděl přímo do Röderových očí. Röder náhle zbledl, zbledl tak, že se zdálo, jako by se píhy z jeho obličejě ztrácely. „Odkud jsi utekl, Šorši?“ – „Z Westhofenu, já – já...“ – „Ty z Westhofenu? Tys tam byl po celou dobu? Ty jsi skutečně číslo! Vždyť tě ubijou, chytanou-li tě.“ – „Ano,“ řekl Georg. „A přesto chceš teď jít, ač nemáš kam? Pomátl ses?“ Georg hleděl ještě stále do Röderova obličejě, který mu připadal jako samo nebe hvězdami poseté. Řekl klidně: „Milý, milý Paule, to přece nemohu – ty s celou svou rodinou. Vy jste všichni docela šťastni a teď já... Víš ty vůbec, co říkáš? Co když teď přijdou sem nahoru? Možná, že mi již byli v patách.“ (...)

„Nemusíš malovat čerta na zeď. Jakkap by měli přijít právě na náš byt? Neviděli tě vcházet, jinak by už byli dávno nahofe. Přemýšlej raději o tom, co dále? Jak se z mých čtyř stěn dostaneš... Nezazlívej mi to, Šorši, ale viděl bych tě raději venku než tady.“ Georg řekl: „Musím se dostat z města, ze země! Musím najít své lidi!“

12. Kdo je Paule Röder? Jak reagoval na příchod Georga?

Paul je bývalý společník Georga
Reagoval překvapením ale chtěl mu pomoci.

13. Röderovi se rozhodli Georgovi poskytnout pomoc. Jaká rizika byla spjata s ukrýváním uprchlíka z koncentračního tábora?

Že by je zabili, kdyby zjistili, že ukrývají uprchlíka

14. Co se mohlo stát Georgovi, kdyby ho Röderovi udali?

~~Zabili by ho~~ Zabili by ho

15. Jak podle tebe příběh skončí? Zkus napsat vlastní konec příběhu? (minimálně 5 vět)

Podle mě se Georg pokusí o útek ze země ale nepovede se mu to.

Moc vám děkuji za pomoc, nikdy vám to nezapomenou“ řekl Georg. Jakmile se blíží k hranicím uslyšel divnou zvuk a hlas. Rozhodl se schovat v malém posedu v lese. Zvuky zesílily a George se začínal víc a víc obávat o svůj život. Najednou George ucítil divnou bolest, přerušl se z posedu, upadl na zem a cítil jak mu kulha ukončila jeho poslední chvíle života.

Waldorfské lyceum v Olomouci (10. třída) – Oppermannovi

Pracovní list č. 4

OPPERMANNOVI (LION FEUCHTWANGER)

Oppermannové žili v Německu již odedávna. Pocházeli z Alsaska. Bývali tam drobnými bankéři, obchodníky, stříbrníky a zlatníky. V 19. století založil Immanuel Oppermann nábytkářskou firmu Oppermann. Stal se v Berlíně a záhy mimo Berlín populární postavou. Román Oppermannové se odehrává mezi listopadem 1932 a koncem léta 1933. Hlavními postavami jsou tři vnuci Immanuela Oppermann-Gustav, Martin a Edgar. Gustav byl spisovatelem, Martin vlastnil rodinný nábytkářský podnik a Edgar byl úspěšný lékař v berlínské nemocnici.

(Upraveno)

1. Metodou volného psaní napiš všechno, co tě napadá ve spojitosti s židovským obyvatelstvem.

Jejích utrpení za 2. světové války, spousta mrtvých, koncentrační tábory, holocaust, smrt dětí, hlad, žítina, nemoci, bezmoc, zima, keřtění Hitler, doktor Mengele, bolest.

2. Jaké znáš filmy s židovskou tematikou?

Deník Anne Frankové, seriál Čluná lobní, Chlapec v pruhovaném přemku, Učt v ZOO, Schindlerův seznam, Pianista, Poslední vlak

3. Bezprostředně po nástupu nacistů k moci začalo pronásledování německých Židů. Jaký dopad mohl mít nástup nového režimu na život německého spisovatele, majitele nábytkářské firmy, lékaře nebo studenta gymnázia?

Gustav Oppermann (spisovatel) ... zabavení jeho knih
Martin Oppermann (majitel nábytkářské firmy) ... zabavení a zrušení jeho firmy
Edgar Oppermann (lékař) ... odebrání licence a titulu
Bertold Oppermann (student gymnázia) ... zrušení jeho studia

Ukázka č. 1:

Gustav Oppermann byl na cestě do Gertrudiny ulice. Jel na poradu, svolanou do ředitelské kanceláře obchodního domu s nábytkem. Martin ho s nezvyklou naléhavostí požádal, aby tentokrát určitě přišel. Bylo několik dní po jmenování Führera říšským kancléřem. Ulice se hemžily lidmi. Všude bylo vidět hnědé košile nacistických lancknechtů, nacistický hákový kříž. Gustavův vůz řízený obratným a rychlým Schlüterem, se jen těžko dostával kupředu. Už zase zastavil před červeným světlem. „Američané,“ napadlo Gustava, mají pro tohle pěkný výraz: „The lights are against me.“ Ale neměl kdy sledovat dál tuto myšlenku. Vyrušil ho křik jakési stařeny, která dotěrně nabízela na prodej loutky. Byly to loutky představující „Vůdce“. (...)

Přistoupili k jednání. Martin řekl několik všeobecných slov. Nacionální socialisté používají antisemitismu jako prostředku své propagandy. Je možné, ba pravděpodobné, že teď, když získali moc, opustí tento prostředek jako zbytečný a hospodářsky škodlivý. Přesto je správné učinit potřebná opatření. Že prosí pana Briegera, aby vyslovil svůj názor. Pan Brieger byl prostofeký jako obvykle. Že teď nezbývá nic jiného než spojit všechny Oppermannovy obchody pod firmu „Německé nábytkářské závody“. Kromě toho by bylo dobře, kdyby konečně došlo k dohodě s panem Welsem. (...)

Martinu Oppermannovi opravdu nebylo lehké. Volby se blížily. Nacisté se dostanou k moci a s nimi libovůle a násilí, o tom už nikdo nepochyboval. A co se udělalo v obchodním domě Oppermann, aby byl zabezpečen před nadcházející bouří? V nejbližších dnech se obchody firmy Oppermann, až na krám v jejich rodovém domě, přemění v Německé nábytkářské závody. Tím se spokojili. Ale navázali naléhavě nutné jednání s Welsem, tak poštilo jeho vinou přerušené? (...)

Martin Oppermann seděl sám ve své kanceláři a těžce se podpíral oběma lokty o desku psacího stolu, jeho kalné hnědé oči byly chmurně upřeny přímo před sebe. Ze všech stran se to na Oppermanny valí. Téměř každodenně se objevují v tisku útoky proti Gustavovi nebo proti Edgarovi a už začínají napadat i firmu.

(Upraveno)

4. Jak se změnila berlínské ulice po jmenování Hitlera říšským kancléřem?

.....
všude se začal propagovat a také byli všude
vojsáci a židům se začalo ubírat.
.....

5. Vysvětlí následující pojmy:

ANTISEMITISMUS..... nenávisť vůči židům

PROPAGANDA..... všude se ukazuje jak je ta daná věc super

6. Co říká Martin Oppermann o nástupu nacistů? K jaké změně došlo v jejich nábytkářské firmě?

.....
že je to špatné. Němci na ně tlačí aby svou
firmu nazval německou a stal se jejich společníkem.
.....

7. Jak se cítí Martin Oppermann? Co ho trápí?

.....
ví, že to pro židy není dobré. Něco ho trápí.
.....
cítí se, že má méně a méně práv jako žid.
.....

8. Co bys dělal, kdybys byl na jeho místě? (Útoky na tvoji rodinu sílí, zároveň neseš velkou zodpovědnost za firmu a za zaměstnance.)

.....
Nevím, jestli bych to unesla. Asi bych se
spokojila dostat svou rodinu do bezpečí.
.....

Ukázka č. 2:

Edgar odjel jako každodenně na městskou kliniku. Gina ho zapřísahala, aby dnes nejezdil; také Ruth ho nad očekávání důrazně před tím zrazovala. Nacisté totiž nařídili, aby tuto sobotu byl s vynaložením všech propagačních prostředků uskutečněn bojkot pěti set tisíc říšských židů. Nacisté prohlašovali, že tvrzení, doložené tisícerými dokumenty, jako by se prý vůči židům dopouštěli násilných činů, bude vyvráceno tím, že židy zničí hospodářsky. Mnoho židů zůstalo toho dne doma, mnozí také opustili říši. Je to snad nerozumné, ale Edgar Oppermann nemůže jinak: jede na svou kliniku.

Nemá žádné vnější důvody. Jeho činnost v Německu je u konce. Kdyby chtěl, mohl by už dnes z Berlína odjet. Dostal lichotivé nabídky z Londýna, z Paříže; většina lékařských ústavů v civilizovaném světě se zajímá o tvůrce Oppermannovy metody. Jednu z těchto nabídek přijme. Co vytvořil zde, to bude ovšem z největší částí zmařeno; neboť odejde přirozeně i malý doktor Jacoby, kterému by mohl nejspíš svou laboratoř světit. Jacoby skutečně odjíždí do Palestiny, jak si kdysi Edgar v ironickém rozmaru představoval, odjíždí tam stejnou lodí jako Ruth. Ano, Edgar bude muset začínat znovu v Londýně, v Paříži nebo v Miláně, potrvá to pět až deset let, než dospěje tam, kde už jednou byl. Dostane nějaké prostředky, ale ty prostředky nebudou stačit, všechny nesnáze, které musil při budování svého ústavu překonávat zde, začnou nanovo a ve zvýšené míře, a on už není mlád.

Není snadné opustit tohle oddělení, laboratoř, operační sály, Jacobyho, Reimerse, sestru Helenu, starého Lorenze. Nedovede si představit, jak bude moci žít daleko od svého Německa. Jde mu nejen o jeho ústav, ale i o jeho každodenní život, o jeho domov; bude trvat věčnost, než se zabydlí někde jinde, Gina bere každou maličkost tak nesmírně těžce. I s Ruth se bude muset rozloučit; nemůže jí zazlívát, že chce odjet do Palestiny. Město má sváteční vzezření. Na ulicích jsou davy lidí, aby na vlastní oči přihlíželi bojkotu. Edgar vidí nesčíslné nápisy: „Žid“, „Nekupujte u židů“, „Smrt židům“ (...)

Sotva byl pacient odvezen zpátky na svůj pokoj, už tu byli. Měli seznam čtyřadvaceti židovských lékařů působících na městské klinice.

Ptali se po nich, ale zaměstnanci se uchýlili k pasivní rezistenci a nikdo jim lékaře neoznačil. Vedení několika nacistickými studenty podnikli na ně hon. Jakmile některého dopadli, vyvedli ho ven. Nedovolili, aby lékaři odložili bílé pláště, a když některého chytili bez pláště, donutili ho, aby si jej oblékl. Venku před hlavním vchodem čekal ohromný dav, a jakmile se objevil nový bílý plášť, zahrnuli ho strašlivým ječením, pískotem a pustými nadávkami.

9. Proč nechtěla Gina a Ruth, aby jel Edgar na kliniku?

Protože věděly, že se chystá bojkot na 5 tisíc židů

10. Vysvětlí, co znamená slovo bojkot.

budou židy ničit hospodářsky = všechno kazit

11. Edgar věděl, že bude muset opustit Německo. Jak se staví k emigraci?

Nic se mu do toho nechce. Nechce všechno tvořit znovu.

12. Myslíš, že měl každý možnost odejít z Německa? Vysvětlí, co se stalo s těmi, kteří zůstali v Německu?

Ne, ti co zůstali byli zavřeni do koncentračních táborů nebo byli zabiti.

Ukázka č. 3:

Podle Martina je správné, že Gustav odjíždí. On by to také nejráději udělal, ale Wels je nebezpečný, nemůže teď nechat obchod běžet jen tak. Oba bratři litují, že si nebudou v těch dnech nablízku. Ale opravdová sounáležitost mezi nimi není, každý je uzavřen do svých vlastních starostí.

...

Martin Franzkovi nařídil, aby zastavil na rohu Gertrudiny ulice, chtěl se podívat v klidu, jak to vypadá s jeho obchodem. Však oni na jméno Oppermann jistě nezapomněli, když se teď dostali k moci. Více než tucet lancknechtů roztavili před jeho nevelký krám v čele s mužem se dvěma hvězdičkami. Na všech výkladních skříních jsou výrazně vylepeny plakáty, „Nekupujte u židů“ a „Smrt židům“. Vyhrabali někde i portrét starého Immanuela Oppermanna a nalepili přes něj plakát „Smrt židům“ legračně tak, že to vypadalo, jako kdyby tento výrok vycházel z jeho úst. „Židi jsou vaše neštěstí,“ slyšel teď Martin sborově vyvolávat mladé lancknechty a na poslední výkladní skříně objevil velký nápis: „Tomuhle židovi ať uhnijou ruce!“ Martin si prohlíží své ruce. Jsou začervenalé a chlupaté, patrně tak brzy neuhnijí.

13. Jaké emoce prožíval Martin Oppermann, když přihlížel útokům na jeho obchod?

Byl určitě nešťastný a bezmocný.

14. Co se stane s firmou Martina Oppermanna?

Plakáty u jeho výloh jsou polepeny a rozcáhány.

15. Gustav Oppermann se rozhodl opustit Německo. Jaký bude osud Martina Oppermanna?

Jeho zřejmě seberou a zavřou do koncentračního tábora.

16. Jak poznamenal nástup nacistů k moci bratry Oppermannovy?

Zničili všechno, pro co žili. Zrušili lékaři titul a licenci, zrušili obchod, zakázali vydávat knihy.

17. Proč si myslíš, že Lion Feuchtwanger napsal tuto knihu?

Aby poukázal na hrůzy lidí, způsobené Adolfem Hitlerem.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marie Kunčarová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Reakce na nástup Adolfa Hitlera k moci v německé literatuře
Název v angličtině:	Reaction to Adolf Hitler's rise to power in German literature
Anotace práce:	<p>Cílem diplomové práce je zhodnotit literární reakci na nástup Adolfa Hitlera k moci v německé literatuře. Teoretická část se věnuje stěžejním událostem, které následovaly po nástupu Adolfa Hitlera k moci, a které zasáhly do života většiny německých spisovatelů. V práci se dále zabýváme literární tvorbou německých autorů po roce 1933 a provádíme interpretaci čtyř vybraných knih, které podávají obraz Německa té doby a kritizují nacismus a jeho představitele. V praktické části se věnujeme metodickým návrhům pro práci s vybranými knihami. V přílohách uvádíme čtyři pracovní listy, které umožňují realizaci návrhů ve školním prostředí.</p>
Klíčová slova:	Adolf Hitler, nacismus, emigrace, „vnitřní emigrace“, exilová literatura, metodické náměty, pracovní listy
Anotace v angličtině:	<p>The aim of the thesis is to evaluate the literary reaction on Adolf Hitler's rise to power in German literature. The theoretical part is devoted to key events, which followed Adolf Hitler's rise to power, and which affected the lives of most German writers. In the thesis, we further deal with the literary work of German authors after 1933 and interpret four selected books that give an image of Germany at that time and criticize Nazism</p>

	and its representatives. In the practical part we are devoted to methodological proposals for working with selected books. In the appendices we present four worksheets, which enable the implementation of proposals in the school environment.
Klíčová slova v angličtině:	Adolf Hitler, Nazism, migration, „internal migration“, exile literature, methodical suggestions, worksheets
Přílohy vázané v práci:	5
Rozsah práce:	80 s., přílohy
Jazyk práce:	Čeština